II-32.707

II 32. 707

MIRELA CRISTIANA NILĂ STRATONE

universitară

Carte

SOCIOLOGIE JURIDICĂ. ELEMENTE DE BAZĂ

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Editura Hamangiu
2013

BIBL. CENTR. UNIV.
M. „EMINESCU" IAŞI
DREPT
II 32.707

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I-32.707

Sociologie juridică

Elemente de bază

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Copyright © 2013
Editura Hamangiu SRL

Editură acreditată CNCS - Consiliul Național al Cercetării Științifice

Toate drepturile rezervate **Editurii Hamangiu**
Nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată
fără acordul scris al **Editurii Hamangiu**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
NILĂ STRATONE, MIRELA CRISTIANA
Sociologie juridică : elemente de bază / Mirela Cristiana Nilă Stratone. - București : Editura Hamangiu, 2013
Bibliogr.
ISBN 978-606-678-883-0

316:34

Editura Hamangiu:
București, Str. Col. Popeia
nr. 36, sector 5
O.P. 5, C.P. 91

Vânzări:
021.336.01.25
031.425.42.24
0741.244.032

Tel./Fax:
021.336.04.43
031.805.80.21

E-mail:
redactie@hamangiu.ro
distributie@hamangiu.ro

ADO
B.C.U. „Ia. Ed. ...
DEPT
11. XII. 2014

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Av. Mirela Cristiana Nilă Stratone
Doctor în sociologie
Universitatea „Nicolae Titulescu", București

Sociologie juridică

Elemente de bază

B.C.U. IASI
793636

Editura Hamangiu
2013

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Copyright © 2013

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuprins

Capitolul I. Constituirea sociologiei juridice ca ştiinţă ____ 1
Secţiunea 1. Permanenţa şi întrepătrunderea raporturilor dintre drept şi sociologie ____ 3
§1. Caracterul social al dreptului ____ 4
§2. Finalităţile, funcţiile şi scopurile sociale ale dreptului ____ 7
Secţiunea 2. Specificul sociologiei juridice ____ 11
§1. Obiectul sociologiei juridice ____ 11
§2. Caracteristicile specifice ale sociologiei juridice ____ 12
§3. Definiţiile date sociologiei juridice ____ 13
§4. Problematica sociologiei juridice ____ 15
§5. Funcţiile sociologiei juridice ____ 16
§6. Raportul sociologiei juridice cu ştiinţele juridice ____ 20
§7. Tendinţele de evoluţie ale sociologiei juridice şi influenţa ei asupra dreptului ____ 23
Test de autoevaluare ____ 25

Capitolul II. Evoluţia istorică a sociologiei juridice ____ 26
Secţiunea 1. Fondatorii sociologiei juridice ____ 26
Secţiunea 2. Cercetări socio-juridice româneşti ____ 35
Test de autoevaluare ____ 45

Capitolul III. Dimensiunea conceptuală a sociologiei juridice ____ 46
Secţiunea 1. Cultura socială: valori, norme şi sancţiuni ____ 46
§1. Cultura socială şi valorile sociale ____ 46
§2. Normele sociale ____ 48
§3. Sancţiunile sociale ____ 51
Secţiunea 2. Socializarea: procesul conformării la normele pozitive versus *negative ale societăţii* ____ 53
§1. Socializarea cu normele şi valorile sociale ____ 53
§2. Integrarea socială: adaptare comportamentală a individului la norme ____ 59
§3. Conceptul de persoană ____ 60
§4. Acţiunea factorilor socio-culturali asupra persoanei ____ 60

§5. Noțiunea de status și trăsăturile lui 61
§6. Noțiunea de rol și trăsăturile lui 62
§7. Relația status-rol-comportament 64
Secțiunea 3. Problematica gender 65
§1. Rolul de sex *versus* rolul de gen 65
§2. Stereotipurile de gen 67
§3. Identitatea de gen 69
§4. Socializarea de gen 69
Secțiunea 4. Socializarea sub influența agenților socio-juridici 71
§1. Sărbătorile: cei mai puternici agenți socializatori și integratori 71
§2. Socializarea juridică 77
Test de autoevaluare 78

Capitolul IV. Controlul social 79
Secțiunea 1. Controlul social și caracteristicile lui 79
§1. Noțiuni introductive 79
§2. Contribuții la fundamentarea conceptului de control social 80
§3. Clasificarea controlului social 82
Secțiunea 2. Ordine socială versus ordine normativă 86
§1. Fundamentele ordinii sociale 86
§2. Normele și sancțiunile juridice 89
§3. Fundamentele ordinii normative 91
§4. Relația dintre drept și justiția socială 92
§5. Carențe ale raportului drept-justiție 96
Secțiunea 3. Responsabilitatea socială și răspunderea juridică 99
§1. Responsabilitatea ca instituție socială 99
§2. Răspunderea ca instituție normativă 100
Test de autoevaluare 103

Capitolul V. Dimensiunea metodologică a sociologiei juridice 104
Secțiunea 1. Metodologia ca știință a demersului cognitiv 104
§1. Noțiuni introductive 104
§2. Stabilirea temei de cercetare 107
§3. Fixarea obiectivelor cercetării 108

Secțiunea 2. Metode şi tehnici principale utilizate în cercetarea socio-juridică 108
§1. Documentarea 108
§2. Ancheta 112
§3. Interviul 116
§4. Chestionarul 120
§5. Scalele 126
§6. Experimentul 130
§7. Metoda monografică 133
§8. Analiza de conținut şi cea calitativă a documentelor, ca metodă de intersecție 134
§9. Analiza sistemică în sociologia juridică 134
Test de autoevaluare 135

Capitolul VI. Cadrul problematic al sociologiei juridice 136
Secțiunea 1. Schimbarea socială 136
§1. Noțiuni introductive 136
§2. Modernizarea socială 137
§3. Decalajul cultural 138
Secțiunea 2. Conflictul social 139
§1. Noțiuni introductive 139
§2. Devianța socială 139
§3. Delincvența ca formă de devianță penală 140
§4. Criminalitatea 142
§5. Crima 143
Test de autoevaluare 145

Bibliografie 147

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul I. Constituirea sociologiei juridice ca ştiinţă

Sociologia juridică s-a constituit şi afirmat în calitate de ştiinţă socială ca rezultat al cercetării juriştilor şi sociologilor preocupaţi de evoluţia elementelor juridice în perspectivă spaţio-temporală şi culturală.

Fiecare dintre cele două discipline aflate în discuţie a „beneficiat" de reprezentanţi care au exagerat rolul uneia sau alteia dintre ele.

Din datele existente, cel care a întrebuinţat pentru prima oară termenul de *„sociologie juridică"* a fost Anzilotti (1892) în lucrarea *„La filosofia del diritto e la sociologia"*.

În lucrarea *„Elemente de sociologie juridică"* (1940), G. Gurvitch prezintă exagerările (şi nu numai) reprezentanţilor dreptului şi sociologiei, astfel încât, potrivit concepţiei juriştilor, acceptarea sociologiei juridice ca ştiinţă presupunea abandonarea dreptului în favoarea sociologiei, în timp ce concepţia sociologilor, bazată pe explicarea sociologică excesivă a dreptului, promova ideea conform căreia dreptul ar fi fost numai un efect al realităţii sociale.

Constituirea sociologiei juridice ca ştiinţă a întârziat, în primul rând, din cauza existenţei anumitor concepţii conservatoare ale dreptului, mai exact *pozitivismul juridic* şi *normativismul logicist*. Acestea au deţinut o pondere însemnată în perioada de sfârşit de secol XIX şi început de secol XX.

1. *Pozitivismul juridic* prezintă o teorie centrată pe stat, ca „sursă supremă a dreptului"[1]. Aceasta presupune ca normele dreptului să fie deduse în exclusivitate din legislaţie, dreptul fiind redus la cel pozitiv. Prin urmare, statul a fost considerat una şi aceeaşi entitate cu societatea, iar dreptul cu legea promulgată de stat, ceea ce a frânat în totalitate considerarea fundamentelor dreptului din punct de vedere social.

2. *Normativismul logicist*, un curent iniţiat de H. Kelsen, care, în „Teoria pură a dreptului" (1962), avansează ideea de *normă a normelor, fundamentală* pentru drept, de la care în mod logic descind

---

[1] D. Banciu, *Elemente de sociologie juridică*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2000, p. 10.

celelalte norme ale dreptului. În concepția lui, normele există *aprioric* realității sociale, într-o legătură indisolubilă cu statul.

Începând cu secolul al XX-lea, s-a evidențiat tot mai puternic necesitatea apropierii dintre drept şi sociologie, deoarece tot mai mulți juriști au recunoscut necesitatea cercetării libere a elementelor dreptului, ceea ce a condus la două abordări *vis-à-vis* de pozitivismul juridic şi normativismul logicist:

a) *Pluralismul juridic*, opus pozitivismului juridic, consideră că pe lângă lege şi dreptul pozitiv în constituirea dreptului mai intră şi cutumele, uzanțele, jurisprudența, practica judiciară şi cea extrajudiciară.

b) *Realismul juridic* se opune concepției conform căreia normele şi regulile dreptului se află în centrul sistemului juridic (norma fundamentală) şi din ele pot fi extrase celelalte soluții juridice. Dreptul este constituit şi din rezultatul activității autorităților juridice combinat cu caracteristicile procesului judiciar.

Fondatorul sociologiei ca ştiință A. Comte a considerat sociologia ca fiind o ştiință a ştiințelor încă din anul 1842 şi în acest context nu putea fi de acord cu o ştiință socială constituită anterior sociologiei. Prin faptul că el nu a militat împotriva dreptului obiectiv, ca ordine civilă a societății, şi a considerat normele şi fenomenele juridice ca fiind fundamentate pe aspecte sociale şi nu abstracte a contribuit la apropierea dreptului de sociologie.

Această apropiere, precum şi colaborarea dintre juriști şi sociologi s-a realizat sub două aspecte:

– recunoaşterea din partea sociologilor a faptului că aspectul juridic al sociologiei este cel mai vechi dintre preocupările sociologiei;

– în cadrul unui proces continuu, juriştii au recunoscut caracterul social al ştiinței dreptului.

Ca premise ale apropierii dreptului de sociologie s-au stabilit următoarele:

– sociologia îşi conturase şi delimitase obiectul de studiu;

– ştiința juridică manifesta o pronunțată deschidere față de problematica socială, în vederea realizării unor legături care să contribuie la dezvoltarea fiecăreia dintre cele două ştiințe, iar mai târziu la fundamentarea dreptului.

Secţiunea 1. Permanenţa şi întrepătrunderea raporturilor dintre drept şi sociologie

Auguste Comte a considerat încă din 1842 că sociologia este o ştiinţă a tuturor celorlalte ştiinţe sociale, definitiv constituită, deci altă ştiinţă socială anterioară ei ar fi fost de neconceput. Prin urmare, dreptul ar fi fost succesorul cronologic al sociologiei.

Realitatea însă îmbracă forma unor raporturi continue de întrepătrundere între drept şi sociologie.

Astfel, în timp s-a demonstrat necesitatea explicării surselor dreptului, instituţiilor şi structurilor acestuia prin raportarea la un sistem de referinţă reprezentat prin concepte, metode şi tehnici de investigaţie sociologică. În acest mod s-a ajuns la jumătatea secolului al XX-lea la concluzia că dreptul se întemeiază pe sociologie, iar cu cât este mai aprofundată fiecare dintre cele două ştiinţe, cu atât se produce o mai mare apropiere a lor.

În sens larg, ştiinţa dreptului cuprinde şi analizează:

– normele, regulile şi sistemele juridice;

– relaţiile şi raporturile juridice dintre subiecţii juridici;

– ansamblul de mijloace pe care le utilizează instanţele specializate de control juridic.

Ştiinţa dreptului operează cu metode specifice. Ea este caracterizată în esenţa sa prin dimensiune *normativă*, *descriptivă* şi *analitică*[2].

Sociologia are ca obiect studiul relaţiilor sociale, al comportamentului social, analiza grupurilor, a structurii societăţii, precum şi ceea ce se constituie ca fapt social. În esenţă, ea se caracterizează prin utilizarea *metodei inductive* – baza se constituie din material empiric, urmând ca acesta să fie supus investigării prin metode şi tehnici de cercetare sociologică –, a cărei scop se concretizează în elaborarea de teorii, concepte şi legităţi sociale.

„Ştiinţa dreptului are în vedere analiza formei juridice pe care o îmbracă relaţiile şi raporturile sociale şi interindividuale, în timp ce sociologia încearcă să identifice şi să explice diversele modalităţi

[2] „Prin metodele sale, ştiinţa dreptului este în esenţă o disciplină *normativă*, *descriptivă* şi *analitică*, operând prin exegeză şi deducţie sinteza faptelor juridice şi ordonându-le în categorii şi instituţii juridice. Acordând un rol important metodei deductive, ea extrage din norme, reguli şi principii toate consecinţele normative pe care acestea le implică" (D. Banciu, *Elemente de sociologie juridică*, Ed. Lumina Lex, 2000, p. 14).

şi forme de sociabilitate, motivaţiile şi scopurile sociale care orientează acţiunile actorilor sociali"[3].

Prin acţiunea pe care o întreprinde, sociologia stabileşte *reguli şi legităţi sociale*. Ştiinţa dreptului are ca scop traducerea legităţilor şi regulilor sociale în *legi juridice*. Ca exemplu, putem aborda grupul politic: sub aspect sociologic, acesta prezintă o ierarhie de statusuri şi roluri asociate acestora, deci o anumită structură ierarhică, o anumită coeziune, determinantă pentru dinamica grupului respectiv, totul pe fondul relaţionării interpersonale. Aceste aspecte sunt abordate prin prisma condiţiilor sociale, economice şi culturale care stau la baza formării grupului şi a funcţionalităţii lui. Sociologia va aborda numai în cazuri speciale aspectul juridic al constituirii grupului politic respectiv, dar dreptul va folosi aceste reguli juridice ca bază de pornire în studiul asupra eficacităţii sau ineficacităţii lor.

Studiind evoluţia raporturilor dintre sociologie şi ştiinţa dreptului, apare necesitatea explicării modului în care sociologia posedă sau dobândeşte capacitatea de a contribui la trecerea de la *fapt* la *drept*, adică posibilitatea acesteia de a fi *normativă*.

§1. Caracterul social al dreptului

Ceea ce a condus la necesitatea abordării trăsăturilor sociale ale dreptului îmbracă atât forma problematicii complexe, care ia contur în raport cu conformitatea la norme şi reguli, cât şi a nevoii de adaptare permanentă şi diversificare a mijloacelor de presiune şi control social utilizate în procesul de socializare.

Prin necesitatea permanentă de adaptare la normele şi valorile dezirabile ale societăţii, se exprimă de fapt strânsa legătură dintre reglarea socială şi cea normativă referitoare la comportamentul social al indivizilor. Astfel, se poate constata raportul de intersectare concomitent cu cel de corelare dintre structurile juridice şi cele sociale care generează şi condiţionează comportamentul social.

Dreptul a fost, dintotdeauna, perceput ca instrument de control bazat pe presiune şi constrângere faţă de acţiunile indivizilor, de aceea mijloacele prin care el acţionează presupun reguli sociale fondate pe norme, care la rândul lor sunt determinate de valori sociale, caracteristice domeniului social de proveniență.

[3] *Ibidem*, p. 16.

Dacă menționăm că „norma juridică este elementul de structură internă a dreptului, cu ajutorul căreia se stabileşte un mod de comportament al individului în societate, precum şi un cumul de pretenții şi exigențe ale societății față de individ"[4] suntem în poziția în care putem afirma că dreptul are un caracter *imperativ*[5], în ideea că el stabileşte *cum trebuie să se comporte indivizii umani* în diferitele împrejurări sociale. În fiecare societate avem de-a face cu o entitate de „norme, reguli, obligații şi practici sociale"[6] care are rolul de a reglementa comportamentul social al indivizilor umani.

Faptul că societatea – în efortul de a asigura membrilor săi adevărata libertate – îşi creează dreptul său, care la rându-i o influențează, creează o relație de interdependență între întreg (societate) şi elementul său normativ (dreptul).

Din acest motiv, o serie de juriştişi sociologi consideră că dreptul necesită a fi reanalizat în funcție de momentele sociale care duc la apariția şi configurarea lui. În acest sens, J. Carbonnier defineşte dreptul ca ansamblu al unor „reguli de conduită şi comportament pe care societatea ne poate constrânge să le observăm printr-o presiune externă mai mult sau mai puțin intensă"[7]. După cum afirmă sociologul Dan Banciu, această definire a dreptului poate fi sintetizată în aceea că el reprezintă un ansamblu special de reguli şi regulamente exprimate tehnic sub formă de drept şi impuse ca obligație prin intermediul mecanismelor de constrângere şi presiune socială aparținătoare sociologiei.

Conținând două dimensiuni, atât cea normativă, cât şi cea socială, se poate deduce clar că dreptul poate fi abordat din două perspective diferite:

a) pe de o parte, *autoritatea publică legitimă* dintr-o societate, incluzând aici şi *puterea* (*socială* şi *politică*), a cărei acțiune constă în emiterea tuturor formelor decizionale legale şi, deci, obligatorii pentru toți indivizii acelei societăți;

---

[4] N. Baran, *Introducere în teoria generală a dreptului*, disponibil la http://www.svedu.ro/curs/tgd/.

[5] Caracterul imperativ, obligatoriu al normei juridice care nu este o simplă recomandare, astfel ca respectarea sa să fie garantată, la nevoie, cu ajutorul forței de constrângere a statului. Pentru a deveni obligatorie, norma de drept se bucură de garanția statală. Ea se aplică în toate raporturile sociale din momentul intrării sale în vigoare şi până la ieşirea din vigoare, în mod continuu şi necondiționat – *ibidem*.

[6] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 18.

[7] J. Carbonnier, *Effectivité et ineffectivité de la règle de droit* (L'Année sociologique), 1958, p. 317.

b) pe de altă parte, toate categoriile sociale care sunt subordonate puterii, reprezentând *clasa celor guvernați*, care manifestă atitudine fie de conformism la cerințele legii, fie de transgresare, evaziune sau respingere a acestora.

Un alt aspect al raportului dintre drept şi sociologie constă în aceea că în timp ce dreptul nu poate exista în afara fenomenelor sociale, deci independent de societate, fenomenele sociale nu au obligatoriu toate caracter juridic, ele nu sunt neapărat şi fenomene juridice, deoarece există fenomene morale, politice, religioase etc., într-un cuvânt „non-juridice"[8].

Dintre aceste fenomene nejuridice, o notă aparte o reprezintă cele morale, între ele şi drept existând totuşi o legătură specială. Astfel, specialiştii pornesc de la ideea conform căreia dreptul a apărut din morală, lucru adevărat, dacă ținem cont că ambele vizează comportamentele indivizilor umani şi se fundamentează pe *obligativitate*.

Normele morale au fost cele care s-au impus cu necesitate, iar prelungirea lor în spectrul acțiunii sociale a condus către acel tip de obligativitate care se finalizează în apariția unei anumite legi.

În acest sens, dreptul continuă să se fundamenteze pe morală, aceasta fiind baza lui de susținere şi mai ales de justificare. Cu toate acestea, aşa cum s-a afirmat anterior, nu toate normele morale comportă încărcătură juridică, după cum nici nu pot fi confundate cu dreptul.

În lucrarea „*Teoria generală a dreptului*", Mircea Djuvara menționează *elementele principale* care fac diferența dintre drept şi morală[9]:

a) *aspectul interio-exterior*: morala acționează la nivel psihic, interiorizat, la nivel de construcție intențională, pe când dreptul acționează la exterior, asupra materializării intențiilor individului;

b) *aspectul prescriptiv-restrictiv*: regula morală prescrie ceea ce trebuie să facă individul, pe când cea juridică restricționează acțiunile acestuia, referitor la ceea ce nu trebuie să facă;

c) *aspectul obligațional personal-colectiv*: obligațiile morale acționează asupra individului însuşi, pe când obligațiile juridice vizează atitudinea individului față de ceilalți indivizi ai societății;

[8] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 20.

[9] M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Actami, București, 1930.

d) *aspectul formal-informal al sancţiunii*: în cazul încălcării normei juridice, sancţiunea va îmbrăca obligatoriu formă negativă formală şi va fi emisă de o instanţă organizată, instituţionalizată (instanţe judecătoreşti), în timp ce încălcarea unei norme morale va atrage după sine sancţiune negativă neformală din partea unor instanţe neorganizate, neinstituţionalizate (familie, anturaj).

Ca o concluzie, putem afirma că atât morala, cât şi dreptul funcţionează în deplină corelare: ambele acţionează asupra comportamentului social în vederea orientării acestuia, iar o serie de norme sociale comportă, deopotrivă, semnificaţie morală şi juridică.

În altă ordine de idei, atât dreptul, cât şi morala sunt obligatorii.

Cu toate acestea, marea diferenţă dintre ele constă în aceea că dreptul există şi funcţionează numai sub aspect formal, organizat, fundamentat pe normativitate, pe când morala îmbracă de obicei caracter neformal, neorganizat, spontan şi difuz, concretizat în sancţiunile negative neorganizate.

§2. Finalităţile, funcţiile şi scopurile sociale ale dreptului

Necesitatea depistării şi a studierii finalităţilor dreptului a apărut odată cu constatarea faptului că el reprezintă o condiţie a reglementării normative şi a integrării sociale, ceea ce conduce la solidaritate în grup, bazată pe cooperarea în interiorul acestuia. Principalele finalităţi[10] pe care dreptul le realizează în societate sunt:

a) determină crearea unui sistem de drepturi, obligaţii şi interdicţii în urma procesului de conversie în formă tehnică specifică a diferitelor interese, scopuri, motivaţii, aspiraţii şi idealuri sociale şi individuale;

b) prin crearea sistemului menţionat, se realizează încadrarea teoretică socială şi normativă de care se foloseşte autoritatea legitimă pentru a acţiona prin mijloacele de control social şi juridic asupra vieţii sociale a indivizilor umani;

c) dreptul stabileşte limitele acţiunilor individuale şi sociale (de grup), astfel încât, oferind posibilitatea manifestării adevăratei libertăţi sociale, conduce, în primul rând, la aplanarea surselor dătătoare de conflicte şi chiar la rezolvarea conflictelor sociale;

d) acţionează prescriptiv prin stabilirea unor reguli în vederea aderării în mod obligatoriu a fiecărui individ la comportamentul social

[10] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 23.

dezirabil, precum şi a mijloacelor permise sau interzise necesare acestui demers.

Pentru a fi protejate valorile fundamentale ale societății, cum ar fi dreptul la viață al indivizilor acesteia, dreptul la muncă, la sănătate, fericire, dar mai ales dreptul la libertate socială, sunt necesare reguli care să dirijeze comportamentele fie individuale, fie sociale. Incluzându-le, dreptul îndeplineşte anumite funcții sociale.

Ansamblul de sarcini, pe care dreptul ca un tot unitar le îndeplineşte în cadrul unei societăți, constituie tocmai funcțiile acestuia.

În lucrarea *„Teoria socială şi structura socială"*[11] (1949), R.K. Merton explică faptul că prin funcțiile dreptului sunt înțelese atât funcțiile latente, cât şi cele manifeste.

Americanul K.N. Llewellyn[12] evidențiază astfel funcțiile dreptului:

a) soluționarea conflictelor;

b) reglementarea conduitelor;

c) legitimarea şi organizarea puterii;

d) orientarea globală a unei societăți spre obiective unitare.

În concepția acestui reprezentant al realismului juridic american, dreptul era considerat un mijloc de acțiune socială, mânuit de către subiecții sociali prin instrumente juridice. Prin urmare, dreptul nu era altceva decât o modalitate de orientare şi dirijare a comportamentului social şi individual.

Aparținând aceleiaşi şcoli a realismului juridic american, A. Ross, în cartea *„On Law and Justice"*[13], vede dreptul doar ca pe un mijloc de abordare de tip conflictualist.

În lucrarea *„De la structură la funcție. Noi studii de teoria dreptului"*[14], N. Bobbio abordează dreptul din perspectiva filozofiei acestuia sub aspect liberal – îndeplinind o *funcție represivă*, asociată cu sancțiuni negative, în statul liberal –, dar şi sub aspect social – dreptul îndeplineşte o *funcție promoțională* căreia îi asociază sancțiuni pozitive.

---

[11] R.K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, New York: Free Press, 1949.

[12] K.N. Llewellyn, *The Normative, the Legal and the Law-Jobs: The Problem of Juristic Method*, în The Yale Law Journal nr. 8, vol. 49, 1940, p. 1385-1400.

[13] A. Ross, *On Law and Justice*, Stevens, Londra, 1958.

[14] N. Bobbio, *Dalla struttura alla funzione. Nuovi studi di teoria del diritto*, Milano, 1977.

Mergând mai departe către adepții funcționalismului, nu putem să nu facem referire la T. Parsons[15] care susține că „sistemul este constituit din elemente de status şi de rol şi se bazează pe prezența modelelor normative, alternative şi constante. Defineşte structura ca fiind componenta relativ stabilă a modului de organizare a sistemului. Defineşte funcția ca activitate de răspuns la nevoile esențiale ale sistemului, legate de supraviețuirea lui în timp şi de transformarea echilibrului lui intern şi extern".

Un alt adept al structuralismului funcționalist este W. Evan, profesor la Universitatea din Pennsylvania. El avansează două tipuri de funcții[16] pe care dreptul le îndeplineşte în societate. Primul tip cuprinde:

a) *funcția pasivă de control social direct* – codificarea obiceiurilor, regulilor morale şi cutumelor existente într-o societate;

b) *funcția activă de instrument* – de modificare a comportamentelor şi valorilor existente într-o societate.

Cel de-al doilea tip de funcții cuprinde la rându-i:

a) *procesul de instituționalizare* – întărire a unei norme prin înzestrarea ei cu mijloacele necesare pentru aplicarea sa;

b) *procesul de interiorizare* a modelului de comportament – asimilarea valorilor, ceea ce conduce către acceptarea voluntară, deci această funcție poate fi considerată o *funcție educativă*.

Prin urmare, în concepția lui Evan, dreptul îndeplineşte atât o funcție de control, cât şi una educativă.

În lucrarea „*Funzioni del diritto Saggio critico-riconstructtivo*" (1987), Vicenzo Ferrari analizează dintre funcțiile dreptului[17] pe cele considerate ca fiind cele mai însemnate:

a) *funcția de direcționare socială* – caracterizată prin aceea că dreptul reprezintă, printre altele, o orientare generală a conduitei indivizilor, bazată pe imitarea unor modele dezirabile;

---

[15] Talcott Parsons s-a născut la Colorado Springs în 1902. Şi-a început studiile universitare în America şi le-a perfecționat în Europa în cadrul Facultății de Studii Economice din Londra şi în cadrul Universității din Heidelberg. A predat sociologia dreptului la Universitatea Harvard, inițial ca profesor asistent şi ulterior ca profesor. El a avut o însemnată contribuție în cadrul sociologiei dreptului, constând în analiza structuralist-funcțională a fenomenelor normative (*apud* S. Popescu, *Sociologie juridică*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2001, p. 96).

[16] *Ibidem*, p. 102.

[17] V. Ferrari, *Funzioni del diritto. Saggio critico-riconstructtivo*, Ed. Laterza, Roma-Bari, 1987, p. 91-97.

b) *funcția de tratare a conflictelor declarate* – orientarea conflictelor spre instanța specializată a oferi soluționarea lor;

c) *funcția de legitimare a puterii* – cuprinderea modalităților de utilizare a dreptului pentru susținerea deciziilor umane.

Sociologul român D. Banciu, în lucrarea „*Elemente de sociologie juridică*", avansează următoarele funcții sociale[18] pe care dreptul le îndeplinește:

a) crearea şi stabilirea regulilor care determină îndeplinirea anumitor *roluri sociale* privind atât aşteptările individului în raport cu ceilalți indivizi, cât şi aşteptările celorlalți indivizi în raport cu comportamentul individului;

b) asigurarea corespondentului dintre *scopurile dezirabile* şi *mijloacele legitime*, pentru a le îndeplini prin manifestarea controlului asupra acțiunii sociale a indivizilor;

c) stabilirea modalităților de *evaluare* prin intermediul sancțiunilor pozitive sau negative, utilizate aici ca instrumente de control social, în vederea realizării *predictibilității* comportamentelor individuale şi sociale.

Din cele menționate mai sus, rezultă că în vederea realizării *finalităților practice* şi a îndeplinirii *funcțiilor* sale, dreptul urmăreşte, totodată, *două scopuri* care se completează reciproc şi în acelaşi timp se află într-o relație de interdependență:

a) *crearea unui sistem de reguli comportamentale* – prin stabilirea de modele de comportament, mai precis prescrierea rolului asociat status-ului fiecărui individ în diferite contexte socio-culturale; acest rol desemnează aşteptările celorlalți indivizi din societate sau aşteptările grupului de apartenență cu privire la manifestările comportamentale individuale;

b) *stabilirea mijloacelor de presiune şi control social* pe care societatea de apartenență le consideră dezirabile, în vederea oferirii posibilităților de *cunoaştere şi respectare a regulilor de comportament*, accesibile fiecărui individ; aceasta se poate realiza fie prin *control social pozitiv* (internalizarea normelor şi regulilor de conduită prin procesul de socializare – prin autoconvingerea individului), fie prin *control social negativ* (prin intermediul instrumentelor de presiune şi constrângere – de teama sancțiunilor negative).

În concluzie, se poate afirma că dreptul, pornind de la a fi instrumentul de bază utilizat pentru realizarea *controlului şi justiției socia-*

[18] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 24.

le, este în acelaşi timp mijlocul ideal prin care poate fi apărată *libertatea socială*. Aceste aspecte conduc inevitabil la considerarea dreptului ca fiind fundamentul *ordinii sociale*, condiția *sine qua non* a asigurării acesteia în societatea umană.

Secţiunea 2. Specificul sociologiei juridice

§1. Obiectul sociologiei juridice

În efortul de a delimita câmpul de acțiune al sociologiei juridice se impune separarea relațiilor sociale, care prezintă interes pentru drept, de cele care intră în arealul de cercetare al altor ştiințe.

Fiind abordată de către sociologi, juriști, filozofi, psihologi, sociologia juridică beneficiază de un domeniu de studiu amplu şi complex.

În funcție de statutul ştiințific, sociologia juridică a fost plasată fie în centrul sociologiei, fie ca ramură a sociologiei:

a) situată în *centrul* sociologiei, aceasta se află în conexiune cu ştiințele juridice şi cu etica; obiectul ei de studiu este limitat, redus doar la faptele sociale care pot fi cercetate şi analizate empiric;

b) în calitate de sociologie de *ramură*, sociologia juridică are ca obiect de studiu o parte a fenomenelor sociale ale sociologiei generale, precum şi metodele de cercetare specifice acestor fenomene, totul fiind adaptat la specificul cercetării juridice.

În altă ordine de idei, sociologia juridică este apreciată ca instrument de cunoaştere, elaborare şi aplicare a dreptului. Aceasta suportă un proces permanent şi susținut de perfecționare, situându-se în prezent la nivelul unui anumit stadiu de maturizare.

Utilizând metode de cercetare specifice unor domenii de activitate diferite, sociologia juridică realizează integrarea conceptelor proprii acestor domenii, urmărind să devină o ştiință interdisciplinară.

În fapt, obiectul de studiu al sociologiei juridice este reprezentat de fenomenul juridic în totalitatea sa. Aceasta vizează atât cauzele, cât şi efectele sociale proprii fenomenului juridic.

Privitor la acest aspect, A.J. Arnaud, în lucrarea „*Critique de la raison juridique. Où va la sociologie du droit*", defineşte studiul sociologiei juridice sub forma studiului „sistemelor juridice, al structurii şi legilor lor de dezvoltare"[19].

[19] A.J. Arnaud, *Critique de la raison juridique. Où va la sociologie du droit?*, Ed. L.G.D.J., Paris, 1981, p. 431.

§2. Caracteristicile specifice ale sociologiei juridice

În lucrările de referință întâlnim, sub aspect general, o clasificare capabilă să răspundă nevoii de încadrare a acesteia, astfel:

a) caracterul pozitivist-ştiinţific;

b) fundamentarea cercetării pe o bază de date conforme cu realitatea socială;

c) specificitatea obiectului de studiu referitoare la abordarea problemelor sociale ale grupurilor şi indivizilor dintr-o perspectivă proprie.

„În delimitarea obiectului sociologiei juridice trebuie să se ia în considerare că ea studiază fapte sociale cu semnificație juridică, raporturile dintre comportamentele umane, considerate ca juridice, şi celelalte comportamente care le-au determinat sau care decurg din comportamentele juridice, echilibrul dintre individual şi colectiv, controlul social. Sociologia juridică se ocupă de explicarea originii, dezvoltării şi dispariției fenomenului juridic, de funcțiile şi efectele dreptului pozitiv"[20].

Pentru a se reuşi delimitarea cât mai corectă a obiectului sociologiei juridice, o serie de cercetători au propus explicarea deosebirilor existente între noțiunea de „drept" şi termenul „juridic".

Tot în ideea conturării cât mai exacte a obiectului de studiu al sociologiei juridice şi a analizării caracteristicilor acesteia, J. Carbonnier[21] aduce în discuție deosebirea existentă între noțiunile de „sociologia dreptului" şi cea de „sociologie juridică":

a) *sociologia dreptului* face referire la disciplina al cărei obiect de studiu îl constituie normele şi instituțiile juridice;

b) *sociologia juridică* reprezintă disciplina al cărei obiect de studiu desemnează ansamblul fenomenelor cuprinse în relația cauză-efect caracteristică dreptului, precum şi fenomenele înscrise în ariile devianței şi a inefectivității dreptului.

În opinia profesorului Carbonnier, sociologia dreptului sau sociologia juridică sunt echivalente, înscrise în aria de ramură a sociologiei generale, având ca obiect de studiu fenomenele juridice, în calitatea lor specială de categorie a fenomenelor sociale.

[20] S. Popescu, *op. cit.*, p. 11.

[21] J. Carbonnier, *Sociologie juridique*, Ed. P.U.F., Paris, 1978, p. 15.

§3. Definiţiile date sociologiei juridice

De-a lungul timpului, sociologii au acordat numeroase definiţii[22] sociologiei juridice, însă acestea au diferit sensibil:

1. *H.U. Kantorowicz*: ştiinţă teoretică ce raportează realitatea vieţii sociale la valoarea culturală pe care o reprezintă scopurile dreptului, prin intermediul generalizărilor;

2. *G. Gurvitch*: acea parte a sociologiei spiritului care studiază deplina realitate socială a dreptului, pornind de la expresiile sale sensibile şi observabile din exterior, în comportamentele colective;

3. *T. Geiger*: studiu al modului în care societatea condiţionează şi creează dreptul (sociologia juridică materială şi culturală) şi care trebuie deosebit de studiul modului în care viaţa socială formează obiectul reglementării prin intermediul dreptului (sociologia juridică formală);

4. *Ph. Selnik*: disciplină al cărui principal obiect îl constituie dezvoltarea cunoştinţelor noastre privitoare la baza ordinii de drept, modelul schimbării sociale, contribuţia dreptului la satisfacerea nevoilor şi aspiraţiilor sociale;

5. *R. Treves*: disciplina care prin intermediul studiului dreptului pozitiv este destinată cunoaşterii dreptului liber care acţionează în societate şi care prin studiul societăţii, în general, caut să definească funcţia pe care o îndeplineşte dreptul şi scopul pe care îl urmăreşte în societate.

Profesorul spaniol E. Diaz consideră sociologia juridică sub forma unei părţi sau abordări speciale a ştiinţei juridice. În opinia lui, cele două discipline au ca obiect de studiu *dreptul*.

Diferenţa constă în aceea că *ştiinţa juridică* îmbracă o *dimensiune internă*, în sensul că analizează normativitatea dinspre interiorul dreptului, iar *sociologia dreptului* analizează norma, relaţiile dintre drept şi societate, dintre factorul juridic şi factorii sociali, deci îmbracă o *dimensiune externă*.

Elias Diaz atribuie sociologiei juridice o definiţie care se referă la studiul relaţiilor dintre drept şi societate, având ca obiect trei segmente: raportul drept-societate, aspectul social al cauzalităţii dreptului şi calitatea dreptului de factor al schimbării sociale.

Vicenzo Ferrari atribuie sociologiei juridice statutul de ştiinţă socială, justificând poziţia sa astfel:

---

[22] S. Popescu, *op. cit.*, p. 13.

a) baza conceptual-teoretică provine din sociologia generală;

b) dreptul este un factor variabil, a cărei cauzalitate aparține domeniului social şi ale cărui efecte influențează societatea, deci dreptul nu este un dat aprioric;

c) prin aplicarea metodelor empirice de cercetare, sociologia juridică depistează şi analizează fenomenele cu incidență asupra obiectului ei de studiu.

Profesorul britanic R. Cotterrell, în lucrarea sa „*The Sociology of Law*"[23], oferă şi el o definiție a sociologiei juridice. Astfel, aceasta apare ca o acțiune de investigare în scopul de a oferi o perspectivă extinsă asupra dreptului, deci unilateralitatea vizând sociologia juridică este perfect vizibilă.

Autorii români N. Popa, I. Mihăilescu şi M. Eremia, în lucrarea „*Sociologie juridică*", apreciază că „sociologia juridică poate fi definită ca fiind ştiința care studiază evaluarea şi reglementarea prin drept a comportamentului individului în societate, precum şi efectele pe care dreptul le produce în societate"[24].

Sociologul M. Voinea definește sociologia dreptului, sub forma unui domeniu specializat al sociologiei, „ca ramură a acesteia care studiază instituțiile juridice, încercând să repereze regularitățile şi legitățile raporturilor juridice, ca formă specială a raporturilor sociale"[25].

Sociologul D. Banciu vede în sociologia juridică „o ramură a sociologiei care studiază condiționarea şi eficiența socială a regulilor, instituțiilor şi sistemelor juridice, ca şi determinările reciproce dintre drept şi societate, încercând să evidențieze specificul ordinii normative față de alte ordini sociale, rolul şi funcțiile sociale ale dreptului şi, în primul rând, cele de control, presiune şi constrângere socială, de realizare a justiției sociale, legalității şi legitimității şi de apărare şi protecție socială a drepturilor indivizilor, grupurilor şi instituțiilor sociale"[26].

---

[23] R. Cotterrell, *The Sociology of Law. An Introduction*, ed. a 2-a, Ed. Butterworth, Londra, Dublin, Edinburgh, 1992.

[24] N. Popa, I. Mihăilescu, M. Eremia, *Sociologie juridică*, Ed. Universității din Bucureşti, 1997, p. 39.

[25] M. Voinea, *Sociologia dreptului*, Ed. Actami, Bucureşti, 1994, p. 17.

[26] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 76.

§4. Problematica sociologiei juridice

Ca orice domeniu de activitate, domeniul de studiu al sociologiei juridice prezintă particularităţi specifice.

Demersul cognitiv implică configurarea unei vaste problematici, a cărei complexitate îmbracă forma unei relaţii sociale de tip feed-back şi poate fi abordată în principal sub următoarele aspecte:

a) *de la interior la exterior*:

– *dinspre normă*, în calitatea ei de factor primar al reglării ordinii sociale, *spre diversele contexte sociale*, în vederea analizării eficienţei sau ineficienţei acesteia (normei); importanţa normei constă în dubla alternativă oferită actorului social: conformitatea sau transgresarea ei, fapt ce atrage după sine sancţiunea pozitivă sau negativă, după caz[27]; problematica ridicată cu privire la normă determină cercetarea practică a eficienţei sau ineficienţei acesteia în contexte sociale diferite;

– *rolul agenţilor dreptului în societate*[28], ceea ce face referire la studierea caracteristicilor socio-psihologice a corpului de magistraţi, în vederea stabilirii compatibilităţii acestora cu status-ul de magistrat, şi rolul asociat, precum şi a capacităţilor profesionale şi nu în ultimul rând a raportului ce caracterizează binomul corectitudine-obiectivitate sau subiectivitate, condiţie *sine qua non* a profesiei în speţă; faţă de cele menţionate, apare necesar studiul efectelor sociale atât pe termen lung, cât şi pe termen scurt, ale deciziilor pronunţate de agenţii dreptului.

b) *de la exterior la interior*, ceea ce presupune studierea *reacţiei societăţii faţă de drept*; aceasta se traduce prin atitudinea pe care o manifestă cetăţenii faţă de actele şi faptele justiţiare ale agenţilor dreptului, fapt măsurabil cu ajutorul instrumentelor specializate de cercetare sociologică.

Datorită dimensiunilor impresionante ale problematicii sociologiei juridice atât spre exteriorul, cât şi spre interiorul dreptului s-a ajuns la instituţionalizarea disciplinei.

---

[27] Conformitatea individului la norme atrage după sine sancţiuni pozitive, adică recompensatorii, concretizate în laude, aprecieri verbale etc. (sancţiuni pozitive neformale) sau concretizate în premii, distincţii, merite etc. (sancţiuni pozitive formale), pe când transgresarea normelor atrage după sine sancţiuni negative, ca disprețul, critica, marginalizarea etc. (sancţiuni negative neformale) sau mustrarea scrisă, declasificarea din funcţie, ajungându-se conform cu gravitatea faptei până la privare de libertate (sancţiuni negative formale).

[28] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 78.

Astfel, sociologia juridică este studiată în instituții specializate, este cuprinsă în planuri de învățământ, problematica sa incluzând cercetări teoretice şi aplicative deopotrivă.

§5. Funcţiile sociologiei juridice

Atât pentru descoperirea şi analizarea cauzelor dreptului, cât şi a efectelor sociale ale acestuia, sociologia juridică îndeplineşte o serie de funcții. Studierea şi explicarea lor a fost abordată din două perspective diferite:

a) *perspectiva teoretico-documentară* vizează obiectivitatea elaborării legilor ştiințifice; astfel, prin cunoaşterea realității, legiuitorul reuşeşte să elaboreze legile conform necesității sociale; din această perspectivă se conturează un prim tip de funcție: *teoretico-documentară*;

b) *perspectiva practico-normativă* vizează capacitatea sociologiei juridice de a oferi posibilitatea creării unui sistem de acte normative, al căror scop este acela de orientare a opțiunilor reprezentantului legii; din această perspectivă, se poate afirma că sociologia juridică îndeplineşte o funcție *practico-normativă*.

Diferitele opinii ale sociologilor şi juriştilor au condus la stabilirea a diferite funcții îndeplinite de către sociologia juridică în demersul ei cognitiv.

Astfel, sociologul francez A.J. Arnaud vede pentru sociologia juridică o singură funcție, dar o analizează prin comparație cu dreptul:

a) dreptul vizează pacea, deci funcția lui este *pacificatoare*, dar nu oricum, ci numai prin utilizarea puterii;

b) sociologia juridică îndeplineşte funcția de *schimbare* a realității juridice şi prin aceasta contribuie la schimbarea socială.

Cu alte cuvinte, dreptul îndeplineşte o *funcție pacificatoare, folosind drept instrument puterea*, pe când sociologia juridică îndeplineşte o *funcție de schimbare*, de transformare, utilizând drept *instrument analiza*.

Profesorul spaniol E. Diaz consideră că sociologia juridică îndeplineşte funcția de *selectare şi mai ales oferire* atât a informațiilor necesare unei înțelegeri cât mai corecte a realității sociale, cât şi a metodelor şi instrumentelor necesare transformării societății.

În 1964 apare lucrarea sociologilor *R. Pinto*, şi *M. Grawitz „Méthodes des sciences sociales"*[29], în care autorul prezintă cinci funcții ale sociologiei juridice[30]:

a) *studiul genezei noțiunii de normă juridică* diferențiată de alte norme sociale, incluzând aspectele originii, deosebirii şi evoluției modurilor de creare a dreptului (cutumă, jurisprudență, legislație);

b) *studiul originii şi dezvoltării structurilor sociale* al constituților, statutelor juridice, colectivităților şi indivizilor, raporturilor dintre societățile politice;

c) *studiul genezei şi dezvoltării reglementării juridice* a diverselor categorii de comportamente sociale, al formelor şi tehnicilor juridice;

d) *studiul condițiilor şi limitelor efectivității normelor juridice*;

e) *studiul rolului personalului specializat în domeniul juridic.*

În România au existat o serie de sociologi care au publicat lucrări despre sociologia juridică, dar la capitolul funcții au descris doar funcțiile sociale ale dreptului.

Oferind informații specializate în domeniul sociologiei juridice, în lucrarea *„Sociologie juridică"* (2001), S. Popescu aliniază patru funcții[31] proprii sociologiei juridice, după cum urmează:

a) *observarea şi analiza faptelor sociale*;

b) *tratarea tipologică a faptelor sociale*, adică gruparea, clasificarea şi studierea lor comparativă;

c) *contribuția la desăvârşirea umană* prin conceperea unor modele de conduită şi respectarea lor;

d) *pregătirea acțiunii deliberate a omului* având ca scop justiția socială.

Totuşi, în ultimii ani au apărut încercări de studiu privind funcțiile sociologiei juridice şi din perspectivă sociologică, aşa cum subliniază şi A. Stănoiu, în lucrarea *„Sociologie juridică"*[32].

Funcția expozitiv-descriptivă se referă la expunerea faptelor într-un mod complet şi sistematic, pentru o abordare cât mai exactă a realității supusă analizei sociologico-juridice.

În vederea îndeplinirii acestei funcții, o condiție esențială o constituie *cantitatea în diversitatea* de informații, care cu cât este mai mare, cu atât creşte gradul de relevanță. Pe lângă acest aspect, este absolut necesară *obiectivitatea față de faptele analizate*, aceas-

[29] R. Pinto, M. Grawitz, *Méthodes des sciences sociales*, Ed. Dalloz, Paris, 1964.
[30] S. Popescu, *op. cit.*, p. 20.
[31] *Ibidem*, p. 21.
[32] A. Stănoiu, *Sociologie juridică*, Ed. Cartea Studențească, Bucureşti, 2009.

ta întrucât subiectivismul, ideile preconcepute în special, conduc la vicii în testare şi selectare cu privire la faptele şi actele sociale.

Depăşind etapa expunerii şi descrierii, avem şansa de a ieşi din cercul sociografiei, de a pătrunde în sfera devianței ca fenomen social evolutiv. La acest nivel întâlnim particularități care necesită explicații, motiv pentru care este necesar ca sociologia juridică să îndeplinească o *funcție explicativă*. Aceasta are menirea de a dezvălui relațiile de cauzalitate dintre fenomenele sociale ale realității. Tot datorită acestei funcții pot fi înțelese mecanismele schimbării sociale, geneza actelor, faptelor şi fenomenelor vieții sociale. Teoriile şi paradigmele sunt direct dependente de îndeplinirea funcției explicative. La rândul ei, funcția explicativă este direct dependentă de funcția expozitiv-descriptivă, cea din urmă oferind baza empirică a cercetării, indispensabilă teoretizării.

Funcția predictivă sau de prognoză se referă la faptul că unul dintre obiectivele cercetării sociologice este acela de prognoză a evoluției viitoare a fenomenelor şi proceselor sociale. Bazată pe cercetarea atentă a realității sociale prezente ca efect al evoluției trecute, analiza socială scoate la iveală tendințe ale evoluției viitoare a vieții sociale. Vorbim aici despre o proiecție în viitor sub formă de probabilitate, direct proporțională cu gradul de profunzime al cercetării.

Dacă pornim de la ideea conform căreia evoluția viitoare a societății se va încadra în anumite limite considerate normale, ne raportăm la încadrarea schimbării sociale în tipare. În acest caz, prognoza este redusă la proiecția în viitor a manifestărilor din trecut, ele suportând modificări în limitele anticipate. Această operațiune predictivă are la bază *starea de fapt*.

Dacă luăm în considerare posibilitatea perturbării evoluției fireşti a cursului vieții sociale şi încercăm să anticipăm anumite efecte ce ar putea ieşi din tiparele construite în urma studiului evoluției trecute a fenomenelor sociale, vorbim de o prognoză ce are la bază un *plan*.

Funcția de prognoză are menirea de a oferi baza elaborării modalităților de adaptare a societății la schimbările viitoare, prin reglarea tipului de intervenție necesar într-un moment sau altul, în cadrul acțiunilor sociale.

Funcția critică implică inevitabil existența unui model la care ar trebui să fie raportată realitatea. Acest model normativ are rolul unui sistem de referință pentru cercetarea sociologică, deoarece presupune o comparație cu finalitate critică între realitatea socială

și ansamblul de norme și valori proprii respectivului model. Această analiză comparativ-critică are rolul de a evidenția devianța socială existentă la un moment dat în societate și presupune, în primul rând, o *cunoaștere temeinică* a realității sociale și, în al doilea rând, obiectivitate în ceea ce privește critica, pentru a conferi demersului cognitiv un *sens constructiv.*

Funcția educațională vine ca o completare la funcția critică, în condițiile în care antrenează modelul normativ. Acest model nu este altceva decât un set de norme, valori și reguli care presupun socializare pozitivă și, desigur, conformitatea cu normele și regulile dezirabile social. Astfel, o analiză profundă și foarte atentă a disfuncționalităților din societate arată clar carențele existente și implicit căile de soluționare. Prin acest demers se conturează matricea comportamentală necesară ca răspuns la așteptările dezirabile ale indivizilor.

Funcția practică operațională are ca punct de plecare tocmai analiza critică a realității sociale. În urma criticii, sociologia caută să ofere soluții la disfuncționalitățile surprinse. În acest sens, este nevoie a fi identificate modalități specifice de acțiune, astfel încât modelul social să fie cât mai aproape de modelul normativ de referință.

Referitor la soluțiile pe care sociologia trebuie să le ofere în vederea reglării eventualelor disfuncționalități surprinse, acestea vor fi elaborate în urma coroborării unei analize a realității sociale prezente la momentul respectiv cu analiza efectelor probabile viitoare ce decurg din respectivele soluții propuse. Totodată, aceste soluții trebuie să vizeze realitatea obiectivă în vederea respectării posibilităților societății pentru aplicarea lor, iar dacă ținem cont de continua schimbare socială, având în centru factorul uman, soluțiile oferite trebuie să îmbrace forma unor seturi de variante pentru o mai mare permisivitate în adaptare și aplicare.

Prin îndeplinirea funcției practice operaționale sunt oferite și eventuale corectări, reparări, în ceea ce privește anumite soluții ce pot conduce la rezultate nedorite.

Toate funcțiile sociologiei juridice se află într-o continuă și completă relație de interdependență, alcătuind un tot indispensabil existenței acestei ramuri științifice.

Rezultatele cercetării din domeniul sociologiei juridice scot în evidență necesitatea unei reglementări cu caracter juridic a eventualelor surse de autoritate morală care intră în conflict cu nevoile sociale ale indivizilor și grupurilor la un moment dat, precum și

incompatibilitățile existente între tehnicile de reglementare juridică ale dreptului şi aspectul moral al societății moderne.

§6. Raportul sociologiei juridice cu ştiinţele juridice

În evidențierea raportului existent între sociologia juridică şi ştiințele juridice s-a avut în vedere punctul comun – obiectul de studiu –, dar şi diferențele – rezultate din abordarea din unghiuri diferite a obiectului.

Referitor la diferențe, un prim aspect apare referitor la faptul că în timp ce ştiințele juridice au ca obiect dreptul pozitiv, sociologia juridică are ca obiect o categorie aparte a fenomenologiei sociale, care se prezintă atât ca sursă, cât şi ca efect al dreptului.

a) *ca obiect de studiu*, după cum s-a mai menționat în materialul de față, dreptul constituie preocuparea principală a fiecăreia dintre cele două discipline;

b) *ca abordare*, ştiințele juridice vizează concomitent *cunoaşterea teoretică şi aplicarea practică* a dreptului, pe când sociologia juridică *observă*, *descrie*, *analizează* şi *sintetizează* fenomenele în legi ştiințifice.

Referitor la poziția pe care o ocupă sociologia juridică față de sistemul ştiințelor juridice, unele păreri o integrează acestuia, altele, dimpotrivă, susțin existența unei autonomii.

Totuşi, sociologia juridică apare la modul general ca disciplină diferită de sistemul ştiințelor juridice.

♦ *Concepția lui Jean Carbonnier*

Ca diferență între sociologia juridică şi dreptul dogmatic, ambele analizând acelaşi obiect de studiu, J. Carbonnier consideră că în timp ce dreptul studiază normele juridice, sociologia juridică studiază cauzele şi, totodată, efectele producerii lor.

Ca atare, diferența dintre sociologia juridică şi ştiințele juridice nu este o diferență de obiect, ci una de abordare din unghiuri diferite.

Carbonnier priveşte această diferență sub aspectul tipului de observație manifestat de fiecare dintre cele două ştiințe față de dreptul dogmatic:

a) *observație internă directă*: juristul dogmatic studiază din interior obiectul de studiu comun celor două ştiințe şi poate acționa asupra sistemului de drept național căruia de fapt îi aparține.

b) *observaţie externă indirectă*: sociologul studiază dreptul din exterior, fără a influenţa funcţionarea sistemului de drept naţional.

♦ *Concepţia lui François Terré*

În lucrarea „*Introduction général du droit*"[33] (1994), F. Terré vede sociologia juridică în calitate de ştiinţă auxiliară ştiinţei dreptului. Fenomenele juridice sunt considerate fapte sociale, a căror analiză alcătuieşte obiectul de studiu al sociologiei juridice.

În ceea ce priveşte diferenţa dintre cele două ştiinţe, el adoptă părerea lui Carbonnier, mai concret poziţia interior-exterior: juristul studiază dreptul din interiorul sistemului juridic, iar sociologia face acelaşi lucru, dar din exteriorul sistemului.

În altă ordine de idei, faptul că sociologia juridică presupune o anumită autonomie faţă de ştiinţele juridice conduce la necesitatea unei cooperări a acestora, cu scopul de a beneficia, pe de o parte, de rezultatele sociologiei juridice şi de a se integra, pe de altă parte, împreună, în sfera ştiinţelor sociale, numai astfel reuşindu-se o simbioză care să ofere atât o viziune completă, cât şi o bază de analiză cât mai complexă.

Aceasta înseamnă că metodele de cercetare specifice sociologiei contribuie la sporirea posibilităţilor de cunoaştere în ştiinţele juridice, ca o îmbogăţire a acestora, şi nu înlocuiesc metodele de cercetare specifice ştiinţelor. Deci nu se poate vorbi de substituire, ci de adaos.

Dintre ştiinţele juridice, *teoria generală a dreptului şi filosofia dreptului* sunt ştiinţele juridice pentru care sociologia juridică oferă o bază pentru generalizările teoretice proprii acestora, care la rândul lor oferă sociologiei baza necesară observării fenomenului juridic.

♦ *Concepţia lui Vicenzo Ferrari privitor la raportul dintre ştiinţele juridice şi sociologia dreptului*

În lucrarea „*Lineamenti di sociologia del diritto*"[34], V. Ferrari subliniază că separaţia dintre ştiinţa juridică şi sociologia juridică apare în funcţie de unghiul de vedere sub care este abordat obiectul, metodele, dar şi finalităţile practice ale fiecăreia dintre cele două discipline.

[33] F. Terré, *Introduction général du droit*, Ed. Dalloz, Paris, 1994.
[34] V. Ferrari, *Lineamenti di sociologia del diritto*, Ed. Laterza, Roma, 1997.

Totodată, autorul face referire la părerea lui M. Weber, în sensul că „în timp ce știința dreptului este o știință teoretică şi practică, în acelaşi timp, descriptivă şi prescriptivă, bazată pe cunoaşterea normei şi stabilirea ei în procesul interpretării, sociologia juridică, dimpotrivă, este pur şi simplu teoretică şi descriptivă, ocupându-se de drept ca modalitate de acțiune socială şi examinând procesele conexe acestei modalități de acțiune, de exemplu, procesele de formare şi aplicare a normelor juridice, rolurile profesionale pe care amintitele procese le implică, opinia publică referitoare la normele juridice"[35].

♦ *Raportul sociologiei juridice cu știința juridică sociologică*

Foarte important este de menționat faptul că sociologia juridică este confundată cu știința juridică sociologică. Ele sunt adeseori folosite ca sinonime.

Reprezentanții școlii americane (*Sociological jurisprudence*) au analizat critic rolul judecătorului, precum şi al procesului decizional judiciar.

Ei au arătat că „doctrina precedentului judiciar care face din judecător un organ pur pasiv de repetare a soluțiilor anterior date de instanțele superioare nu corespunde realității şi nici cu ceea ce ar trebui să facă (...) dreptul să fie conceput ca previziune a ceea ce vor face instanțele, să fie orientat spre viitor şi nu spre trecut"[36].

Mai mult, cel care a utilizat primul conceptul „*sociological jurisprudence*", şi anume R. Pound, a evidențiat decalajul care există între norma juridică şi decizia judiciară, el susținând necesitatea atât a cunoaşterii dreptului, cât şi a realităților socio-culturale proprii unei societăți.

De aici reiese încă o dată necesitatea dreptului de a se fundamenta pe nevoile reale ale societății, indiferent care ar fi aceasta.

♦ *Concepția lui Dan Banciu asupra diferenței dintre știința juridică sociologică şi sociologia juridică*

În lucrarea „*Elemente de sociologie juridică*" [37], autorul D. Banciu explică diferența dintre aceste două științe, pornind chiar de la aspectul lor comun şi anume obiectul de studiu.

---

[35] S. Popescu, *op. cit.*, p. 27.
[36] *Ibidem*, p. 25.
[37] D. Banciu, *op. cit.*, p. 51.

În ceea ce-i priveşte pe jurişti, dreptul este abordat sub trei aspecte esenţiale:

a) *ordinul legal* reprezentat de regimul politic care ordonează conduitele prin aplicarea sistematică a constrângerii într-o societate organizată din punct de vedere politic;

b) *baza juridică* pe care se sprijină autoritatea legilor şi prescripţiilor normative ce delimitează şi rezolvă conflictele dintr-o societate;

c) *procesul judiciar* care reprezintă un mecanism social organizat prin care un conflict este rezolvat sub forma unei judecăţi.

Pentru sociologi dreptul reprezintă instrumentul principal de control social.

Dan Banciu preferă noţiunea de „control social" în locul celei de „*constrângere*", pe care o utilizează É. Durkheim, deoarece pentru sociologi există şi alte mijloace şi instrumente de control social în afară de drept, care se bazează strict pe coerciţie.

♦ *Concepţia sociologului Sofia Popescu privind raportul dintre sociologia dreptului şi ştiinţele juridice*

Cu privire la cercetarea asupra obiectului său de studiu, sociologia dreptului vede dreptul ca fiind o variabilă situată în relaţii de interdependenţă cu alte variabile. În lucrarea *Sociologie juridică*[38], sociologul român S. Popescu concluzionează că între ştiinţa juridică şi sociologia juridică este necesară existenţa unei puternice inter-relaţionări.

În final, autoarea consideră că sociologia juridică „poate îndeplini o funcţie desacralizantă, critică faţă de drept şi ştiinţa juridică"[39].

În România, sociologia juridică este considerată o disciplină ştiinţifică *independentă*, deci ea nu fiinţează ca *înlocuitor* al ştiinţelor juridice.

§7. Tendinţele de evoluţie ale sociologiei juridice şi influenţa ei asupra dreptului

În ceea ce priveşte evoluţia sociologiei juridice, se pot distinge trei tendinţe distincte, dar, totodată, aflate în conexiune.

Prima tendinţă de evoluţie se conturează faţă de ştiinţele juridice, dar şi de sociologia generală. În acest sens se constată o încercare

[38] S. Popescu, *op. cit.*
[39] *Ibidem*, p. 28.

de *întărire a autorității* existente, dar şi de *consolidare* a acesteia din partea sociologiei juridice.

În acest sens, *direcțiile principale de evoluție* a sociologiei juridice sunt următoarele:

– pătrunderea în ritm susținut a sociologiei juridice în diferite țări;

– accentuarea şi diversificarea posibilităților sociologiei juridice de a-şi dezvolta îndeosebi latura critică;

– explicarea şi implementarea la scară largă a concepției, conform căreia dreptul reprezintă o formă de control social;

– o permanentă deschidere cu privire la extinderea ariei de cercetare, atât în ceea ce priveşte domeniul propriu, cât şi al altor ştiințe juridice, cu care sociologia juridică se intersectează în demersul cognitiv;

– materializarea rezultatelor cercetării în studii de specialitate necesare orientării dreptului către nevoia socială, precum şi în recunoaşterea rolului sociologiei dreptului în procesul de legiferare, ca efect al acesteia asupra orientării acțiunilor sociale.

O a doua tendință în evoluția sociologiei juridice o constituie *poziționarea acesteia în raport cu sistemul de drept*. În această situație, dreptul fiind abordat sub aspect sistemic, sociologia juridică vizează atât mărimile de intrare, cât şi cele de ieşire din sistem, în scopul de a analiza reacția de *feedback*.

Cea de-a treia tendință de evoluție se referă la *raportul intrinsec dintre aspectul teoretic al sociologiei juridice* şi *cel aplicativ*, constatându-se o reducere a arealului teoretic. În acelaşi timp are loc o împletire a studiilor teoretice cu cercetările empirice, de unde rezultă construcții teoretice care pot fi verificate empiric.

În acest sens, *Renato Treves* pledează în lucrările sale pentru integrarea cercetărilor teoretice şi empirice în vederea realizării unui cadru mai larg, mai complet şi mai complex deopotrivă. Obiectul de studiu îmbracă forma raporturilor dintre drept şi societate, iar studiul propriu-zis se prezintă după cum urmează:

a) prima parte se referă la aportul teoretic al sociologiei asupra analizei dreptului, dar şi la aportul juriştilor asupra studiului dreptului viu;

b) a doua parte face referire la raportul dintre drept şi societate sub aspect empiric.

R. Treves ajunge la concluzia potrivit căreia „sociologia dreptului este o disciplină căreia îi revine sarcina de a realiza două genuri de cercetări complexe şi complementare, pe de o parte, cele care

au ca obiect societatea în drept, anume comportamentele sociale conforme sau nonconforme schemelor juridice şi formale şi, pe de altă parte, cele care au ca obiect poziţia şi funcţia dreptului însuşi în societate, privită în ansamblul ei"[40].

În această situaţie este evident faptul că sociologia dreptului accede către o abordare mai amplă şi anume a poziţiei, funcţiei şi rolului dreptului viu în societate.

Tot *R. Treves* a explicat că demersul cercetării empirice nu se rezumă la explicarea ipotezelor care solicită verificare, ci este necesară studierea posibilităţilor ca aceste ipoteze să poată fi integrate în teoria generală a dreptului.

Prin urmare, orice micro-demers cognitiv teoretic sau empiric trebuie să se constituie ca parte integrantă a unui macro-demers.

Test de autoevaluare:

1. Descrieţi elementele care contribuie la constituirea sociologiei juridice ca ştiinţă.
2. Cum descrieţi raportul dintre drept şi sociologie?
3. În ce constă caracterul social al dreptului?
4. Care sunt principalele funcţii sociale ale dreptului şi cum pot fi orientate către finalităţile specifice ale acestuia?
5. Descrieţi principalele caracteristici ale obiectului sociologiei juridice.
6. În ce constă problematica sociologiei juridice?
7. Care sunt funcţiile sociologiei juridice?
8. Explicaţi în ce constă influenţa sociologiei juridice asupra dreptului.

[40] *Ibidem*, p. 30.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul II. Evoluţia istorică a sociologiei juridice

Secţiunea 1. Fondatorii sociologiei juridice

Principalii fondatori ai sociologiei juridice sunt consideraţi a fi Eugen Ehrlich, Max Weber, Theodor Geiger şi Georges Gurvitch.

Eugen Ehrlich[41] consideră dreptul ca fiind un rezultat, o normă provenită din activitatea individuală şi socială a actorilor sociali.

În 1913, E. Ehrlich scrie lucrarea „*Grundlegung der Soziologie des Rechts*" („*Fundamentele sociologiei dreptului*"), care apare la München şi Leipzig. Aceasta apare în anul 1936 în Statele Unite, în limba engleză, sub titlul „*Fundamental Principles of the Sociology of Law*".

Dreptul nu-şi găseşte resurse pentru propria dezvoltare în legislaţie, jurisprudenţă sau doctrină. El găseşte resursele necesare în însăşi societatea umană, fiind continuu alimentate de schimbarea socială.

În acest sens, autorul subliniază faptul că regulile de comportament, transformate în norme de drept prin instrumente tehnico-juridice, pot fi sesizate şi explicate prin *inducţie*. Aceasta se realizează pe baza metodelor de cercetare sociologică: se porneşte de la observarea, descrierea şi explicarea comportamentului individual şi social.

Punând accentul pe rolul societal al dreptului viu, Ehrlich şi-a fundamentat studiul pe diferenţa dintre *dreptul legal şi pozitiv* şi *dreptul viu*. Astfel, el arată că legislaţia oficială atinge numai o parte a ordinii juridice a societăţii, partea cea mai mare a dreptului evoluează şi acţionează independent de dreptul legal şi de ordinea

---

[41] E. Ehrlich (1862-1922) – austriac de origine – a fost profesor la Universitatea din Cernăuţi (Bucovina) unde a organizat şi condus un seminar sociologic pentru cercetarea dreptului viu al diverselor grupuri etnice, între care şi cel românesc. Omagiind activitatea desfăşurată de Ehrlich în acest domeniu, Dimitrie Gusti precizează că: „Eugen Ehrlich a ocupat un loc de onoare în ştiinţa juridică, ca un spirit viu şi creator, el a fost un membru devotat al Institutului Social Român, şi a îmbrăţişat cu loialitate cetăţenia românească" (D. Gusti, *Individ, Societate şi Stat în Constituţie*, în Sociologia militans, 1934, p. 105).

oficială. Această parte a dreptului poartă numele de „*drept viu*", creaţie a grupurilor sociale, rezultat al interacţiunilor dintre indivizi.

În această situaţie, rolul sociologiei juridice ar fi acela de a cerceta sistematic, în totalitate şi în profunzime dreptul viu, care îmbracă formă diferenţiată şi completă prin:

– studierea dreptului pozitiv şi a documentelor juridice;

– observarea directă a vieţii normative a grupurilor sociale.

Această necesitate de a cerceta dreptul viu a apărut în urma constatărilor clare şi oficiale privind incapacitatea dreptului oficial de a controla şi reglementa activitatea socială în totalitatea ei.

Totodată, autorul arată că „sociologia juridică trebuie să se ocupe primordial de investigarea dreptului viu şi de evidenţierea rolului şi funcţiilor sociale ale diverselor cutume, uzanţe şi practici sociale juridice şi nonjuridice ale grupurilor sociale care alcătuiesc societatea"[42].

Cu privire la ordinea normativă, Ehrlich a menţionat şi explicat noţiunea de „ordine socială pacifistă". Aceasta fiinţează şi funcţionează alături de cea juridică şi oficială a statului şi se caracterizează prin:

– spontaneitate;

– conţinut non-contencios;

– fundamentată pe libera organizare;

– poate fi reglabilă prin metode şi instrumente de comunicare.

Importanţa studierii dreptului viu a fost preluată şi de alţi sociologi care au descoperit în el cauzele dreptului oficial, idee care, deodată cu cea a studierii efectelor sociale ale dreptului oficial, a stat la baza cercetărilor privind studiul obiectului sociologiei juridice.

Max Weber[43] a marcat sociologia germană de la sfârşit de secol XX prin contribuţiile sale asupra puterii, ordinii juridice şi a celei administrative.

El a analizat insistent raporturile dintre drept şi societate. A început acest lucru prin publicarea primelor sale lucrări[44] referitoare

---

[42] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 31.

[43] Max Weber (1864-1921) a fost laureat al Facultăţii de Drept din Berlin şi profesor la Freiburg şi Heidelberg, trăind o perioadă îndelungată în Italia şi Statele Unite. A fost numit în Comitetul german de armistiţiu de la Versailles şi în comitetul însărcinat cu redactarea Constituţiei de la Weimar. În 1918 a predat la Universitatea din Viena şi în 1919 la Universitatea din Monaco (S. Popescu, *op. cit.*, p. 33.)

[44] M. Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft* (*Economia şi Societatea*), Ed. Mohr, Tübingen, 1922; M. Weber, *Rechtssoziologie* (*Sociologia Dreptului*), Ed. Luchterhand, Darmstadt/Neuwied, 1967.

la condițiile socio-economice ale țărănimii prusace, fenomen pe care l-a studiat sub formă empirică.

Rezultatele cercetării respective au contribuit la avansarea unor idei reformatoare care vizau legislația.

Principalele direcții asupra cărora s-a îndreptat demersul său cognitiv au fost:

– acțiunea socială;
– relațiile sociale;
– dreptul viu.

„Acțiunea este socială în măsura în care în virtutea semnificației subiective acordată ei de către indivizii care acționează ține seamă de comportarea altora şi prin urmare este orientată într-acolo"[45].

El defineşte sociologia ca fiind ştiința acțiunii sociale. În ceea ce priveşte raportul dintre ştiința dreptului şi sociologia dreptului, Weber consideră că:

a) ştiința dreptului se ocupă de exprimarea corectă a normelor sub formă de concepte lingvistice specifice, fiind o ştiință prescriptivă, căci exprimă ceea ce trebuie să fie;

b) sociologia dreptului se ocupă de studierea modului în care normele sunt transpuse în practică, cu alte cuvinte cercetează conformitatea sau neconformitatea comportamentului la norme, deci este o ştiință descriptivă pentru că arată ceea ce este.

Weber a contribuit la afirmarea sociologiei juridice în următoarele direcții[46]:

1. *Comprehensiunea şi raționalitatea actorilor sociali*: pornind de la individul uman ca unitate de bază, autorul arată că acesta are permanent un comportament comprehensibil, iar sociologia are meritul de a oferi explicații cu privire la *motivele* alegerii tipului de comportament abordat de individ.

Dintre motivele alegerii unui anumit tip comportamental, Weber le-a luat în discuție pe cele *întemeiate*, deci *raționale*. Astfel, el a încercat o diferențiere a raționalității în două tipuri: *raționalitatea simbolică* (corespondența scopurilor cu valorile sociale) şi *raționalitatea instrumentală* (realizarea scopurilor cu cele mai eficiente mijloace).

2. *Tipuri ideale de autoritate*: analizând raportul dintre ordinea juridică şi cea administrativă, Weber consideră că „statul şi administrația alcătuiesc acea asociere umană care îşi arogă monopolul

[45] N. Popa, I. Mihăilescu, M. Eremia, *op. cit.*, p. 26.
[46] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 43.

asupra constrângerii fizice legitime şi care realizează un raport de dominare a oamenilor de către oameni, bazat pe instrumentul exercitării legitime a constrângerii"[47].

Pentru ca această autoritate sub formă de dominație să se manifeste asupra indivizilor, apare necesitatea existenței unor justificări. Acestea pot îmbrăca o formă interioară sau exterioară:

a) *justificările interioare* se regăsesc în:

– *autoritatea tradițională* – ceea ce presupune aderarea necondiționată a indivizilor la cutume devenite legitime, uzanțe, obiceiuri, fiind cea mai veche formă de autoritate, întâlnită la suverani, monarhi, pontifi etc.;

– *autoritatea charismatică* – deținătorii acestui tip de autoritate îmbină calitățile fizice cu cele morale, ei sunt liderii politici, şefii militari, pe care îi găsim atât în societățile tradiționale, cât şi în cele moderne; în antichitate au fost zei şi eroi, azi sunt persoanele publice din care se înfruptă mass-media;

– *autoritatea legală* – se fundamentează pe conformarea rațională a actorilor sociali, convinşi de legalitatea valabilității statului de drept şi în acelaşi timp competența şi obiectivitatea autorității publice şi oficiale;

b) *justificările exterioare* „sunt reprezentate de agenții dreptului şi legislației"[48], diferiți în spațiu şi timp.

Weber consideră că transformările şi evoluția petrecute în legătură cu dreptul şi instituțiile reprezentative au urmat calea raționalizării şi birocratizării, ceea ce determină atât ordine, predictibilitate şi ierarhie stabilă de status la nivel organizațional, cât şi dezordine în anumite situații speciale.

Un alt aspect al cercetărilor întreprinse de Weber se referă la relația: *obiceiuri-convenție-drept*. Obiceiul apare aici ca şi atitudine, care prin repetare se tipizează. Tipul se menține prin tradiție, fiind transmis de la înaintaşi către urmaşi prin repetare, având la bază imitația (imitația-obicei). În această situație obiceiul devine convenție, la care individul aderă din proprie voință. Trecerea de la convenție la cutumă se face treptat şi continuu.

Astfel, „suntem în prezența dreptului consuetudinar când subiectele interesate pot cere garantarea respectării normei convenționale sau chiar a obiceiului, unui aparat coercitiv"[49].

[47] *Ibidem*, p. 45.
[48] *Ibidem*, p. 47.
[49] S. Popescu, *op. cit.*, p. 34.

Un alt subiect abordat de Weber în studiile sale face referire la *profesiile juridice*. Astfel, el sintetizase următoarele tipuri[50] ideale de drept:

a) *dreptul material şi irațional*, adică lipsit de raportarea la o normă şi supus doar alegerii arbitrare a celui care judecă; acest tip de drept a determinat apariția unui prim stadiu de dezvoltare a dreptului în care elementul de bază îl constituie *crearea dreptului de către profeți*;

b) *dreptul material şi rațional*, în care decizia se bazează pe „o carte sfântă sau apelând la imperative etice, la maxime politice"; este tipul de drept care a determinat apariția celui de-al doilea stadiu de dezvoltare al dreptului, şi anume *producerea empirică a acestuia, cu ajutorul precedentelor*, deci apare o bază de referință;

c) *dreptul formal şi irațional* în care judecătorul în acțiunea sa decizională se bazează pe norme iraționale, dar existente în lucrări religioase sau aparținând revelației divine; această formă de drept este cea care a conturat cel de-al treilea stadiu de dezvoltare al dreptului, prin impunerea lui de către *puterea teocratică*, adică este perioada când dreptul acționează ca o putere divină, ceea ce a condus şi la formarea statului teocratic;

d) *dreptul formal şi rațional* care „există atunci când legiuitorul şi judecătorul decid, bazându-se pe precedent, referindu-se la norme codificate şi formalizându-şi decizia, pe baza conceptelor abstracte"; aici avem de-a face cu un tip de drept care a determinat apariția celui de-al patrulea stadiu de dezvoltare, concretizat în înscrierea dreptului în cadrul sistemic, acesta fiind un rezultat nu al acțiunii profeților, nici efect al precedentelor practicii judecătoreşti sau al acțiunii divine, ci pur şi simplu *materializare a acțiunii juriştilor*.

Opera lui Weber este impresionantă, iar aspectele abordate sunt pe departe dintre cele mai arzătoare subiecte şi probleme, deopotrivă, cu care s-a confruntat de-a lungul istoriei societatea capitalistă.

În studiul sociologiei dreptului, el analizează minuțios toate particularitățile acestuia în funcție de epocă, dar mai ales cultura societății de apartenență.

Contribuția lui Weber la teoria sociologică în diferite țări europene este impresionantă. Mai mult, în S.U.A., concepțiile weberiene au condus la apariția acționismului şi interacționismului simbolic, două forme de relaționism.

[50] *Ibidem*, p. 35.

Theodor Geiger[51], al treilea fondator al sociologiei germane, a întreprins multiple cercetări soldate cu rezultate apărute în lucrările reprezentative. Dintre ele, considerăm necesar a menționa:

„Das uneheliche Kind und seine Mutter im Recht des neuen Staates" („Fiul ilegitim şi mama sa în dreptul noului stat")[52], este lucrarea sa de licență în sociologie juridică şi tratează ideea conform căreia după lege copilul născut în afara căsătoriei aparținea mediului social matern, pe când cel legitim aparținea mediului social patern. În aceste condiții, copiii ilegitimi se aflau în inferioritate materială comparativ cu cei legitimi.

În 1939 Geiger a publicat un *curs de sociologie în limba daneză*. Oferind o definiție a ştiințelor sociale, el făcea deosebirea între sociologie în sens larg şi sociologie în sens restrâns. De menționat este faptul că sociologia în sens restrâns se referă la ceea ce poartă numele de „teorie empirică, analitică şi generală a societății". Una dintre ramurile acesteia este sociologia specială, care la rândul ei se împarte în subramuri. Una dintre aceste subramuri este şi sociologia dreptului.

Dreptul reprezintă un anume tip de ordine socială şi anume ordinea imperativă, aflată în plan secund față de ordinea reală.

În această lucrare, autorul prezintă diferența dintre sociologia dreptului şi ştiința juridică în sensul că „sociologul este interesat în primul rând de ordinea reală, în timp ce juristul este interesat de ordinea imperativă. Sociologul tratează dreptul ca gen de ordine socială, în general, pe când juristul ține seama doar de ordinea menținută de stat"[53].

---

[51] Theodor Geiger (1891-1952) a fost laureat al Universității din Würzburg. Din 1918 se stabileşte la Berlin, unde desfăşoară o intensă activitate de studiu şi cercetare. În 1928 este numit profesor la Şcoala Tehnică Superioară din Braunschweig. A luat poziție împotriva național-socialismului. A fost constrâns să emigreze în Danemarca (1938) unde obține o catedră. După invazia germană a Danemarcei este nevoit să fugă în Elveția. Se stabileşte apoi la Stockholm şi ține cursuri şi conferințe la Uppsala şi Lund. După război se întoarce în Danemarca unde este profesor la Universitatea din Aarhus. Între anii 1951-1952 a predat la Universitatea din Toronto (Canada). A întreprins cercetări empirice de sociologie juridică şi a scris lucrări teoretice în acest domeniu. Lucrarea sa de licență a fost o lucrare de sociologie pe care a susținut-o la Universitatea din Würzburg, în anul 1918, şi a cuprins rezultatele cercetărilor lui Geiger privind „Fiul ilegitim şi mama sa în dreptul noului stat". A fost publicată în 1920 şi considerată ca una dintre primele lucrări despre acest subiect (S. Popescu, *op. cit.*, p. 43).

[52] T. Geiger, *Das uneheliche Kind und seine Mutter im Recht des neuen Staates*, München, Berlin und Leipzig, 1920.

[53] S. Popescu, *op. cit.*, p. 45.

În anul 1946 apare în Suedia o *lucrare centrată pe raportul dintre drept şi morală*. Astfel, el arată că în timp ce în societatea primitivă dreptul şi morala coincideau, în modernism acestea sunt separate, în sensul că fiecare acţionează în planuri diferite şi automat morala şi-a pierdut calitatea de instrument de control social asupra dreptului.

Studiile preliminare referitoare la sociologia dreptului apar în anul 1947 în Danemarca şi poartă numele „*Vorstudien zu einer Soziologie des Rechts*"[54].

În aceste studii sunt analizate aspecte legate de: ordine şi interdependenţă socială, comportament, normă, precum şi dreptul sub formă de ordine socială, sisteme de sancţiuni, izvoarele dreptului etc. Reiese că analiza sociologiei juridice diferă de cea a ştiinţei juridice, prin aceea că ea descoperă şi explică faptele şi relaţiile sociale care constituie premise ale obligativităţii şi validităţii normei, a izvorului de drept, trecerea de la sancţiunea spontană la cea organizată.

Tot în aceste studii Geiger mai tratează „raporturile dreptului cu morala, politica şi conştiinţa juridică"[55] şi odată cu ele trecerea de la organizarea socială la cea juridică, aceasta din urmă prin intermediul sancţiunii, care apare aici ca instrument dinamic al demersului cognitiv.

Referitor la izvoarele dreptului, autorul oferă informaţii despre o anumită ordine succesivă a acestora: obişnuinţă, jurisprudenţă, legislaţie şi ştiinţă juridică.

Un alt subiect tratat de Geiger în studiile sale abordează tocmai conceptul de conştiinţă juridică „şi analizează funcţiile lui cognitive, realitatea conştiinţei juridice, rolul acesteia ca instanţă critică, subiectele conştiinţei juridice şi conştiinţa juridică pozitivă"[56].

În altă ordine de idei, Geiger a lansat teoria conform căreia sociologia generală, prin intermediul temelor supuse cercetării, reprezintă o critică ideologică.

Lucrarea „*Arbeiten zur Soziologie*"[57] („Studiu de sociologie") a fost publicată postum, la Berlin. În acest studiu, Geiger explică deosebirea dintre *sociologia juridică materială* (vizează caracterul

[54] T. Geiger, *Vorstudien zu einer Soziologie des Rechts*, Ed. Duncker & Humblot, Berlin, 1987.
[55] S. Popescu, *op. cit.*, p. 47.
[56] *Ibidem*, p. 48.
[57] T. Geiger, *Arbeiten zur Soziologie*, Ed. Hermann Luchterhand, Berlin, 1962.

determinant al societăţii la adresa dreptului) şi *sociologia juridică formală* (dreptul reprezintă sistemul cultural care oferă referinţă pentru reglarea vieţii sociale).

Autorul propune în această lucrare „ca subiecte de cercetare socio-juridică factorii care determină decizia acelora care transpun în viaţă dreptul, efectele sociale ale unor instituţii juridice, astfel cum sunt familia, proprietatea etc."[58]

Georges Gurvitch[59] a contribuit substanţial la fundamentarea sociologiei juridice ca ştiinţă prin realizarea unei legături indestructibile între sociologie şi ştiinţa dreptului.

Lucrările sale[60] constituie în prezent puncte de referinţă pentru cercetătorii domeniului sociologiei juridice şi cel al ştiinţelor juridice.

Gurvitch a pus în evidenţă contrastul dintre societate şi stat. Astfel, el a arătat că legea de stat nu constituie singura sau unica sursă a dreptului, iar de aici a mai făcut un pas, anume de a arăta că ordinea juridică reprezintă atât rezultatul acţiunii statale, cât şi al altor „organisme independente de stat care sunt surse generatoare de drept"[61].

Ideile pe care s-au sprijinit cercetările sale au îmbrăcat forma *pluralismului juridic*, *a faptelor normative* şi *a dreptului social*.

În ceea ce priveşte pluralismul juridic, acesta, în opinia lui Gurvitch, se bazează pe teoria faptelor normative, diferenţiate după cum urmează:

a) *fapte de relaţie* – fapte care vizează sociabilitatea, relaţia cu alte persoane; aceste fapte antrenează *valorile personale* ale individului şi se află în legătură cu *dreptul individual*;

b) *fapte de uniune şi sociabilitate prin comuniune şi interpenetraţie* – fapte care implică *valori transpersonale* şi se află în legătură cu *dreptul social*.

---

[58] S. Popescu, *op. cit.*, p. 44.

[59] Georges Gurvitch (1894-1965) a fost originar din Rusia. În perioada 1915-1920 a fost profesor universitar la Petrograd şi apoi la Tomsk. A fost unul dintre participanţii la revoluţia rusă din 1917, după care a emigrat în Franţa. Aici a activat ca profesor la Universitatea din Strasbourg, apoi în Paris la Sorbona. Din Franţa a plecat în S.U.A. la New-York, unde a fost profesor la Facultatea de Ştiinţe Sociale.

[60] *L'ideé du droit social* (Paris, 1934); *L'expérience juridique et la philosophie pluraliste du droit* (Paris, 1935); *Eléments de sociologie juridique* (Paris, 1940); *Sociology of Law* (New/York, 1942); *Problémes de sociologie du droit* (în *Traité de sociologie*, Paris 1960).

[61] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 52.

Dreptul individual determină reglementarea relațiilor interpersonale, pe când cel social se manifestă la nivel de organizații sau comunitate umană. Dreptul social este un drept de integrare, comuniune şi colaborare, manifestat în special sub două forme: dreptul muncii şi dreptul internațional.

Autorul a definit sociologia juridică, sub forma „expresiei unor concepții pluraliste, ca fiind acea parte din sociologia spiritului uman care studiază în întregimea sa realitatea socială a dreptului şi care ține seama de varietatea aproape infinită a experiențelor tuturor societăților şi tuturor grupurilor, descriind conținutul concret al fiecărui tip de experiență şi relevând realitatea dreptului pe care schemele şi simbolurile mai mult o ascund decât o exprimă"[62]. De aici rezultă că pluralismul juridic este un liant între drept şi realitatea socială.

Sociologia juridică, în opinia lui Gurvitch, se împarte în trei categorii:

a) *microsociologie juridică* sau *microsociologia dreptului*, care se împarte în[63]:

– *studiul orizontal* – asupra *dreptului societăților organizate* care acționează prin sancțiuni şi constrângeri organizate, exterioare, dar şi asupra *dreptului societăților neorganizate*, care constrâng sub formă spontană şi difuză viața colectivă;

– *studiul vertical* – asupra speciilor de drept care acționează în funcție de complexitatea ierarhiei de status aflată în interdependență cu relațiile sociale specifice;

b) *sociologia diferențială a dreptului* – funcțiile pe care le îndeplinesc anumite colectivități umane se concretizează în manifestări ale dreptului; ea studiază:

– *tipologia juridică a grupurilor active particulare*, capabilă să creeze suprastructuri organizate (grupuri familiale, teritoriale, profesionale, de interes etc.);

– *tipologia juridică a societăților globale* care conduc spre constituirea marilor sisteme de drept;

c) *sociologia genetică a dreptului*, al cărei obiect se constituie din:

– *regularitățile tendențiale* ale oricărui tip de sistem juridic;

– *factorii care determină aceste regularități* ale schimbării sistemului juridic: economici, politici, demografici, culturali etc.

[62] *Ibidem*, p. 54.
[63] *Ibidem*.

Sociologia juridică are, în concepția lui Gurvitch, un caracter teoretic şi filosofic. În felul acesta ea se distanțează de acea sociologie juridică fundamentată pe cercetarea empirică şi cu toate acestea autorul nu neagă respectivul tip de cercetare, ci îl apreciază selectiv.

Contribuția lui Gurvitch la dezvoltarea sociologiei juridice rezidă în aceea că, pe de o parte, a fundamentat un model pentru construcția sistemică a sociologiei juridice, iar, pe de altă parte, a oferit în mod realist o imagine de ansamblu a domeniului şi specificului acestei ştiințe, lucru care a condus la extinderea arealului de cercetare şi la aprofundarea obiectului de studiu.

Secțiunea 2. Cercetări socio-juridice româneşti

Cercetările de sociologie juridică din România demonstrează existența unei adevărate tradiții în acest domeniu la nivel național.

Anumiți cercetători români (de formație jurişti) au practicat în demersul cognitiv o abordare sociologică asupra dreptului, ceea ce a condus inevitabil la stabilirea bazei sociologiei juridice în România.

În lucrarea de față ne vom opri asupra unora dintre cei mai reprezentativi cercetători în sociologia juridică românească, în ordine cronologică.

Printre primii autori ai lucrărilor de sociologie juridică se află C. Stere[64] şi D. Comşa[65].

După primul război mondial apar lucrările profesorilor D. Drăghicescu, Al. Vălimărescu, E. Speranția, O. Ionescu, M. Manolescu, M. Djuvara, G. Vlădescu Răcoasa, D. Gusti, H. Stahl şi alții.

În opinia lui *Dumitru Drăghicescu*, ansamblul legilor juridice reprezintă tocmai viața socială cifrată în limbajul dreptului. Raportul dintre drept şi ştiința socială se prezintă ca relație între o ştiință abstractă şi obiectul său de studiu. Legile juridice oferă posibilitatea surprinderii în sens ştiințific a vieții sociale.

„Principiul evoluției sociale poate fi descoperit prin simpla cercetare a evoluției juridice a societății, aspectul juridic al vieții socia-

[64] C. Stere, *Evoluția individualității şi noțiunea de persoană în drept. Studiu sociologic şi juridic*, Tipografia H. Goldner, Iaşi, 1897.

[65] D. Comşa, *Scrieri de drept: Economie politică, finanțe şi sociologie*, vol. I, Ed. Academiei R.P.R., București, 1913.

le reprezentând un adevărat sociometru care indică, cu precizie şi fidelitate, variaţiile evoluţiei sociale"[66].

El vede în legile sociale tot legi juridice, elaborate de indivizi şi determinate de fenomenologia socială.

În ceea ce priveşte legătura dintre ştiinţele sociale şi drept, Drăghicescu o consideră necesară în vederea stabilirii unei colaborări care să conducă la adaptarea legilor din diferite ţări, necesare societăţii în procesul permanent şi continuu al schimbării.

Alexandru Vällimărescu este unul dintre cercetătorii care au acordat o mare importanţă cauzalităţii dreptului. În opinia sa, foarte necesar în stabilirea normelor de conduită este a se ţine seama de necesităţile reale ale societăţii sub diferitele lor aspecte: economice, sociale, culturale, etnice, psihologice, etc.

În felul acesta, profesorul Vällimărescu arată că dreptul este o ştiinţă al cărui obiect de studiu îl constituie fenomenele sociale, precum şi raporturile care apar între individ şi societate, totul pe fondul condiţiilor social-istorice, pe care, de asemenea, dreptul nu trebuie să le neglijeze.

Eugeniu Speranţia, teoretician şi filozof al dreptului, a pledat pentru considerarea sociologiei dreptului în calitate de ştiinţă care dispune de obiectul său specific.

În concepţia sa, filozofia precede sociologia, iar sistemele dreptului sunt anticipări ale sociologiei[67].

Având ca punct de pornire faptul că dreptul trebuie să fie fundamentat pe legi generale universal valabile, dar având specific aparte, Speranţia a căutat să stabilească legile evoluţiei dreptului. A descoperit paisprezece la număr, legi care este normal să suporte anumite modificări, în funcţie de schimbarea socială.

Autorul vede dreptul ca o „realitate de ordin social, spiritual, ca o condiţie a vieţii sociale"[68].

Acelaşi autor arată că abordarea fenomenului juridic sub aspectul cauzalităţii şi al efectului la nivel social determină extinderea ariei de cercetare a problemelor specifice dreptului.

---

[66] S. Popescu, *op. cit.*, p. 52.
[67] *Ibidem*, p. 53.
[68] N. Popa, I. Mihăilescu, M. Eremia, *op. cit.*, p. 15.

În lucrarea „*Introducere în sociologie*" (1944), menționează că „domeniul de aplicare tehnică a teoriei sociologice este politica și, implicit, creațiunea dreptului"[69].

Mircea Djuvara susține în lucrările sale că dreptul ca știință și sociologie au același punct de pornire în ceea ce privește cunoașterea. De la acest punct înainte fiecare dintre cele două științe caută să-și acumuleze propria experiență, conturându-și în același timp propriul domeniu de cercetare.

„Orice realitate socială se încadrează într-o realitate juridică, tot astfel, precum nu poate exista un raport juridic care să nu aibă, în mod necesar, ca obiect realitatea socială"[70].

Astfel, valorile juridice în ansamblul lor sunt văzute de M. Djuvara ca fondul de manifestare a întregii vieți sociale.

În ceea ce privește raportul dintre știința juridică și sociologie, M. Djuvara afirmă că acestea se deosebesc și se condiționează reciproc din nevoia de completare. Cunoștințele sociologice sunt mai sărace în conținut decât cele juridice, putând fi dobândite separat, în timp ce cele juridice se bazează pe cele sociologice.

Referitor la cele două concepte, *realitatea socială* și *realitatea juridică*, autorul afirmă că se dezvoltă împreună, dar nu sunt identice, ele impunând explicații distincte.

Un alt subiect abordat de Djuvara în lucrările sale vizează ordinea de drept, pe care acesta o sesizează ca fiind determinată de realitatea socială, mai bine zis de activitatea socială.

În „*Sociologie juridică*", autoarea S. Popescu menționează că M. Djuvara a analizat și criticat în „*Teoria generală a dreptului*"[71] operele reprezentanților pozitivismului științific sociologic: Auguste Comte, Léon Duguit, Maurice Hauriou, Émile Durkheim, precum și ale profesorilor francezi Lucien Lévy-Bruhl și Gaston Jèze[72].

Gheorghe Vlădescu Răcoasa a acordat prioritate în studiile sale lucrărilor lui G. Gurvitch. Studiul său nu a îmbrăcat doar o dimensiune constatativă și descriptivă, întrucât el și-a inserat părerile personale și critice deopotrivă. A evidențiat meritul lui Gurvitch de a studia „regularitățile tendențiale existente în fiecare tip de sistem

[69] E. Speranția, *Introducere în sociologie*, Ed. Actami, București, 1944, p. 6.
[70] S. Popescu, *op. cit.*, p. 54.
[71] M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Actami, București, 1930.
[72] S. Popescu, *op. cit.*, p. 55.

juridic"[73]. În acelaşi timp el a îndemnat la verificarea şi consolidarea rezultatelor cercetării lui Gurvitch prin intermediul cercetărilor de specialitate.

Autorul a fost colaborator al lui D. Gusti. Rodul acestei colaborări s-a văzut mai ales în aceea că Răcoasa a recomandat folosirea în limite şi situaţii corespunzătoare a metodei monografice în cercetarea sociologică.

Mircea Manolescu a fost un alt colaborator al sociologului român D. Gusti. El a definit sociologia juridică atât prin prisma sociologiei generale, cât şi prin aceea a ştiinţei juridice.

În opinia sa, „sociologia juridică este o parte a sociologiei generale, şi anume aceea care cercetează manifestările juridice (...), ea este în acelaşi timp o parte a ştiinţei juridice, şi anume aceea care studiază caracterul social al realităţii juridice"[74], ceea ce conduce la concluzia că sociologia juridică nu este o disciplină autonomă. Manolescu neagă autonomia şi independenţa sociologiei juridice, motivând această negaţie sub două aspecte:

a) sociologia este considerată de el ca ştiinţa totalităţii vieţii sociale, indivizibilă şi autonomă;

b) ştiinţa dreptului este o ştiinţă a totalităţii vieţii juridice, de asemenea, ştiinţă autonomă şi indivizibilă.

Pornind de la principiile menţionate, M. Manolescu explică în „*Teoria şi practica dreptului*"[75] că sociologia juridică este caracterizată prin a fi o disciplină de contact şi în acelaşi timp cooperare.

Cu toate că sociologia juridică nu este considerată autonomă din punct de vedere ştiinţific, ea beneficiază totuşi de obiect de studiu de cercetare ştiinţifică şi metode proprii.

Sub aspect vertical, sociologia juridică aprofundează şi diversifică cercetarea sociologică a manifestărilor juridice şi în paralel intensifică şi cercetarea juridică a realităţii sociale. Astfel, sociologia juridică realizează aprofundarea fenomenului juridic în manifestările lui la nivelul vieţii sociale.

Sub aspect orizontal, sociologia juridică vizează dezvoltarea ştiinţei juridice din punct de vedere conceptual, categorial şi al principiilor.

---

[73] *Ibidem.*

[74] N. Popa, I. Mihăilescu, M. Eremia, *op. cit.*, p. 15.

[75] M. Manolescu, *Teoria şi practica dreptului*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1946.

În această situație este clar că sociologia juridică se constituie ca disciplină nouă. Ea dispune deci de un obiect propriu de studiu şi de metodologie specifică proprie.

Un alt subiect abordat de către M. Manolescu face referire la diferența dintre dreptul legal, pozitiv şi cel efectiv, social sau real. În acest sens, el pune accentul pe corespondența dintre lege ca normă şi necesitatea socială reală. Neconcordanța dintre cele două categorii invalidează legea, deci aceasta îşi pierde proprietatea de normă valabilă.

Unul dintre meritele cele mai importante ale lui Manolescu rezidă în aceea că el a reuşit să explice rolul sociologiei juridice în „infirmarea existenței unui drept etern şi universal valabil, precum şi la negarea legismului şi jurisprudențialismului"[76].

Dimitrie Gusti[77] a fost un cercetător de formație pluridisciplinară, care a avut o contribuție esențială pentru sociologia românească şi nu numai, în special în perioada interbelică.

În primul rând, trebuie menționat după cum o face şi sociologul D. Banciu că „Şcoala Sociologică de la Bucureşti, creată şi condusă de Dimitrie Gusti are o certă valoare teoretică şi practică, întrucât a reuşit să realizeze radiografia şi diagnoza problemelor de bază ale societății româneşti interbelice, din perspectiva cadrelor şi manifestărilor sociale, prin utilizarea metodei monografice aplicate studierii realităților sociale"[78].

Colaboratorii acestei şcoli, Mircea Vulcănescu, Anton Golopenția, Traian Herseni, Henri H. Stahl, Xenia Costa-Foru, împreună cu Dimitrie Gusti, au elaborat un sistem sociologic la baza căruia se situa întreaga experiență cognitivă a momentului respectiv. Scopul consta în încercarea de transformare a realității sociale, plecând chiar de la nivelul de cunoaştere existent. Acest sistem este structurat sub trei mari dimensiuni:

a) sociologia, al cărei ideal era cunoaşterea prin aprofundare a realității vieții şi activității sociale;

---

[76] S. Popescu, *op. cit.*, p. 57.

[77] Dimitrie Gusti (1888-1955), sociolog, filosof şi psiholog al dreptului, a fost membru al Academiei Române, profesor universitar la Bucureşti şi Iaşi. Ca fondator al Şcolii monografice de la Bucureşti, a realizat o serie de monografii sociologice. Această şcoală a ajuns să se bucure de recunoaştere internațională.

[78] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 62.

b) etica, al cărei țel consta în identificarea finalităților practice spre care se îndrepta activitatea de cercetare;

c) politica, în calitate de instrument al cărei scop constă în identificarea metodelor şi mijloacelor necesare transformării societății.

Între cele trei dimensiuni există o relație de interdependență, aceasta fiind condiția sine qua non a funcționării societății pe baze normative.

Prima lucrare pe care a publicat-o D. Gusti a fost „*Ideile fundamentale ale dreptului de presă*" (1909) în timpul studiilor[79] de la Berlin. În acest timp el a publicat principiile legislației presei.

În 1910 publică un alt studiu, intitulat „*Ştiințele sociale, sociologia, politica, etica şi interdependența lor unitară*", în care analizează raporturile dintre aceste ştiințe, particularitățile lor specifice care le diferențiază, dar şi întrepătrunderea lor.

Pentru Gusti, realitatea socială porneşte de la sat. Astfel, pentru realizarea unei bune organizări şi legiferări a societății se impune cu necesitate cunoaşterea sociologiei satelor. Din anul 1910, el începe o activitate intensă de cercetare monografică privind realitățile socio-juridice ale satelor, bazându-se pe cercetarea de teren, în paralel cu vechiul drept românesc. Observând obiceiurile şi practicile juridice din mediul rural, el ajunge la concluzia că acestea sunt de fapt surse deloc neglijabile ale dreptului național. Prin urmare, Gusti afirmă că dreptul național trebuie să, pe lângă legislația exprimată la nivel statal de coduri şi legi, neapărat şi dreptul viu, „creație spontană şi anonimă a diverselor grupuri sociale"[80].

Un alt subiect abordat de D. Gusti în opera lui de cercetare face referire la raportul dintre individ, societate şi stat. În acest sens, el nu a fost de acord nici cu plasarea individului pe un plan superior societății, nici cu plasarea societății pe un plan superior individului. Individul se află în interiorul societății, el nu există independent de aceasta, se defineşte în raport cu ea şi în acelaşi timp o creează. Pentru ca individul să trăiască într-un stat de drept, Gusti a avansat cu putere ideea ca în noua Constituție să fie inserate printre drepturile individului şi obligații ale cestuia față de societatea în care trăieşte.

Referitor la legiferare, Gusti arăta că „aceasta înseamnă, în primul rând, cunoaşterea profundă a nevoilor țării, apoi o concepție

[79] D. Gusti a studiat la Universitatea din Berlin, şcoala dreptului liber, a lui Eugen Ehrlich.

[80] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 64.

precisă despre spiritul timpului, la care trebuia adăugată stăpânirea diferitelor ştiinţe sociale şi, în sfârşit, perspicacitatea de a sesiza cauzele pentru a găsi remediile cele mai adecvate"[81].

În 1915 Dimitrie Gusti publică un studiu despre sociologia războiului, din care reiese caracterul său pacifist, el militând pentru pace şi dezarmare.

În studiul „*Societatea Naţiunii*" (1923-1924) a arătat că războiul este o crimă împotriva umanităţii, iar singura soluţie pentru a fi evitate războaiele şi a oferi umanităţii siguranţă o reprezintă dezarmarea.

Totodată, în lucrarea de faţă el demonstrează, cu argumente obţinute în urma cercetării monografice, că viaţa şi activitatea socială proprie fiecărei naţiuni implică o adecvare specifică şi absolută a dreptului la experienţa juridică a fiecărei ţări.

Prin urmare, reforma juridică şi cea politică trebuie să se adapteze dinamicii de dezvoltare a ţării pe teritoriul căreia fiinţează, în vederea realizării unui tot naţional.

Un mare merit aici l-a avut Institutul Social Român, care, prin activitatea de sondare antelegislativă condusă de Gusti, a contribuit semnificativ la elaborarea Constituţiei din 1923, apreciată ca fiind „cea mai democratică legiuire constituţională a României din perioada interbelică"[82].

În 1927 apare lucrarea „*Principiile unui sistem sociologic, etică şi politică*" în care D. Gusti acordă o mare importanţă colaborării dintre diferitele ştiinţe sociale în vederea perfecţionării monografiei sociologice, el insistând şi pentru introducerea ştiinţelor sociale în facultăţile de drept.

În lucrarea sa, S. Popescu precizează despre D. Gusti că el consideră că „voinţa socială reprezintă esenţa vieţii sociale, iar legea este expresia voinţei sociale generale, manifestată prin dreptul de vot"[83].

Privitor la realitatea socială şi reforma socială, Gusti analizează raportul existent între acestea, în lucrarea „*Sistemul de sociologie etică şi politică*". În concepţia lui, reforma socială integrală cuprinde obligatoriu:

– reforme culturale;
– reforme economice;
– reforme juridice şi politice.

[81] S. Popescu, *op. cit.*, p. 59.
[82] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 68.
[83] S. Popescu, *op. cit.*, p. 60.

Acestea sunt preconizate a se desfăşura, pe de o parte, fiecare separat, păstrându-şi specificul, după programe stabilite pe baza analizei efectuate de specialişti, dar, pe de altă parte, fiecare tip de reformă trebuie să țină cont de celelalte, deoarece per ansamblu, reforma socială urmăreşte drept scop realizarea unei noi ordini de drept.

Dintre obiectivele cercetării monografice întreprinse de D. Gusti, prioritate au avut:

– aplicarea legii;

– abaterea de la lege;

– procesualitatea şi obiceiurile juridice.

În deplin acord cu Şcoala dreptului viu a lui Eugen Ehrlich, Gusti promovează şi susține ideea dreptului viu, nestatal, care, diferit fiind de cel statal, reprezintă tocmai dreptul națiunii.

În anul 1938 a fost adoptată Legea serviciului social. Autorul acestui proiect nu a fost altul decât D. Gusti. În elaborarea lui, autorul a pornit chiar de la cercetarea monografică a satului românesc, pe care l-a considerat permanent sursa principală a realității sociale româneşti. Important este de menționat faptul că această lege prevedea printre altele obligativitatea efectuării unui stadiu de către fiecare intelectual, chiar la sate, pentru a se familiariza cu adevăratele nevoi sociale ale omului de rând. Scopul unei astfel de măsuri se regăsea în nevoia de progres, pe care Gusti îl vedea pornind de la nivel rural. Rezultatele acestei activități au fost consemnate în lucrări[84] semnate de acelaşi autor şi prezentate public la Paris şi New York. După un an de aplicare, această lege a fost abrogată.

Nu în ultimul rând, este important de menționat că D. Gusti a fost unul dintre cei mai importanți susținători ai mişcării Pan-Europene.

Astfel, în 1930, vizând problema Federației Statelor Europene, el aducea argumente în favoarea realizării unei unități europene care să contribuie la rezistența presiunii puterilor extraeuropene din acea perioadă: Uniunea Sovietică, S.U.A., Japonia. El a susținut că în condițiile concurenței politico-economice ale timpului, dictate de marile puteri, singura şansă de supraviețuire era unitatea europeană[85].

---

[84] D. Gusti, *Bazele ştiințifice ale Serviciului social*, în Sociologie românească nr. 1-3, 1939; D. Gusti, *Considerații asupra Legii serviciului social*, Ed. Tipografia Universitară, Columbia, 1939.

[85] A. Caragea, *Gândind la Europa: interferența civilizațiilor în Europa unită*, Ed. Minerva, Bucureşti, 2009, p. 112.

Henri H. Stahl[86] şi-a bazat cercetarea pe metoda monografică, studiind satul românesc sub aspect socio-juridic şi publicând lucrări ca:

– „*Sociologia satului devălmaş românesc. Organizarea economică şi juridică a trupurilor de moşie*"[87];

– „*Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti. Procesul de aservire feudală a satelor devălmaşe*"[88];

– „*Folclorul şi obiceiul pământului*"[89];

– „*Organizarea administrativ-teritorială. Comentarii sociologice*"[90].

Totodată, Stahl a publicat şi o serie de articole, ca unic autor sau în colaborare, în care erau prezentate date monografice despre obiceiurile agricole, aspecte ale devălmăşiei, proprietatea agrară, legea pădurilor şi modul ei de aplicare etc.

Traian Herseni a fost un alt colaborator al lui D. Gusti. Dintre lucrările sale cu profil socio-juridic menţionăm aici:

– „*Spiritul normativ*"[91];

– „*Problemele sociologiei morale şi juridice*, în volumul *Îndrumări pentru monografiile sociologice*"[92].

Xenia Costa-Foru a elaborat, de asemenea, o serie de lucrări cu specific socio-juridic, în urma cercetărilor sale efectuate împreună cu ceilalţi colaboratori ai Şcolii monografice de la Bucureşti. Dintre lucrările sale, amintim:

– „*Caracterul devălmaş al familiei nerejene*"[93];

– „*Cercetarea monografică a familiei. Contribuţie metodologică*"[94].

---

[86] H.H. Stahl, de formaţie sociolog, membru al Academiei Române, a fost un apropiat colaborator al lui Dimitrie Gusti.

[87] H.H. Stahl, *Sociologia satului devălmaş românesc. Organizarea economică şi juridică a trupurilor de moşie*, vol. I, Fundaţia Regele Mihai I, Bucureşti, 1946.

[88] *Idem*, *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti. Procesul de aservire feudală a satelor devălmaşe*, vol. I/vol. II, Ed. Academiei, Bucureşti, 1958/1959.

[89] *Idem*, *Folclorul şi obiceiul pământului*, Ed. Pentru literatură, Bucureşti, 1967.

[90] *Idem*, *Organizarea administrativ-teritorială. Comentarii sociologice*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1969.

[91] T. Herseni, *Spiritul normativ*, în Blajul nr. 12/1934.

[92] T. Herseni, D. Gusti, *Problemele sociologiei morale şi juridice*, în volumul *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, Institutul Social Român, Bucureşti, 1940.

[93] X. Costa-Foru, H.H. Stahl, *Caracterul devălmaş al familiei nerejene*, în Arhiva nr. 1-4/1932.

[94] X. Costa-Foru, *Cercetarea monografică a familiei. Contribuţie metodologică*, Fundaţia Regele Mihai I, Bucureşti, 1945.

Sofia Popescu este unul dintre sociologii care au avut şi au o contribuţie semnificativă în ceea ce priveşte dezvoltarea sociologiei juridice din România. Profesor universitar la mai multe facultăţi de profil, printre care cele din Universitatea Bucureşti şi Universitatea Piteşti, elaborează studii de specialitate şi cursuri, dintre care amintim:

– „*Studii şi cercetări juridice*"[95];

– „*Pages de l'histoire des recherches de la Sociologie juridique en Roumanie*"[96];

– „*Per una storia degli studi sociologico-juridici in Romania*"[97];

– „*Studii de drept românesc*"[98];

– „*Some comments on the links between critical approaches and socio-legal studies and on open democratic society*"[99];

– „*Sociologie juridică*"[100].

Dan Banciu este de formaţie sociolog, iar cercetarea sa vizează în primul rând sociologia devianţei. Cercetător la Institutul de Sociologie al Academiei Române, profesor universitar şi, în acelaşi timp, membru în diferite comisii de specialitate, D. Banciu este implicat în programe sociale şi cercetări în colaborare cu diferite organisme ale segmentului juridic şi nu numai. Atât ca profesor, cât şi ca cercetător, el a publicat o serie de lucrări în care analizează, sintetizează şi prognozează aspecte ale sociologiei juridice de la nivel micro la macro, totul fiind raportat la nevoile sociale prezente şi mai ales la necesităţile de ordin practic. Teoretician şi practician deopotrivă, el a contribuit şi contribuie în prezent la solidificarea sociologiei juridice româneşti. Dintre cele mai reprezentative lucrări, menţionăm:

– „*Introducere în sociologia devianţei*"[101];

– „*Introducere în sociologia delincvenţei juvenile. Adolescenţa între devianţă şi normalitate*"[102];

---

[95] S. Popescu (colab. D. Gusti), în Studii şi cercetări juridice nr. 1/1986.

[96] S. Popescu, *Pages de l'histoire des recherches de la Sociologie juridique en Roumanie*, în Revue roumaine des sciences juridiques nr. 2/1990.

[97] *Idem*, *Per una storia degli studi sociologico-juridici in Romania*, în Sociologia del diritto nr. 1/1990.

[98] S. Popescu (colab. E. Speranţia), în Studii de drept românesc nr. 1-2/1991.

[99] S. Popescu, *Some comments on the links between critical approaches and socio-legal studies and on open democratic society*, în Revue roumaine des sciences juridiques nr. 2/1994.

[100] S. Popescu, *Sociologie juridică*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2001.

[101] D. Banciu (colab. S. Rădulescu), *Introducere în sociologia devianţei*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985.

[102] *Idem*, *Introducere în sociologia delincvenţei juvenile. Adolescenţa între devianţă şi normalitate*, Ed. Medicală, Bucureşti, 1989.

– „*Tradiţii socio-juridice ale Şcolii sociologice de la Bucureşti*”[103];
– „*Control social şi sancţiuni sociale*”[104];
– „*Elemente de sociologie juridică*”[105];
– „*Tendinţe actuale ale crimei şi criminalităţii în România*”[106].

După cum concluzionează sociologul *Andrei Stănoiu*, sociologia juridică reprezintă o ştiinţă relativ autonomă, care nu se substituie nici dreptului, nici sociologiei în ansamblu. Ea studiază condiţionarea socială a ideilor, reglementărilor şi instituţiilor juridice, apariţia, dezvoltarea şi dispariţia acestora, raporturile complexe dintre tipurile de drept şi tipurile de societate[107].

Test de autoevaluare:

1. În ce constă diferenţa dintre dreptul legal pozitiv şi dreptul viu în opera lui Eugen Ehrlich?
2. Descrieţi direcţiile în care Max Weber a contribuit la afirmarea sociologiei juridice ca ştiinţă.
3. Care sunt tipurile ideale de drept sintetizate în opera lui Max Weber?
4. Descrieţi contribuţia lui Theodor Geiger asupra sociologiei juridice.
5. Cum explicaţi pluralismul juridic dezvoltat în studiile lui Georges Gurvich?
6. Descrieţi cele trei categorii în care Georges Gurvich împarte sociologia juridică.
7. În ce constă raportul dintre ştiinţa juridică şi sociologie în studiile lui Mircea Djuvara?
8. Descrieţi contribuţia autorului Dimitrie Gusti la dezvoltarea sociologiei juridice.
9. Caracterizaţi metoda de cercetare introdusă în sociologie de Dimitrie Gusti.

[103] D. Banciu (colab. A. Banciu), *Tradiţii socio-juridice ale Şcolii sociologice de la Bucureşti*, în volumul *Şcoala sociologică de la Bucureşti. Tradiţie şi actualitate*, Ed. Metropol, Bucureşti, 1996.
[104] D. Banciu, *Control social şi sancţiuni sociale*, Ed. Victor, Bucureşti, 1999.
[105] *Idem*, *Elemente de sociologie juridică*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2000.
[106] D. Banciu (colab. S. Rădulescu, V. Teodorescu), *Tendinţe actuale ale crimei şi criminalităţii în România*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2002.
[107] A. Stănoiu, *Sociologie juridică*, Ed. Universităţii „Nicolae Titulescu”, Bucureşti, 2010, p. 30.

Capitolul III. Dimensiunea conceptuală a sociologiei juridice

În încercarea de a oferi o imagine cât mai reală asupra dreptului, cercetătorii au recurs, la un moment dat, la anumite noțiuni şi concepte din sociologia generală, dat fiind faptul că dreptul există şi se manifestă la nivel societal.

Acest pas a constituit un liant în raportul de interdisciplinaritate existent între cele două ştiințe.

Conceptele implicate aici au îmbrăcat cu timpul „o conotație juris-sociologică, iar uneori, chiar juris-psihosociologică"[108].

Secţiunea 1. Cultura socială: valori, norme şi sancţiuni

§1. Cultura socială şi valorile sociale

De-a lungul istoriei, fiecare societate s-a format pornind de la elementele culturii sale. Aceste elemente au constituit şi constituie caracteristicile specifice fiecărei societăți, deci sunt cele care-i conferă identitate.

Elementele culturii se regăsesc sub formă de modele sau etaloane asociate diferitelor segmente ale culturii de apartenență: etic, cultural, normativ etc.

Aceste modele acționează în sens *prescriptiv* prin faptul că impun indivizilor adoptarea de atitudini şi conduite recunoscute ca pozitive în societatea de care aparțin.

Referitor la cultură, ea a fost abordată, pe de o parte, în sens restrâns, iar, pe de altă parte, în sens larg:

a) *în sens restrâns*, mai este denumită şi *cultură primară* ce desemnează acea cultură care emană din interiorul individului, în urma activității psihice, ca rezultat al prelucrării unor informații la nivel intelectual ridicat, care a fost şlefuit şi civilizat astfel încât s-a ajuns la artă; acest rezultat este din punct de vedere sistemic o *mărime de ieşire* din sistem[109];

---

[108] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 89.

[109] Este vorba despre sistemul psihic al individului uman.

b) *în sens larg*, este denumită *cultură secundară* şi face referire nu numai la cultura primară, care vine din interiorul individului către societate, ci şi la elementele care vin spre individ dinspre societate, deci din afara psihicului uman; acestea sunt din punct de vedere al filozofiei sistemului *mărimi de intrare* în sistemul psihic, ele se raportează la comportamentul cotidian al individului faţă de sine şi faţă de ceilalţi.

Elementele culturii îmbracă în principal forma simbolurilor, ritualurilor, valorilor, imaginilor eroilor.

1. *Simbolurile* sunt în esenţa lor reprezentări ale gesturilor, ilustraţiilor, cuvintelor, cifrate în coduri cunoscute şi înţelese de indivizii unei anumite culturi.

Apartenenţa la cultura căreia îi sunt proprii simbolurile respective este o condiţie fără de care decodarea simbolurilor nu poate fi realizată la parametrii optimi.

2. *Ritualurile* sunt activităţi individuale sau colective, care se transmit de la înaintaşi la urmaşi prin forţa tradiţiei. Transmiterea lor se realizează pe cale orală sau scrisă.

Unele ritualuri îmbracă formă obligatorie. Acest lucru se manifestă în grupurile de indivizi la care credinţa în supranatural se manifestă puternic şi poate ajunge chiar la dominarea modului de viaţă. Altele au loc ocazional şi sunt prilejuite de anumite ceremonii sau sărbători.

Cu cât sunt mai puţin alterate sau modificate în timp, cu atât valoarea lor şi credinţa în ele este mai mare.

3. *Eroii* sunt, de asemenea, reprezentativi pentru descrierea anumitor manifestări de cultură. Ei sunt persoane asimilate într-o civilizaţie şi se manifestă ca modele de comportament la care aspiră ceilalţi indivizi. Eroii pot fi:

a) *negativi*, înzestraţi cu calităţi fizice şi morale negative; ei manifestă atitudine şi comportament opus stării de bine, de linişte, de fericire, comportament concretizat în acte violente, murdare, uneori diabolice; eroii negativi apar totdeauna în penumbră sau întuneric, sunt înfăţişaţi în general în culori închise şi sunt solii forţelor malefice;

b) *pozitivi*, înzestraţi cu calităţi fizice şi morale pozitive; comportamentul lor se înscrie în aria modelelor dezirabile; acestea promovează iubirea, mila, întrajutorarea, fericirea, într-un cuvânt starea de bine; eroii pozitivi sunt cei care apar în lumină, sunt înfăţişaţi în general în culori deschise, fiind solii forţelor benefice.

În fiecare cultură eroii sunt apreciați în mod deosebit, unii fac obiectul legendelor, miturilor sau altor opere literare şi de artă (picturi, sculpturi etc.).

4. *Valorile* sunt cele care constituie nucleul sau chintesența fiecărei culturi. Ele sunt în substanță aprecieri *vis-à-vis* de atitudini, comportamente, creații etc.

Prin valoare se înțelege stabilirea unui raport între obiect şi subiect.

Obiectul este reprezentat de acel material, creație, idee etc. şi este elementul supus aprecierii.

Subiectul este reprezentat de un „element al unui sistem simbolic comun care serveşte drept criteriu pentru alegerea între alternativele de orientare deschise în mod intrinsec, într-o situație dată"[110].

Valorile se mai prezintă şi sub formă de criterii evaluative şi standarde de judecată cu adresabilitate la calitatea obiectului supus aprecierii, fiind caracterizate prin:

a) *istoricitate*: prin care se explică relativitatea lor: obiectele supuse aprecierii sunt categorizate diferit în timp şi spațiu;

b) *normativitate*: în timp, apare necesitatea ca anumite valori să te transforme în norme;

c) *polaritate*: valorile se constituie sub o dublă formă, îmbrăcând aspect antagonic, astfel încât partea pozitivă există şi se manifestă numai în raport cu cea negativă[111].

§2. Normele sociale

Acestea sunt *„reguli de conduită, standarde în funcție de care comportamentul este justificat, aprobat sau dezaprobat. Ele sunt specificări ale valorilor, manifestarea lor concretă"*[112].

În condițiile în care valorile desemnează standardele ideale de comportament şi se manifestă la nivel individual sub formă de obligație, aceasta implică automat obligativitatea de a cunoaşte valorile culturii de apartenență în vederea socializării.

Normele sociale reprezintă cifrul valorilor sau limbajul codat al acestora.

[110] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 91.
[111] Bine-rău, corect-incorect, dezirabil-indezirabil, frumos-urât etc.
[112] A. Etzioni, *Societatea monocromă*, Ed. Polirom, Iaşi, 2002, p. 182.

Norma este cea care stabileşte *modelul prescriptiv.* Acest model va fi recunoscut şi copiat de toţi indivizii care doresc să se integreze în societatea respectivă.

„Pentru acest motiv, orice normă socială devine o regulă standard, definită de aşteptările reciproce ale mai multor indivizi cu privire la un anumit tip de comportament considerat dezirabil din punct de vedere social"[113].

Totodată, aceste norme stabilesc limitele între care se înscrie aria permisibilităţii acţiunii şi comportamentului actorilor sociali în diferite împrejurări sociale, fie că este vorba de comportamentul individual, fie de comportamentul de grup.

Fiind caracterizate de diversitate[114], ele sunt elaborate de instanţe diferite. În funcţie de instanţele de la care emană, elaborarea normelor poate fi:

a) *neorganizată* (*neinstituţionalizată*) – această elaborare se face spontan şi difuz, iar instanţele neinstituţionalizate sunt reprezentate de grupuri sociale care nu au caracter oficial; în acest mod sunt instituite, „prin intervenţia colectivă, dar anonimă (...)"[115], cutume, uzanţe, obiceiuri, care sunt respectate prin forţa tradiţiei;

b) *organizată* (*instituţionalizată*) – procedura de elaborare este aplicată de instituţii, organizaţii sau agenţi specializaţi; forma în care este elaborată norma este standardizată şi precisă.

Rolul normelor sociale constă în realizarea coeziunii şi solidarităţii la nivel intragrupal, precum şi a unei relaţionări reciproc avantajoase la nivel intergrupal.

Datorită rolului pe care-l îndeplinesc, acestea funcţionează în calitate de „factor de reglementare normativă şi de integrare socială a indivizilor în structurile societăţii"[116].

Regulile de comportament incluse în normele sociale impun, permit sau interzic anumite acţiuni sociale, în funcţie de caracteristicile societăţii de apartenenţă.

Conformitatea sau obedienţa la normele sociale se datorează, după cum afirmă sociologul D. Banciu, contribuţiei a cel puţin patru factori:

a) „presiunea" grupului social exercitată asupra individului şi integrarea conformistă a acestuia în grupul respectiv;

---

[113] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 92.

[114] Normele sociale pot fi: economice, juridice, morale, tehnice etc.

[115] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 93.

[116] *Ibidem.*

b) procesul de socializare şi de învăţare socială a normelor de către individ;

c) conştiinţa faptului că încălcarea normelor atrage după sine sancţiuni represive, în timp ce conformitatea reprezintă comportamentul socialmente „normal", fiind recompensat pozitiv;

d) faptul că adeseori individul nu este conştient de posibilitatea alegerii unor moduri alternative de comportament.

Finalităţile normelor sociale îşi găsesc corespondent în:

a) stabilirea rolului social asociat statusului fiecărui individ; aceasta implică o relaţie de reciprocitate: rolurile sociale exprimă, pe de o parte, aşteptările individului în raport cu comportamentul celorlalţi, iar, pe de altă parte, aşteptările celorlalţi în raport cu comportamentul individului; din funcţionarea normală a acestei relaţii rezultă integrarea individului în grup, societate etc.; în cazul în care apar carenţe în funcţionarea relaţiei mai sus amintite, avem de-a face cu dezintegrarea sau cu imposibilitatea realizării apartenenţei la grup;

b) asigurarea concordanţei între scopurile indivizilor şi mijloacele folosite de ei în vederea atingerii respectivelor scopuri; pentru aceasta, normele sociale conduc la elaborarea regulilor şi regulamentelor care au capacitatea de a coordona activitatea socială a indivizilor;

c) stabilirea şi instituirea unor modalităţi şi mijloace de control social cu scopul de a evalua şi anticipa diferitele manifestări comportamentale;

d) datorită caracterului lor prescriptiv, normele sociale contribuie la reglementarea relaţiilor sociale interpersonale; aceasta se întâmplă şi din cauză că ele prescriu ceea ce ar trebui să se întâmple în societate, astfel încât nu permit manifestarea condiţiilor propice conflictelor şi tensiunilor sociale.

Normele constituie un fundament al ordinii sociale. Cu cât acestea sunt mai puternice, cu atât este mai mică povara aplicării lor de către organele legii, aceasta pentru că „legile sprijinite de norme sociale sunt în principiu mult mai uşor de aplicat şi legile formulate în conformitate cu normele sociale au şanse mai mari să fie puse în aplicare decât legile ce desconsideră asemenea norme"[117].

Tot cu privire la ordinea socială, H.L. Ross, în lucrarea *„Perspectives on the Social Order. Ridings in Sociology"*[118], arată că accep-

[117] A. Etzioni, *op. cit.*, p. 183.

[118] H.L. Ross, *Perspectives on the Social Order. Ridings in Sociology*, New York, McGraw Hill Book Company, 1968.

tarea şi suportarea normelor şi regulilor sociale de către membrii unui grup este determinată de două categorii de cauze:

– fiind internalizate de către indivizii înşişi în procesul de socializare, aceştia doresc să se conformeze normelor sociale din convingere, întrucât le consideră o parte din *eul* lor;

– reciprocitatea aşteptărilor comportamentale de la individ la grup şi invers; nerespectarea acestui raport determină dezacord şi în final dezintegrare.

O abordare socioeconomică[119] se fundamentează pe afirmaţia că normele sociale acţionează, pe de o parte, asupra mediului social al actorilor sociali, iar, pe de altă parte, ele se constituie ca influenţă ce afectează predispoziţiile intrinseci ale aceloraşi actori sociali.

Ca *factor de mediu*, normele sociale conduc la propria lor încorporare în lege şi economie.

Predispoziţiile intrinseci fac referire la combinaţia predispoziţiilor biologice şi a amprentei culturale.

§3. Sancţiunile sociale

În calitate de factori esenţiali ai procesului de delimitare a arealului permisivităţii variaţiilor de comportament social, normele sociale apar ca instrumente de constrângere şi presiune.

Putem afirma că „este social orice comportament care nu se datorează hazardului, ci este reglat prin norme şi aşteptări instituite şi inevitabile. Aceste norme sunt obligatorii; ele se întemeiază pe sancţiuni"[120].

Orice comportament este, conform logicii, conformist sau deviant. Cel conformist va fi recompensat, cel deviant va fi pedepsit.

Fiinţarea unei norme presupune două momente[121] care se pot derula deopotrivă atât separat, cât şi suprapus: *acceptarea* (elaborarea normei a fost făcută printr-o acţiune comună a grupului) şi *suportarea* (se impune ca o constrângere exterioară).

În funcţie de suportarea normei, comportamentul social poate fi conformist sau deviant. Manifestările de aprobare sau dezaprobare din partea grupului social, faţă de un anumit tip de comportament individual, formează, în sens larg, *sistemul sancţiunilor sociale.*

---

[119] A. Etzioni, *op. cit.*, p. 185.

[120] M. Cherkaoui, în R. Boudon, *Tratat de sociologie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 121.

[121] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 95.

În general, sancțiunea reprezintă „o pedeapsă sau o răsplată, al cărei scop este să realizeze conformitatea la normele de comportament considerate ca dezirabile de un grup social"[122].

„Sancțiunea este o categorie intermediară între normă şi putere. Norma precedă din punct de vedere logic puterea; dar fără putere sancțiunea rămâne o simplă amenințare, iar norma un deziderat pios"[123].

Sancțiunea socială se referă deci la reacția generală venită din partea societății cu privire la o anumită atitudine comportamentală, reacție concretizată în aprobare sau dezaprobare.

Fie că este vorba de pedeapsă, fie de răsplată, sancțiunea, ca instrument de control social, beneficiază de un anumit set specific de modalități cu ajutorul cărora ea acționează asupra individului.

Aceste modalități prin care acționează sancțiunea se referă la aprobarea sau, dimpotrivă, dezaprobarea față de un anumit comportament.

Fiind în fapt o acțiune de constrângere exterioară asupra individului, sancțiunea socială se manifestă din momentul în care acesta îşi pierde controlul intern, deci acțiunile lui, comportamentul, nu mai pot fi reglate prin pârghii specifice activității psihice umane.

Sancțiunile sociale diferă în funcție de conformitatea sau devianța de la modelul dezirabil impus de societate sau grup. Astfel, ele pot fi:

a) *pozitive* – se manifestă la adresa comportamentului dezirabil, sub forma modurilor de aprobare sau premiere;

b) *negative* – sub forma reacțiilor de dezaprobare sau respingere la adresa comportamentului neconformist.

În funcție de forma reacției sociale la gradul de conformitate al comportamentului la norme şi forma agenților sau a instanțelor de la care emană sancțiunile, acestea se pot grupa după cum urmează[124]:

a) *sancțiuni pozitive formale* (*organizate*): ele se prezintă sub forma reacțiilor de exprimare a recunoştinței publice, acordarea de distincții, premii etc., din partea instituțiilor sau organizațiilor, pentru acele comportamente care s-au înscris în limitele conformismului sau care s-au remarcat în sens pozitiv, depăşind media comportamentelor recunoscute ca dezirabile social;

[122] *Ibidem*, p. 96.

[123] R. Dahrendorf, *Essays in the Theory of Society*, Stanford University Press, Stanford, 1968, p. 174.

[124] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 99.

b) *sancțiuni negative formale* (*organizate*): sunt cele care dezaprobă comportamentele deviante, fiind aplicate prin intermediul unor instituții sau organizații formale; acestea au la bază forța și coerciția, caracteristice instanțelor de la care emană;

c) *sancțiuni pozitive neformale* (*neorganizate*): acestea conțin reacții de aprobare a comportamentului manifestat conform cu cerințele dezirabile ale grupului sau colectivității, reacții ce vin din partea unor grupuri neformale (prieteni, vecini, rude etc.) sau a opiniei publice (aplauze, ovații, urale, laude etc.);

d) *sancțiuni negative neformale* (*neorganizate*): aceste sancțiuni îmbracă forma expresiilor de respingere verbală (dispreț, batjocură, ocară etc.) sau a condamnării morale (marginalizare), referitor la comportamentul deviant de la normele grupului sau comunității.

Atât normele, cât și sancțiunile sociale au ca scop:

– menținerea ordinii sociale în societate;

– asigurarea integrității și securității instituțiilor;

– asigurarea solidarității, sociabilității și coeziunii grupurilor sociale;

– apărarea drepturilor și libertăților indivizilor.

Fiecare societate își fundamentează ordinea pe mecanismele sociale care au capacitatea de a asigura coeziunea internă, continuitatea și stabilitatea ei prin procesul de socializare, deci de învățare socială a modelului comportamental dezirabil.

Secțiunea 2. Socializarea: procesul conformării la normele pozitive versus negative ale societății

§1. Socializarea cu normele și valorile sociale

Socializarea este un proces complex și permanent prin care o individualitate umană se transformă și devine o ființă socială.

Conceptul de socializare desemnează un proces alcătuit din mai multe stadii, care se derulează pe tot parcursul vieții individului uman. Acest proces se manifestă atât la nivel informal, cât și formal, în funcție de situațiile sociale în care este implicat individul, dar și de statusul social pe care-l ocupă în diferite momente.

În general, socializarea este considerată „ca fiind principalul proces prin care indivizii își însușesc normele, valorile și regulile

de comportament specifice unui anumit grup social din care fac parte sau reprezentând procesul de interiorizare a modelului etico-normativ şi cultural în conştiinţa şi conduita fiecărui membru al unei societăţi"[125].

Procesul de socializare presupune interiorizarea, prin învăţarea socială, a valorilor, obiceiurilor, tradiţiilor, idealurilor, sentimentelor şi comportamentelor existente într-o societate umană.

Acest proces are ca punct de plecare familia, grup social în care se realizează conformarea prin imitaţie la modelele existente în interiorul ei. La nivelul familiei vorbim de *socializarea primară*, unde se copiază modelele existente în familie: părinţi, fraţi, surori sau alte rude.

În continuare are loc conformarea la cerinţele externe grupului prin intermediul unui alt proces, şi anume cel de învăţare socială. Acesta, aşa cum s-a mai menţionat în lucrarea de faţă, se realizează prin cunoaşterea, acceptarea şi suportarea normelor şi regulilor sociale pe care societatea sau grupul le consideră dezirabile. Aici intervine *socializarea secundară*.

Internalizarea, prin învăţare a valorilor unui grup social, este dependentă de socializare, care se realizează treptat, uneori constant, alteori sporadic, în funcţie de nivelul de educaţie al individului.

Rolul internalizării constă în transformarea controlului social în autocontrol, ceea ce conduce automat la trecerea comportamentului de la forma normativă (cu reglare din exteriorul individului), la forma normală (motivare din interiorul individului). Această acţiune este tributară atât presiunii grupului social, cât şi necesităţii de corelare între manifestări şi aşteptări la nivel comportamental, dintre individ şi grupul de apartenenţă.

Între scopurile sociale spre care tind acţiunile indivizilor şi mijloacele de care aceştia dispun pentru a-şi atinge respectivele scopuri, se impune existenţa unui consens. Acest consens defineşte o condiţie esenţială a funcţionării normale a societăţii.

În fapt, din cele de mai sus rezultă *scopul socializării*: „realizarea interiorizării sistemului valorico-normativ al societăţii în conştiinţa şi conduita fiecărui individ"[126].

Funcţiile socializării ar putea fi sintetizate după cum urmează:

[125] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 101.
[126] *Ibidem.*

– favorizarea condițiilor optime pentru desfășurarea normală a vieții sociale;

– asigurarea stabilității structurilor sociale, precum și funcționarea adecvată a acestora pe baze normative;

– asigurarea condițiilor optime pentru continuitatea grupurilor sociale;

– baza necesară coeziunii grupurilor sociale.

Dincolo de *viziunea conformistă* care abordează socializarea, există concepții privitoare la procesul de socializare care îmbracă forma *maturizării permanente* a individului, deci accentul este marcat de *permanență*, de *continuitate.*

Din perspectiva *maturizării permanente*, sociologii consideră că prin socializare, individului îi sunt asigurate condițiile necesare pentru a se identifica cu ceilalți semeni în cadrul societății de apartenență, dar și pentru a se afirma ca persoană unică și acest lucru se desfășoară permanent.

În funcție de realizarea conformității comportamentului la normele și valorile dezirabile din punct de vedere social, socializarea se prezintă sub două forme:

a) *socializare pozitivă* – urmărește internalizarea normelor și valorilor socialmente admise; când acest tip de socializare eșuează atât societatea, cât și grupurile sociale intervin direct pentru a sancționa comportamentele deviante sau marginale, ceea ce determină apariția procesului de *resocializare*[127];

b) *socializare negativă* – se referă la internalizarea normelor și valorilor considerate marginale în raport cu societatea, dar ea este totuși o acțiune conformistă, deoarece se înscrie în cerințele unor grupuri marginale sau unor subculturi; acest tip de socializare stă la baza comportamentului deviant și a celui delincvent.

Din perspectiva managementului organizațional este abordată *socializarea organizațională.* Acest tip de socializare determină dimensiunea psihosocială a *întreprinderii.* Sub acest aspect, socializarea ia următoarele forme[128]:

---

[127] Resocializarea presupune reluarea procesului de învățare socială, deci reînvățarea socială a normelor și valorilor dezirabile societății; aceasta este, printre altele, o modalitate de convertire care urmărește schimbarea sistemului cultural-normativ al individului cu altul, legitim, moral, dezirabil.

[128] C. Bonciu, *Instrumente manageriale psihosociologice*, Ed. All Beck, București, 2000, p. 9.

a) *socializarea prin cointeresare* este procesul care creează o rețea de relații care stau la baza creativității, a dialogului deschis, a participării tuturor indivizilor implicați în procesul economic, respectiv la activitatea de conducere și execuție; din punct de vedere economic, acest tip de socializare este cotat ca cel mai benefic;

b) *socializarea prin manipulare* – se păstrează ascunse adevăratele scopuri ale organizației, indivizii implicați sunt orientați în direcții greșite sau parțial greșite, iar controlul din partea celor care manipulează se păstrează la un nivel ridicat; rezultatul se observă în eficiența economică scăzută, pierderi materiale și băneşti;

c) *socializarea prin coerciție* se realizează sub formă de „mobilizare impusă de amenințări. A determina pe cineva să-și îndeplinească obligațiile sub prisma pedepselor reflectă, de fapt, o nonsocializare și nu conduce la valorizarea dimensiunii umane sau la maximizarea câștigului economic"[129].

Sigmund Freud apreciază că socializarea este produsul interacțiunii dintre natură și cultură, al confruntării dintre impulsurile naturale ale individului de a-și satisface necesitățile psiho-fizice (*id-ul*) și conștiința cerințelor sociale de a se conforma normelor (*superego-ul*). De aici rezultă tipul de personalitate (*ego-ul*)[130].

În acest sens:

– când conștiința (*superego-ul*) domină față de impulsuri (*id-ul*) înseamnă că individul a fost crescut în condiții caracterizate prin restricții; în această situație, *id-ul* reprimat anterior va răbufni în mod patologic, iar personalitatea individului va avea toate șansele să se încadreze în tipul *psihopat;*

– când impulsurile (*id-ul*) domină față de conștiință (*superego-ul*) înseamnă că individul a fost crescut în condiții libertine; în această situație, superego-ul nu se dezvoltă la parametri optimi, iar individul nu dispune de capacitatea de a selecta între acțiunile personale, care sunt conforme cu cerințele pozitive, dezirabile ale societății, și cele care se află pe poziții adverse față de acestea. Astfel, el nu va putea oferi celorlalți indivizi din societate ceea ce ei așteaptă de la el, fără a fi capabil să înțeleagă în ce constă incompatibilitatea. O astfel de personalitate se înscrie în tipul *sociopat.*

Jean Carbonnier, în lucrarea „*Sociologie juridique*", abordează socializarea din perspectivă normativă și arată cum se realizează

[129] *Ibidem.*

[130] N. Grosu, *Chintesența sociologiei,* Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2007, p. 69.

acest proces, pe de o parte, prin factorii instituționalizați de control social (administrație, poliție, justiție etc.), iar, pe de altă parte, cu ajutorul unor anumite instanțe sociale neformale (prieteni, familie, vecini, şcoală, mass media etc.).

În funcție de cadraj, socializarea poate fi realizată cu ajutorul educatorilor direcți (părinți, profesori etc.) sau indirecți (literatură, mass-media, biserică etc.).

Comportamentele socialmente normale ale membrilor unei societăți sau ale unui grup social sunt stabilite de cultura de apartenență, având la bază ansamblul obiceiurilor, cutumelor, valorilor şi regulilor. În această situație se conturează ceea ce sociologii denumesc „sociotip" sau „personalitate de bază".

Acest sociotip sau personalitate de bază se prezintă sub forma unui element psiho-cultural întâlnit la toți membri unui grup social, deci obligatoriu comun acestora. El constituie o normă definitorie pentru grupul respectiv şi este deci absolut compatibilă cu cultura lui.

Abram Kardiner consideră că personalitatea de bază reprezintă o configurație psihologică particulară, proprie membrilor unei societăți. Ea se manifestă printr-un stil de viață marcat de caracterul subiectiv al indivizilor. Ansamblul trăsăturilor care compun această configurație conduce la ideea de personalitate de bază pentru că reprezintă fundamentul personalității pentru membrii grupului, matricea în care se dezvoltă trăsăturile de caracter.

Personalitatea de bază poate fi definită ca un model ideal de conduită dezirabilă, care corespunde cel mai bine idealurilor şi intereselor unei anumite societăți. Aceasta apare influențată de valorile specifice unei anumite culturi aflate într-o perioadă istorică determinantă a evoluției ei.

Cultura, în sens larg, influențează nu numai acțiunile concrete ale indivizilor, dar le oferă şi anumite resurse pentru a-şi putea construi anumite strategii de acțiune şi a-şi regla, în acest mod, conduita.

Pentru *Max Weber*, de pildă, membrii unei anumite societăți sunt motivați în acțiunile lor nu numai de interesele lor materiale, dar şi de interesele lor ideale, „imaginile lumii", create de către idei putând juca un rol fundamental în dinamica intereselor.

La rândul său, *Talcott Parsons* consideră valorile unei culturi ca elemente orientative dominante în jurul cărora se centrează orice acțiune umană. Tradițiile unei culturi – subliniază el – oferă indivi-

zilor orientări de valoare, care furnizează o serie de căi alternative pentru a acționa, într-un fel sau altul, într-o anumită situație socială.

Resocializarea. Funcționarea adecvată a societății este dependentă de consensul care se stabileşte între membrii săi în legătură cu scopurile sociale care trebuie atinse şi cu mijloacele legitime de realizare a acestor scopuri.

Reprezentând, totodată, un proces care duce la un anumit tip de conformitate (conformitatea persoanei cu ceea ce aşteaptă grupul sau organizația), dar şi la tendințe de inovație socială. Socializarea poate să aibă o direcție conformă cu cerințele, valorile şi normele socialmente şi dezirabile (socializarea pozitivă) sau o direcție contrară primei, deseori marginală în raport cu societatea, dar conformă cu cerințele unor grupuri sau subculturi (socializare negativă).

Noțiunea de socializare negativă (efectuată de grupurile marginale) oferă o indicație semnificativă despre cauzalitatea şi condiționarea socială a anumitor comportamente deviante şi despre necesitatea extinderii rolului diferitelor instanțe şi organisme de socializare în toate mediile sociale.

În acelaşi timp, relația dintre socializarea pozitivă şi socializarea negativă (realizată în grupurile marginale sau în mediile distorsionate de amestecul unor modele culturale eterogene) poate constitui o cale importantă pentru identificarea şi explicarea cauzelor devianței şi marginalității sociale.

Putem afirma că socializarea, în efortul de pregătire a individului pentru îndeplinirea rolului asociat statusului său social, este, pe de o parte, anticipată – individul, prin acțiuni repetate, exersează comportamentele necesare sie-şi în viitor – şi, pe de altă parte, reluată printr-un proces de renunțare a individului la modelele comportamentale anterioare şi, totodată, de însuşire a modelelor noi, specifice unor status-uri prezente şi viitoare. De aceea, atunci când socializarea pozitivă eşuează, societatea sau grupurile sociale intervin direct, sancționând comportamentele deviante sau marginale ale anumitor indivizi, supunându-i pe aceştia procesului de *resocializare.*

Resocializarea este similară unui proces de convertire, în cadrul căruia se intenționează schimbarea normelor, valorilor şi convingerilor individului deviant, prin învățarea de către acesta a celor dezirabile şi legitime.

§2. Integrarea socială: adaptare comportamentală a individului la norme

Societatea este cea care oferă şi impune condiţiile integrării socio-comportamentale pe baza normelor şi a valorilor fundamentale.

Integrarea socială este un proces complex ce antrenează anumite instituţii, a căror implicare este fie directă, fie indirectă.

Prima fază a integrării sociale ca proces, pentru fiecare individ, are loc în limitele instituţiei familiale, începând de la naşterea individului.

Urmează şcoala, concomitent cu anturajul, apoi mediul relaţional, restrâns sau lărgit, de la caz la caz. Socializarea primară este cea care dirijează acţiunile individului către civilizarea acestora: individul învaţă să se hrănească, să se îngrijească, să asculte învăţăturile şi să respecte. Aceste condiţii fiind îndeplinite, copilul mic va fi pregătit pentru a urma prima formă de şcolarizare: căminul sau grădiniţa. El va avea deci un anumit status, iar comportamentul lui se va alinia unui rol social. Aşa va fi recunoscut ca având o identitate socială, în cadrul unui anumit mediu social: după ce la început a fost pruncul, copilul mic va deveni preşcolarul.

După internalizarea valorilor social recunoscute, individul parcurge o altă etapă, aceea a acomodării la norme noi, în funcţie de locul şi momentul în care se manifestă comportamental.

Integrarea socială este un proces continuu, care găzduieşte permanent o anumită acomodare atât la normele şi valorile nou apărute în viaţa individului, cât şi la situaţii noi, în diferite contexte sociale. Ea este determinată de rezultatele socializării.

Delincvenţii care au suferit eşec în ceea ce priveşte socializarea la normele şi valorile pozitive ale societăţii, ca şi cei care au realizat o internalizare a valorilor sociale negative, fiind supuşi procesului de resocializare, se pregătesc pentru *reintegrarea socială*.

Resocializarea presupune reeducare, adică o reluare a procesului de învăţare şi reconsiderare a valorilor dezirabile ale societăţii.

§3. Conceptul de persoană

Psihologia socială se centrează pe conceptul de persoană. Dincolo de această categorie conceptuală, obiectul de studiu al psihologiei sociale se extinde la nivel societal.

Noțiunea de persoană, ca și concept, vine din limba latină și desemnează:

– masca pe care o îmbrăca actorul pentru a etala o aparență exterioară;

– rolul pe care acesta îl juca în raport cu așteptările celorlalți indivizi;

– actorul interpretând un rol prin intermediul căruia transmitea un anume mesaj;

– personaj cu valoare socială în sensul în care individul era în situația de a îndeplini atribuții pe baza convenției sociale.

Personalitatea individului se constituie sub acțiunea factorilor sociali asupra comportamentului său.

Noțiunea de persoană s-a conceptualizat în urma diverselor dezbateri privind componența sa. Unul dintre cercetătorii care au analizat această noțiune a fost Allport. El înțelege prin persoană:

– ansamblul dispozițiilor înnăscute sau dobândite de individ;

– organizarea ierarhică a dispozițiilor individuale, rezultată în urma interacțiunilor cu mediul social.

Persoana se adaptează în mod activ la situațiile sociale. Astfel, ea are capacitatea de a le selecta, produce sau evita. De aici rezultă că persoana nu doar se adaptează mediului psiho-social, ci participă activ la producerea lui. Subiectivitatea persoanei, depistată în configurația mediului psiho-social, reprezintă dovada identității ei, a unicității și afirmării individului ca actor social.

§4. Acțiunea factorilor socio-culturali asupra persoanei

Faptul că persoana este reprezentată de actorul social ca individ conduce la analiza acesteia din *perspectiva obiect-subiect al propriei deveniri.*

Așadar, omul este atât obiect, cât și subiect al procesului social-istoric al formării societății, precum și un produs al biografiei lui.

Acesta este motivul pentru care studiul persoanei trebuie să abordeze condițiile sociale ale devenirii ei: epoca, țara, organizarea

socială, clasa, grupul de muncă, colaboratorii şi adversarii, familia, etc.

Persoana, în calitate de *subiect al acțiunii*, conduce la ideea conform căreia individul, ca actor social, nu poate fi abordat numai în raport cu relațiile şi pozițiile sociale, ci şi din prisma *laturii acționale* a existenței sale.

Abordată din *perspectivă sistemică*, persoana nu este considerată ca fiind un *sistem închis*, cu alte cuvinte suficient sieşi. Ea se prezintă locațional şi funcțional deopotrivă ca un *subsistem deschis* la celelalte subsisteme cu care relaționează, dar, totodată, şi la macrosistemul integrator.

Rețeaua funcțională şi relațională, creată datorită interacțiunii individului, în calitate de persoană, cu micromediile şi macromediul, conduce la formarea trăsăturilor modului de viață al acestuia.

Cu alte cuvinte, natura interacțiunilor persoanei cu subsistemele şi macrosistemul constituie fundamentul modului de viață al individului. Prin urmare, relaționarea respectivă se situează la nivel de cauzalitate raportat la modul de viață.

Tot din perspectivă sistemică, se poate afirma că persoana, ca sistem, este caracterizată de o anumită *mobilitate*, care implică relația status-rol.

§5. Noțiunea de status şi trăsăturile lui

În abordarea noțiunii de status, s-a pornit de la faptul că societatea, ca sistem integrator, este alcătuită din subsisteme reprezentate de comunități şi grupuri sociale. Aceste subsisteme sunt alcătuite din elemente reprezentate de indivizi ca fiind subsisteme ale comunităților şi grupurilor sociale şi sisteme, dacă ne raportăm la ansamblul elementelor care îi alcătuiesc.

Indivizii ocupă fiecare o poziție specială şi nu întâmplătoare în structura ierarhică a grupului de apartenență.

Menținerea acestei poziții presupune şi îndeplinirea unui anumit rol asociat unei funcții, totul fundamentat pe un model socio-cultural specific.

„Statusul reprezintă poziția pe care un individ o ocupă în una dintre dimensiunile sistemului social, precum profesia, nivelul de pregătire, sexul sau vârsta"[131].

[131] *Dicționar de sociologie*, Ed. Universul Enciclopedic, Bucureşti, 1996, p. 285.

Rolul status-ului constă în aceea că:

– prin intermediul status-ului este definită identitatea socială a individului;

– promovează şi susţine drepturile şi îndatoririle individului atât în interiorul grupului, cât şi în exterior;

– exprimă totalitatea aşteptărilor individului din partea celorlalţi membri ai grupului de apartenenţă.

Trăsăturile status-ului se referă la:

– *prescrise* sau *atribuite*, găzduite de *societăţile de status*, închise, totalitare; statusurile prescrise sunt dictate de clasa conducătoare sau de tradiţie; ele nu pot fi schimbate decât foarte greu şi atunci cu riscuri la adresa libertăţii şi demnităţii individului; statusurile prescrise desemnează o anumită imobilitate socială, ceea ce conduce inevitabil la imposibilitatea individului de a-şi alege grupul de apartenenţă, spaţiul teritorial al desfăşurării activităţii, rasa, etnia, sexul, religia etc.;

– *câştigate* sau *dobândite*, găzduite de *societăţile deschise*, moderne, democratice; în aceste societăţi, mobilitatea socială permite individului să-şi schimbe statutul de mai multe ori în timpul vieţii, oferindu-i libertatea de alegere, dar conferindu-i în acelaşi timp şi responsabilitate asupra propriei alegeri: statusul profesional, marital, cultural etc.

§6. Noţiunea de rol şi trăsăturile lui

În încercarea de a-l defini, s-a ajuns la concluzia conform căreia „rolul desemnează aşteptările celorlalţi faţă de modul în care individul îşi îndeplineşte sau nu obligaţiile ce-i revin în raport cu statusul său”[132].

Rolul este elementul dinamic al status-ului sau, altfel spus, ceea ce marchează dimensiunea acţională.

În componenţa sa intră ansamblul cerinţelor grupului *vis-à-vis* de comportamentul individului care ocupă un anumit status în grup. Aceste cerinţe sunt constituite din modelele comportamentale şi de atitudine, precum şi din valorile pe care grupul le promovează. Toate există sub forma unor standarde internalizate de grup. Aceste standarde se aşteaptă a fi atinse de individ, pentru

[132] D. Banciu, *Control social şi sancţiuni sociale*, Ed. Victor, Bucureşti, 1999, p. 22.

ca el ori să-şi păstreze poziția dobândită în interiorul grupului respectiv ori să-şi câştige o asemenea poziție, pe care singur şi neconstrâns şi-o doreşte.

Pornind de la faptul că norma este un model, ea se prezintă raportat la rol ca şi obligație. Îndeplinirea acestei obligații la standardele menționate mai sus sau neîndeplinirea ei presupune existența unei constrângeri sociale care leagă individul de altul ori de grup.

În funcție de raportarea la realitate, rolurile pot fi:

– *ideale*: afecțiunea, ajutorul sau fidelitatea sexuală constituie rolul ideal al individului care ocupă poziția de membru al cuplului conjugal;

– *reale*: sunt rolurile îndeplinite concret, în realitate de indivizi, în condițiile în care conduita concretă se poate îndepărta mai mult sau mai puțin de rolul ideal.

Între rolul ideal şi cel real există o strânsă relație, astfel încât o îndepărtare prea mare între ele poate conduce la contradicție şi există posibilitatea să se transforme în sursă de conflict.

În sens invers, o apropiere între cele două tipuri de rol, când rolul real nu contravine celui ideal, ci dimpotrivă îi corespunde aproape perfect, conduce la conturarea unui personaj.

Dintr-o altă perspectivă, rolurile pot fi:

– *prescrise*: simbolizează modele abstracte prezentate de grup, ele fiind în esență reguli sociale;

– *interzise*: sunt acele roluri în care prin acțiunea desfăşurată se intră în contradicție cu statutul;

– *emergente*: sunt acele roluri care antrenează creativitatea individului şi implică libera lui alegere.

În mod complementar, în noțiunea de rol se întâlnesc trei aspecte fundamentale[133]:

a) *aspectul sociologic*: implică referirea la un model, considerat ca valoare culturală sau normă, şi exprimă acordul sau consensul grupului care a suscitat modelul;

b) *aspectul psihologic*: se referă la felul în care rolul prescris prin normă inspiră şi orientează acțiunile individului;

c) *aspectul individual*: defineşte personalitatea fiecărui individ şi se formează la contactul rolurilor prescrise cu cele „jucate".

Între cele două trăsături ale persoanei, status şi rol, există un raport de interdependență, întrucât nu pot exista separat. Ele pot

[133] D. Banciu, *op. cit.*, 1999, p. 22.

fi analizate sub aspect metafizic, deoarece este necesară surprinderea elementelor stabile ale fiecăruia în parte. Din punct de vedere existențial şi funcțional, statusul şi rolul nu pot fi abordate decât dialectic.

Pentru ca un rol să fie considerat viabil este necesară o deplină corelare între:

a) modelul valoric şi normativ, care determină obligația respectării normei, deci cerința pentru rol;

b) rolurile reale jucate de indivizi;

c) aşteptările indivizilor care joacă aceste roluri.

Astfel, rolul apare ca o sinteză între statutul şi comportamentul persoanei, fiind o verigă între social şi psihologic.

§7. Relaţia status-rol-comportament

Persoana nu este doar un ansamblu de relații sociale, ci şi un subiect activ, care transformă aceste relații. Individul se adaptează la prescripțiile rolului într-un mod propriu, realizând un compromis între ceea ce-şi doreşte şi ceea ce este posibil.

Nu vom întâlni niciun individ care să-şi determine rolul 100% conform aspirațiilor personale, după cum nu vom găsi conformare 100% nici la prescripțiile ce decurg dintr-un status.

O persoană poate îndeplini mai multe roluri de-a lungul vieții, dar cu un succes mai mare sau mai mic.

Una dintre cauzele eşecului este incapacitatea de a trece la timp dintr-un rol în altul. Trecerea la un alt status şi manifestarea mai puternică sau mai slabă a reminiscențelor unui rol aferent statusului anterior, poate duce la *dezintegrarea de status*[134].

O altă cauză este apartenența simultană la grupuri cu prescripții diferite. În aceste condiții, apar cerințe ale diferitelor roluri, care se pot situa pe poziții contradictorii. Diversele roluri solicită individul într-atât încât se ajunge la pierderea statusurilor unul câte unul. O astfel de pierdere atrage după sine o alta. Altfel spus, o dezintegrare de status atrage după sine o dezintegrare a altui status pe care acelaşi individ îl ocupa, dar al cărui rol asociat nu l-a putut îndeplini la parametri ceruți de grup.

[134] Când cerințele rolurilor diferitelor statusuri sunt incompatibile între ele, asistăm la *dezintegrarea de status*.

Un alt aspect legat de raportul manifest dintre status, rol şi comportament este *frustrarea de status*. Aceasta este imaginea eşecului de a menține o poziție constantă sau înaltă în ierarhia de status, comparativ cu ceilalți aflați în acelaşi sistem de referință al statusului.

De exemplu, suicidul[135] este considerat un efect al frustrării de status, care determină autoagresivitatea. El este o frustrare importantă care provoacă agresiunea.

Persoanele căsătorite se sinucid în număr mai mic, fiind implicate într-un sistem mai puternic de relații, comparativ cu cele necăsătorite, în cadrul căruia trebuie să se conformeze mai mult cererilor şi aşteptărilor celorlalți.

În mediul rural – rețea puternică de raporturi interpersonale – rata sinuciderilor este mai scăzută decât în mediul urban.

În mediul urban, în special în cazul bătrânilor, în condiții de izolare şi frecvență mai scăzută a contactelor sociale, rata sinuciderii este mai ridicată.

Secțiunea 3. Problematica gender

§1. Rolul de sex *versus* rolul de gen

Rolul desemnează aşteptările celorlalți față de modul în care individul îşi îndeplineşte sau nu obligațiile ce-i revin în raport cu statusul său. Fiind elementul dinamic al statusului, rolul reprezintă standardele acceptate de un grup relativ la modelele de comportament, atitudini şi valori aşteptate de la indivizii care ocupă poziții specifice în aceste grupuri.

Comportamentele asociate statusurilor de femeie/bărbat sunt denumite de către sociologi roluri de gen.

Având în vedere faptul că în reprezentările stereotipe dintre bărbat şi femeie deosebirea majoră constă în agresivitate, ca forme şi manifestări, în cadrul sociobiologiei s-a avansat ideea că există o bază genetică pentru comportamente specifice de rol de sex[136]. Totodată, s-a demonstrat aportul factorilor sociali şi culturali

[135] Sinuciderea variază invers proporțional cu integrarea de status.

[136] D. Symons (1979): „răceala şi independența masculină versus dependența şi afecțiunea feminină este explicabilă prin strategiile diferite de reproducere genetică la cele două sexe. Pentru bărbat, având spermatozoizi în foarte mare cantitate,

în comportamentele diferențiate bărbat-femeie. Aşadar, deosebirii biologice de sex, (anatomic, fiziologic, hormonal), în planul diferențelor bărbat-femeie, îi urmează cel de *gender* (categorizarea socio-culturală la bărbat-femeie cu toate reprezentările ei).

„Diferența sex-gen a fost teoretizată de feministele valului II[137], genul căpătând semnificația de diferență construită şi interpretată social şi cultural între cele două categorii sociale distincte: «bărbați» şi «femei». Aceste diferențe au, totodată, şi un caracter normativ, în sensul că cine nu se conformează rolului de gen este văzut(ă) ca deviant(ă) din naştere sau socializat(ă) inadecvat. Deci sexul operează cu distincția biologică, iar genul cu cea social-culturală"[138].

„Rolurile sociale, în general, şi rolurile de gen, în particular, sunt modelate de şi reflectă caracteristicile structurale ale societății şi culturii. Aceste aşteptări larg împărtăşite produc presiuni sociale astfel încât oamenii simt nevoia să se conformeze lor"[139].

Acest conformism traversează societatea laolaltă cu tradiția. El comportă cu sine anumite efecte negative asupra indivizilor conformişti: atât în ceea ce priveşte bărbații, cât şi în ceea ce priveşte femeile, bolile psiho-sociale sunt mai frecvente la cei care-şi îndeplinesc cu sârg rolurile de gen tradiționale, comparativ cu cei care au abordat un comportament modern.

Sociologii au abordat rolul de gen din patru perspective diferite[140]:

– *funcționalistă* cu accent pe complementaritatea rolurilor de gen (roluri expresive v. instrumentale), astfel încât să se mențină echilibrul şi stabilitatea organismului social luat ca totalitate;

---

aceasta înseamnă însămânțarea cât mai multor femei, fără preocuparea de a da atenție prea mare îngrijirii copiilor. Dimpotrivă, femeia, care de regulă produce doar un ovul pe lună, maximizează succesul reproductiv genetic prin investirea de timp şi energie în creşterea şi îngrijirea odraslei până când şi aceasta se va reproduce" (*apud* P. Iluț, *Iluzia localismului şi localizarea iluziei*, Ed. Polirom, Iaşi, 2000, p. 183).

[137] La mijlocul secolului al XX-lea apare feminismul valului II, caracterizat prin „diferență şi eliberare", după ce feminismul valului I s-a axat pe egalitate în drepturi, vizând obținerea unui statut juridic egal pentru femei în raport cu bărbații. Feminismul valului I a fost circumscris „feminismului timpuriu" (1400-1600). Între anii 1980-1990 îşi face apariția feminismul valului III, caracterizat prin diferența între femei situate în contexte sociale şi politice particulare.

[138] O. Dragomir, M. Miroiu, *Lexicon feminist*, Ed. Polirom, Iaşi, 2000, p. 156.

[139] L. Grunberg, *Roluri de gen* (*Lexicon feminist*), Ed. Polirom, Iaşi, 2002, p. 313.

[140] *Ibidem*.

– *social conflictualistă*, în prelungirea teoriilor marxiste, cu accent pe conflictul între roluri şi pe importanța factorului economic în explicarea inegalităților de gen;

– *interacționismului simbolic* cu accent pe aspectele microsociale de analiză ale rolurilor de gen, pe interacțiunile dintre oameni prin intermediul cărora se negociază şi se creează realitatea;

– *feministă*, în interiorul căreia: (1) genul ocupă un rol central; (2) relațiile de gen sunt considerate problematice, fiind legate de inegalitate, contradicție şi constrângere; (3) relațiile de gen nu sunt nici naturale, nici de neschimbat, ci sunt produs al factorilor socioculturali şi istorici. Desigur, şi în cadrul teoriilor feministe, putem distinge variante liberale, socialiste, marxiste, radicale, multiculturale de abordare a tematicii rolurilor de gen.

§2. Stereotipurile de gen

„Stereotipurile de gen se definesc ca fiind sisteme organizate de credințe şi opinii consensuale în legătură cu caracteristicile femeilor şi bărbaților, precum şi despre calitățile presupuse ale masculinității şi feminității"[141].

Caracteristicile fizice şi psihice masculine/feminine asociate actorilor sociali se prezintă atât sub aspect descriptiv, în sensul că ele arată cum sunt în realitate femeile şi bărbații, cât şi prescriptiv, promovând şi modelele ideale la care se raportează comportamentul masculin/feminin.

Stereotipurile de gen sunt parte integrantă a unui sistem mai extins şi mai complex de credințe care vizează genul. Acest sistem de credințe apare sub forma aşteptărilor sociale caracterizate prin:

– atitudinile față de rolurile considerate normale pentru fiecare sex;

– percepțiile față de violarea normelor care determină socializarea pozitivă la rolul de sex;

– atitudinea personală a individului față de apartenența la un anumit gen.

Stereotipurile de gen au fost observate, analizate şi cercetate. În urma acestui demers cognitiv s-a reuşit:

– examinarea trăsăturilor asociate femeilor şi bărbaților;

– descrierea rolurilor asociate fiecărui gen;

[141] L. Grunberg, *op. cit.*, p. 341.

– evidențierea şi stabilirea caracteristicilor fizice şi abilităților cognitive asociate în mod stereotip fiecărui gen.

Transmiterea aşteptărilor socio-culturale depinde de interrelaționarea în care se află socializatorii direcți şi indirecți: părinți, familie lărgită acolo unde este cazul, mass-media, şcoală, anturaj etc.

Sandra Bem (1993) consideră că genul este factorul care determină în perioada copilăriei mici formarea unei optici în ceea ce priveşte observarea, interpretarea şi însuşirea comportamentului celor apropiați, etapă care precede o alta, şi anume elaborarea propriei „scheme de gen", adică al propriului sistem valoric la care urmează a fi raportată viziunea despre femei, bărbați, fetițe, băieți.

„La maturitate, când aşteptările sociale cu privire la modul cum trebuie să se comporte cele două sexe sunt deja bine asimilate, oamenii ajung chiar să-i perceapă pe ceilalți, cel puțin la prima vedere, bazându-se pe stereotipurile de gen"[142].

Oamenii presupun că o femeie care are caracteristicile fizice feminine are şi trăsături comportamentale feminine şi îşi îndeplineşte rolul specific de gen feminin. Aspect valabil şi pentru bărbați.

Pornind de la acest fapt, s-a mers mai departe la cercetarea orientării sexuale a persoanei față de propriul sex. Astfel, neconcordanța dintre rolul de sex şi rolul de gen conduce la ideea de comportament homosexual atât în cazul bărbaților, cât şi în cel al femeilor.

„Judecățile cu privire la status şi putere sunt şi ele asociate stereotipurilor de gen: de la cei care ocupă poziții mai înalte în ierarhia socială se aşteaptă trăsături specific masculine, pe când despre cei cu un status mai scăzut se crede că au trăsături stereotip feminine"[143].

Indivizii care nu se conformează rolurilor de gen, considerate sub aspect stereotip, sunt sancționați în general neorganizat, neinstituționalizat, ajungându-se foarte rar la sancțiuni instituționalizate pentru acest gen de neconformism.

[142] L. Grunberg, *op. cit.*, p. 343.
[143] *Ibidem*, p. 344.

§3. Identitatea de gen

„Identitatea este orizontul care permite individului să se situeze în raport cu sine şi cu ceilalţi"[144].

Fundamentală pentru constituirea identităţii de gen este chiar stima de sine „(...) ori, culturile dominaţiei atacă stima de sine înlocuind-o cu puterea de a-l domina pe celălalt"[145]. Anumiţi bărbaţi, în situaţia în care îşi pierd statusul de cap de familie sau pe acela de lider economic şi politic în zona publică, se simt distruşi ca indivizi. Aceasta a determinat apariţia unei viziuni feministe comprehensive, care are rolul de a rezolva conflictele de identitate ale societăţii.

Prin intermediul proceselor complexe de socializare şi autosocializare de gen, indivizii îşi dobândesc (învaţă şi îşi interiorizează) identitatea de gen[146].

„Sensul de sine asociat cu definiţiile culturale ale masculinităţii şi feminităţii, identitatea de gen este mai ales o experienţă subiectivă, fiind interiorizarea psihologică a trăsăturilor feminine/masculine şi rezultatul unui proces complex de interacţiune între sine şi ceilalţi"[147].

Fiind centrată pe reprezentarea socio-culturală a comportamentului individului, identitatea de gen este o construcţie socială, un efect la nivel societal şi particular al socializării de gen.

Identitatea de gen se învaţă şi se interiorizează în cadrul proceselor de socializare şi autosocializare de gen.

§4. Socializarea de gen

Socializarea este, pe de o parte, principalul proces prin care indivizii îşi însuşesc normele, valorile şi regulile de comportament specifice unui anumit grup social din care fac parte. Pe de altă parte, socializarea reprezintă procesul de interiorizare a modelului etico-normativ şi cultural în conştiinţa şi conduita fiecărui membru al unei societăţi.

---

[144] D. Roventa Frumuşani, *Identitatea* (*Lexicon feminist*), Ed. Polirom, Iaşi, 2002, p. 189.

[145] *Ibidem*, p. 191.

[146] Acest concept a fost introdus de psihanalistul Robert Stoller (1964) în cadrul unui congres internaţional desfăşurat la Stockholm.

[147] L. Grunberg, *op. cit.*, p. 192.

În cadrul procesului general de socializare se înscrie şi socializarea de gen, prin care se învaţă, se asimilează şi se transmit normele de gen circumscrise spaţio-temporal; sunt încurajate sau descurajate comportamente şi atitudini de gen în funcţie de coordonatele socio-culturale.

Socializarea de gen, parte integrantă a procesului general de socializare, prin care se internalizează şi se transmit normele de gen în funcţie de spaţio-temporalitate, determină emiterea de sancţiuni pozitive sau negative raportat la realizarea conformităţii.

„Socializarea, inclusiv cea de gen, se realizează într-un ansamblu de situaţii aflate în legătură unele cu celelalte (situaţii de socializare morală, învăţare cognitivă, imaginaţie, comunicare psihologică etc.), în care se construiesc, se împărtăşesc, se interiorizează şi sunt transmise permanent mesajele de gen"[148].

Agenţii de socializare se împart în: *direcţi* (părinţii) sau *indirecţi* (şcoala, mass-media, hobby-uri etc.). Aceştia deţin ponderea cea mai mare în socializarea diferenţiată a fetelor/femeilor şi băieţilor/bărbaţilor, proces ce se realizează prin metode şi mecanisme specifice. De la cele mai mici vârste se procedează la diferenţiere prin alegerea anumitor jucării pentru fetiţe comparativ cu cele pentru băieţi, îmbrăcăminte specific feminină sau masculină, pentru ca în timp să se continue cu practicarea diferenţiată în funcţie de sex a activităţilor extraşcolare, etc.

Identificându-se cu socializatorii direcţi, copiii îşi însuşesc modele afectiv comportamentale.

Surse de socializare indirectă sunt şi mesajele de gen transmise prin intermediul manualelor şcolare. Un exemplu în acest sens îl constituie lipsa din manuale a unor modele feminine puternice şi de succes. Aceasta conduce către ideea de model feminin conform căruia femeia reprezintă doar o existenţă pasivă, pe când bărbatul reprezintă însăşi acţiunea.

Un alt exemplu îl constituie moda top modelelor. Aceasta, promovată, de asemenea, puternic prin mass-media, încorsetează femeile „în interiorul unor standarde de frumuseţe utopice, uneori periculoase pentru sănătate, creând un model de feminitate simplist şi inconfortabil fizic şi psihic pentru foarte multe femei, fie că acestea sunt sau nu conştiente de acest lucru"[149].

---

[148] *Ibidem*, p. 329.

[149] L. Grunberg, *op. cit.*, p. 330.

Socializarea de gen este un fenomen procesual care comportă mecanisme proprii, generând efecte dintre cele mai proeminente la nivel societal. Ea contribuie în anumite condiții la apariția discriminării și segregării de gen. „Promovând stereotipuri și prejudecăți de gen, socializarea de gen este strâns legată de fenomenul profețiilor autocreatoare. Indivizii socializați în stereotipuri se comportă față de persoanele stereotipizate în funcție de aceste stereotipuri contribuind la confirmarea acestora de către ei înșiși (de exemplu stereotipul legat de faptul că femeile sunt ori frumoase ori deștepte, provoacă în rândul fetelor frumoase complexul lipsei lor de inteligență)"[150].

Juliet Mitchell, în lucrarea „*Women: The Longest Revolution*"[151], abordează socializarea din perspectiva structurii sociale ca fiind unul dintre factorii definitorii ai mișcării feministe.

Nancy Chodorow sau Dorothy Dinnerstein consideră că în majoritatea societăților contemporane femeile sunt principalii socializatori, ele punându-și amprenta asupra personalității copilului, în funcție de conformitatea la rolul de gen.

Secțiunea 4. Socializarea sub influența agenților socio-juridici

§1. Sărbătorile: cei mai puternici agenți socializatori și integratori

Cercetătorii s-au interesat în ultimele decenii din ce în ce mai mult de rolul socializator și resocializator al sărbătorilor și ritualurilor. În acest sens, au apărut unele studii sociologice referitoare la sărbători[152].

---

[150] *Ibidem.*

[151] J. Mitchell, *Women: The Longest Revolution*, în New Left Review nr. 40/1966.

[152] R.D. Abrahams, R. Bauman, *Rangers of Festival Behavior*, în B.A. Babcock (coord.), *The Reversible World: Symbolic Inversion in Art and Society*, Cornell University Press, Ithaca, 1978; T. Humphrey, L.T. Humphrey (coord.), *We Gather Together: Food and Festival in American Life*, U.M.I. Research Press, Ann Arbor, 1988; S.K. Johnson, *The Sociology of Christmas Cards*, în *Transactions*, 1971; E.M. Litwicki, *Visions of America: Public Holidays and American Culture*, teză de doctorat, University of Virginia, 1992; D. Handelman, *Models and Mirrors: Towards an Anthropology of Public Events*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990; D. Dayan, E. Katz, *Media Events: The Live Broadcasting of History*, Harvard University Press, Cambridge, 1992.

Sărbătorile şi ritualurile sunt definite ca zile în care tradiția sau legea impun o pază mai mare sau mai mică a activităților desfăşurate de actorii sociali în cadrul societății pentru a comemora sau a celebra un anumit eveniment.

În „*American Heritage Dictionary of English Language*" (1996), Steven Lukes arată că ritualul reprezintă acea activitate guvernată de lege. Dar această lege are caracter simbolic şi scopul în sine este acela de a atrage atenția actorilor sociali implicați asupra semnificațiilor speciale.

În prezent, se pune problema elaborării unei teorii a sărbătorilor. Pentru aceasta s-a apelat la concepția lui Durkheim, care, abordând subiectul într-o optică funcționalistă, evidențiază în principal următoarele[153]:

1. Viața zilnică, profană (laică), de rutină, efectuarea activităților instrumentale la serviciu şi a treburilor gospodăreşti tind să slăbească angajamentele comune față de credințele împărtăşite şi legăturile sociale, accentuând individualismul centrifugal. Pentru ca societățile să supraviețuiască acestor tendințe centrifugale, individualiste, ele trebuie să se „recreeze" permanent, canalizând angajamentele către un singur set împărtăşit („comun") de credințe şi practici.

2. Ritualurile oferă un mecanism major de recreare a societății, prin care membrii unei societăți venerează obiecte comune şi împărtăşesc experiențe care ajută la formarea şi menținerea unor adânci legături emoționale între ei.

3. Caracteristicile ritualurilor şi obiectele venerate sau celebrate în cadrul lor, fie ele nişte pietre colorate, gravuri în lemn sau practic orice altceva, nu au o valoare în sine sau un înțeles intrinsec. Societatea este cea care le conferă acestor obiecte o semnificație şi, astfel înzestrate, ele devin pietrele de temelie ale ritualurilor integratoare construite în jurul lor.

În concepția lui Durkheim, sărbătorile şi ritualurile se află în relație invers proporțională cu dezintegrarea societală, deoarece reunirea cât mai frecventă a membrilor diferitelor grupuri participante la aniversări sau celebrări reduce semnificativ starea de însingurare cu tot ceea ce decurge negativ, adică retragere din cadrul social şi apoi retragere de pe scena vieții (sinucidere).

[153] A. Etzioni, *op. cit.*, p. 134.

Acelaşi autor, în lucrarea „*Formele elementare ale vieţii religioase*”[154], evidenţiază ideea conform căreia atât sărbătorile, cât şi riturile au un caracter funcţionalist, îndeplinesc o funcţie în cadrul societăţii omeneşti: contribuie la reintegrare, la reconsiderarea şi consolidarea credinţelor comune.

Încă din primele zile ale ei, Biserica face pomenirea în timpul liturghiei a credincioşilor ei vii şi morţi. În ziua în care se comemora moartea martirilor care au suferit din cauza mărturisirii credinţei în Hristos, comunitatea creştină mergea la mormântul lor, de obicei în afara cetăţii, şi săvârşea Euharistia. În acest fel s-a născut Sărbătoarea Sfinţilor. Alte ocazii pentru sărbători comune erau: sfinţirea unui nou locaş liturgic, mutarea moaştelor unui martir dintr-un loc în altul.

Sărbătorile consacrate drepţilor, sfinţilor şi apostolilor din Vechiul şi Noul Testament au apărut mai târziu şi sunt în legătură cu evenimentele respective, pomenite în calendarul anual.

După Sinodul de la Efes (431) apar sărbătorile în cinstea Maicii Domnului. Sărbători de aniversare a unor sfinţi s-au impus prin influenţa unor Biserici importante. De pildă, praznicul sfinţilor Petru şi Pavel, sărbătoare istorică la Roma[155].

O altă categorie de sărbători sfinte o constituie cele împărăteşti. Acestea au o înainte-prăznuire, o prelungire sau o după-prăznuire şi o zi de încheiere, care variază. Patru sărbători au o perioadă de post: Crăciunul, Paştele, postul Apostolilor şi postul Sfintei Marii[156].

„Sărbătorile servesc la socializarea membrilor unei societăţi, precum şi la reafirmarea angajamentului lor faţă de anumite valori şi în această calitate servesc la susţinerea integrităţii acelei societăţi”[157].

Diferitele sărbători joacă roluri societale diferite – nu există două sărbători care să servească aceluiaşi rol societal – şi nu toate sărbă-

[154] É. Durkheim, *Formele elementare ale vieţii religioase*, Ed. Polirom, Bucureşti, 1995.

[155] În România, această sărbătoare, pe lângă faptul că-i reuneşte pe cei ce poartă astfel de nume, este sărbătoarea penitenciarelor, Apostolii Petru şi Pavel fiind ocrotitorii acestora: deţinuţii beneficiază de anumite drepturi în plus faţă de cele obişnuite, au loc spectacole artistice în cadrul penitenciarelor, ocazie cu care cei aflaţi în detenţie se străduiesc să ofere momente culturale cât mai autentice, trăind, totodată, bucuria festivă laolaltă (aceste manifestări sunt cuprinse în programele de reeducare, ce vizează în esenţă resocializarea în scopul reintegrării).

[156] C. Andronikof, *Le sens de fêtes. Bibliothèque Oecuménique*: 11, Paris Éditions du Cerf, 1970 (*apud* I. Bria, *Dicţionar de teologie ortodoxă*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994, p. 342).

[157] A Etzioni, *op. cit.*, p. 137.

torile sunt integratoare în sensul că o sărbătoare poate fi integratoare pentru un grup sau altul, dar nu toate sărbătorile sunt integratoare pentru societate în ansamblul ei, după cum susținea Durkheim[158].

În momentul de față nu există o tipologie a sărbătorilor care să fie bazată pe rolurile societale îndeplinite de diverse sărbători. Există, de exemplu, sărbători naționale, tradiții populare, ritualuri în funcție de diferitele culte, onomastice, sărbători religioase (împărțite în sărbători sfinte şi sărbători împărăteşti) etc. Dar acestea variază în funcție de spațiul geografic, credința religioasă etc. şi nu pot fi considerate ca recunoscute la nivel global, de unde nici clasificarea nu poate oferi o viziune globală.

Pornind de la rolurile societale îndeplinite de diverse sărbători, A. Etzioni încearcă o distincție, bazându-se pe conținutul sărbătorilor. Pe cele „ce folosesc poveştile, teatrul şi ceremoniile prin care consolidează *direct* ataşamentul față de credințele comune (pe acestea le voi numi *sărbători de reangajament – recommitment holidays*) şi cele care îndeplinesc *indirect* acest rol, eliberând tensiunile ce rezultă din strânsa aderență la credințe (le voi numi *sărbători de reducere a tensiunii – tension-management holidays*). Una şi aceeaşi sărbătoare poate servi în ambele feluri, dar (...) fiecare sărbătoare serveşte într-un fel mai mult decât în altul"[159].

Ca sărbători de reangajament, cea mai bună referire se poate face la cele mai obişnuite şi în acelaşi timp mai cunoscute: Paştele creştin, concretizat în preamărirea Învierii lui Iisus Hristos, şi cel evreiesc, centrat pe semnificația Haggadei[160].

De menționat că indivizii participanți la aceste sărbători vor fi mai devotați credințelor şi instituțiilor comune ale respectivelor comunități după o asemenea acțiune socializatoare participativă decât anterior.

Rolul sărbătorilor de reangajament constă în a contribui direct la socializare, ceea ce conduce automat la integrarea societală.

Rolul sărbătorilor de reducere a tensiunii constă în contribuția lor indirectă la integrarea societală. Acest lucru presupune, pe lângă efectele pozitive inerente integrării, şi un risc sporit de proastă

[158] *Ibidem*, p. 138.

[159] *Ibidem.*

[160] Haggadah („supunere") – binecuvântări, rugăciuni, comentarii midraşice şi psalmi recitați cu prilejul ritualului seder-ului, cu puternic accent socializator, având în centru masa în familie.

funcționare. Printre ele putem exemplifica: Ajunul Anului Nou, Lăsata Secului, Oktoberfest etc. Celebrarea lor presupune, printre altele:

– indulgența față de norme şi reguli, într-o măsură mai mică sau mai mare;

– suspendarea moravurilor respectate în tot restul anului;

– manifestarea şi adoptarea ocazională a unor forme de comportament considerate, de obicei, asociale, premise ale dezintegrării.

Din eliberarea tensiunii, care în mod real rezultă din recunoaşterea semnificației credințelor societale şi obedienta la regulile impuse de acestea, rezultă consolidarea indirectă a credințelor şi instituțiilor comune prin intermediul sărbătorilor de reducere a tensiunii.

Acest aspect implică un grad de sporire a socializării şi resocializării, prin eliberarea de tensiuni, cu prilejul sărbătorilor de reducere a tensiunii.

Sărbătorile de reducere a tensiunii, care fixează nişte limite temporare clare, sunt în principiu mai integratoare decât cele care nu fixează asemenea limite[161].

Acestea, identificate ca fiind de un tip sau altul, nu aparțin unui tip în exclusivitate, deoarece o sărbătoare de reangajament poate conține momente proprii a unei sărbători de reducere a tensiunii şi invers.

În acest moment se poate vorbi de un caracter relativ tipologic al socializării şi resocializării prin intermediul sărbătorilor, în sensul că o sărbătoare poate fi considerată agent socializator direct, generând anumite manifestări, dar şi agent socializator indirect, prin determinarea unor comportamente proprii sărbătorilor de reducere a tensiunii.

Având în vedere faptul că multitudinea sărbătorilor, dispunerea lor spațio-temporală, intensitatea mesajului transmis la nivel de grupuri sociale, dar şi alte caracteristici contribuie esențial la procesul de socializare, nu trebuie minimalizat nici rolul integrării. Este cunoscut că persoanele mai vârstnice țin mai puternic de vechile obiceiuri, dau o importanță mai mare zilelor sfinte, țin cont mai des de vechile tradiții, în care şi cred. Unul dintre motive, pe bună dreptate, este acela că bătrânii, mai singuratici, mai retraşi sau mai părăsiți, simt nevoia de a fugi de singurătate, de marginalizare, într-un cuvânt simt nevoia de a se integra într-un grup. Ei profită deseori de sărbătorile

[161] Limitele temporare se referă la date exacte după care participanții la sărbătoare sunt obligați a se întoarce la comportamentul anterior.

sfinte sau laice pentru a fi într-un mediu social, chiar dacă acesta nu reprezintă neapărat familia sau cercul de prieteni. Astfel, au apărut şi în România (în ultimul deceniu) diferite cluburi ale celor de vârsta a treia, unde pe fondul unui continuu proces de integrare, în unele situații de reintegrare[162], se urmăreşte evitarea dezintegrării societale ce comportă tot alaiul de efecte negative: slăbirea relațiilor interumane, automarginalizare, însingurare sau sinucidere.

Pornind de la funcția integratoare a sărbătorilor, o teorie a acestora care să conducă la o metodologie a cercetării lor în calitate de fenomene, ar trebui să țină cont de următoarele:

a) mecanismul de integrare a sărbătorilor se realizează concret la nivel de grupuri, şi nu la nivelul întregii societăți[163];

b) integrarea contează pentru întreaga societate, chiar dacă se realizează la nivel de grup societal; aceasta depinde de relațiile existente între grupurile respective şi societate ca întreg[164];

c) pentru a ajuta la o relaționare cât mai bună cu întregul, sărbătorile particulariste îmbracă un caracter dual, participanții susținând loialitate față de întreg, subliniind că grupul lor nu creează situații de tip conflictual față de societate.

„Fireşte, nu toate sărbătorile particulariste sunt celebrate în acest fel dual (construirea grupului şi a societății). Anumite celebrări de grup sunt dezintegratoare pentru societate ca întreg, i se opun în mod deschis şi amenință moravurile şi simbolurile societale. Ele pot fi chiar expresii fățişe ale unei rupturi de ansamblul societal sau de un alt grup"[165].

Semnificația unei sărbători poate fi reinterpretată în timp, astfel încât sărbătorile pot servi la schimbarea relațiilor dintre un grup şi societate, variind de la a fi integratoare la conflictuale şi dezintegratoare.

---

[162] Este vorba despre persoane care temporar au fost internate în spital şi la un moment dat reiau legăturile cu mediul de club, iar în situații ce urmează unei perioade de detenție, orice individ după liberare nu-şi doreşte nimic mai mult decât reintegrarea în familie, care va culmina cu celebrarea sărbătorilor religioase (în primul rând Crăciunul şi Paştele).

[163] Unele sărbători aparțin grupurilor etnice, altele diferitelor grupuri religioase.

[164] Există socializare şi integrare în cadrul grupurilor de delincvenți, dar relațiile dintre aceste grupuri şi societate sunt de tip advers, deoarece normele şi regulile ce guvernează funcționarea unui grup delincvențional contravin celor considerate pozitive la nivelul societății ca întreg.

[165] A. Etzioni, *op. cit.*, p. 144.

Funcția integratoare a sărbătorilor rezultă din celebrarea acestora ca evenimente publice, având ca unitate de referință societatea ca întreg.

Aspectul relațional dintre sărbătoare ca eveniment public şi societatea luată ca întreg se reflectă în conținutul şi semnificația sărbătorii, precum şi a efectelor acesteia ce decurg din caracterul ei dinamic: rolul integrator poate fi înlocuit cu rolul dezintegrator şi invers, în funcție de spațiu, timp şi conştiință socială.

Schimbarea socială este o cauză a neîndeplinirii la parametrii optimi a rolului integrator al sărbătorilor, prin faptul că acestea rămân în urma procesului societal cauzator[166].

În ceea ce priveşte adaptarea sărbătorilor la schimbarea socială, se poate afirma, conform experienței acumulate de-a lungul istoriei, că dinamica schimbării lor este mai lentă decât cea a schimbării societale. Ea rămâne în urmă şi astfel poate încetini integrarea, fiind parte a unui întreg care nu poate ține pasul cu întregul.

§2. Socializarea juridică

Ca şi normele sociale, normele juridice implică un anumit mod pe baza căruia sunt internalizate în conştiința umană. Un mod adecvat de interiorizare a acestor norme conduce la funcționarea mecanismelor care contribuie la stabilitatea socială prin respectarea normelor juridice şi, implicit, a legii.

Individul uman, ca subiect şi obiect al propriei deveniri istorice, se prezintă, printre altele, şi în calitate de rezultat al interiorizării unui model social. Acest model social este prin excelență un ansamblu de norme, reguli şi valori, precum: limba, cultura, modul de viață, toate acestea însuşite sub acțiunea agenților socializatori. Totodată, actorii sociali au aşteptări comportamentale şi atitudinale din partea semenilor şi prezintă la rândul lor răspunsuri la aşteptările acestora. Această cerere-ofertă se prezintă, la nivel societal, ca şi relație de reciprocitate în oglindă.

Sfera juridică oferă sub aspect comportamental o nişă în al cărei coridor suntem obligați să păşim şi să ne conformăm regulilor specific juridice. Acest fapt depinde, pe de o parte, de statusul şi rolul social al individului, iar, pe de altă parte, de cultura juridică

[166] Foarte important este faptul că majoritatea sărbătorilor îşi au rădăcinile adânc înfipte în tradiție.

şi mecanismele de control social pe care le pune la dispoziție societatea. Relația dintre aceste două dimensiuni ale realității sociale îmbracă forma socializării juridice.

Socializarea juridică este acel tip de socializare prin care indivizii îşi internalizează normele şi valorile juridice, în scopul conformării la modelul comportamental juridic dezirabil social.

Socializarea juridică presupune două elemente[167]:

– însuşirea unui comportament în conformitate cu legea şi valorile juridice ale statului;

– interiorizarea normelor juridice care sunt apoi suprapuse unei scări de valori (politice, ideologice, morale).

Test de autoevaluare:

1. Descrieți raportul dintre cultura socială şi valorile sociale.
2. Cum explicați structura şi caracteristicile normelor sociale?
3. În ce constau finalitățile normelor sociale?
4. Descrieți şi explicați clasificarea sancțiunilor sociale.
5. Descrieți şi explicați în ce constă procesul de socializare.
6. Care sunt funcțiile socializării?
7. Cum acționează principalele tipuri de socializare?
8. Care sunt formele de socializare din perspectiva managementului organizațional?
9. Explicați în ce constă conceptul de persoană.
10. Cum acționează factorii socio-culturali asupra persoanei?
11. Ce este statusul social şi care sunt formele lui?
12. Ce este rolul social şi care sunt trăsăturile sale specifice?
13. Descrieți relația status-rol-comportament.
14. Ce este integrarea/reintegrarea? Cum explicați resocializarea ca proces?
15. Care sunt elementele reprezentative ale problematicii de gen?
16. Care este raportul dintre rolul de gen şi identitatea de gen?
17. În ce constau stereotipurile de gen?
18. Descrieți modalitățile de acțiune în cazul socializării de gen.
19. Care este rolul sărbătorilor în cadrul procesului de socializare?
20. Descrieți socializarea juridică şi explicați cum acționează aceasta asupra individului uman.

[167] A. Mihăilă, *Sociologia dreptului*, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, 2003, p. 25.

Capitolul IV. Controlul social

Secţiunea 1. Controlul social şi caracteristicile lui

§1. Noţiuni introductive

Raportat la comportamentele individuale sau de grup ale indivizilor, societatea utilizează o anumită modalitate de apreciere. Aceasta poartă numele de control social.

Controlul social poate fi definit ca ansamblul mijloacelor şi mecanismelor socio-culturale prin care societatea impune individului respectarea normelor şi valorilor dezirabile, permite şi recompensează pozitiv aspectele conformiste, interzice şi recompensează negativ manifestările comportamentale care transgresează ordinea socială.

O altă definiţie dată controlului social constă în abordarea acestuia ca „factor principal de organizare şi ordonare a conduitelor individuale şi a raporturilor sociale, asigurând consistenţa şi coeziunea internă a societăţii, continuitatea şi stabilitatea sa internă, orientarea şi reglarea comportamentului social, integrarea individului în societate"[168].

Controlul social îmbracă două dimensiuni:

– *control social extern*: conformitatea atitudinilor comportamentale ale indivizilor la cerinţele exercitate asupra lor din partea societăţii, deci din *constrângere*;

– *control social intern*: conformitatea atitudinilor comportamentale ale indivizilor la cerinţele grupului, considerate propriile lor norme, deci din *convingere*.

Ordinea socială este alcătuită logic dintr-o mulţime de norme, valori, reguli, precum şi modele comportamentale pozitive sau negative. Individul va respecta o parte dintre acestea şi va încălca o altă parte din ele, deoarece el nu se poate conforma 100% modelului prescris de societate.

Acţionând prin constrângere asupra indivizilor, instrumentele de control social nu determină *conformarea automată* la regulile impuse, deoarece intervine factorul subiectiv. Acesta este repre-

[168] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 119.

zentat chiar de conştiinţa individului, care sub influenţa procesului de socializare la normele dezirabile, prin internalizarea acestora, se constituie în instrument de control social intern. Aceasta conduce la motivarea internă a conformităţii, determinând *autoreglarea*.

Ca efect al autoreglării avem de-a face cu un comportament conform cu normele dezirabile, motivat intern. Progresul social acţionează asupra acestui comportament, determinându-i *aspectul evolutiv*.

După cum afirmă Jean Cazeneuve în lucrarea „*Les pouvoirs de la télévision*" (1971), funcţia principală a controlului social se concretizează în menţinerea ordinii sociale a societăţii, prin stabilizare sau evoluţie.

§2. Contribuţii la fundamentarea conceptului de control social

Edward Alsworth Ross şi Roscoe Pound, reprezentanţi ai şcolii americane a jurisprudenţei sociologice, sunt consideraţi primii care au introdus noţiunea de *control social* printre celelalte concepte proprii sociologiei juridice.

În fiecare societate se urmăreşte în principal asigurarea şi menţinerea conformităţii comportamentale la modelele dezirabile. Pentru aceasta societatea dispune de propriul său ansamblu specific de mijloace şi instrumente de control social. Tot cu ajutorul acestui ansamblu se reuşeşte de fapt şi marginalizarea, respingerea şi sancţionarea conduitelor indezirabile.

Şcoala americană a jurisprudenţei sociologice a fost preocupată de analiza mecanismelor şi instrumentelor prin intermediul cărora o societate, oricare ar fi ea, reuşeşte stabilizarea propriei ordini sociale şi normative.

Cercetătorii şcolii americane au demonstrat, printre altele[169]:

a) în orice societate, ordinea socială nu este nici spontană, nici instinctivă, ci este rezultatul atât al unor presiuni psihologice, sugestii şi acţiuni de stimulare şi persuasiune, cât şi a unor influenţe normative şi culturale prin intermediul unor instituţii şi factori instituţionalizaţi;

b) un rol important a fost acordat dreptului (legislaţiei), considerat a fi cel mai specializat şi cel mai perfecţionat mijloc de control social;

[169] *Ibidem*, p. 122.

c) controlul social nu se reduce doar la mijloacele de constrângere şi sancţionare legală, ci el le include şi pe cele care încurajează sau stimulează conduitele dezirabile şi legitime.

Orientarea jurisprudenţei sociologice americane a promovat în special o nouă viziune asupra dreptului şi legislaţiei, apreciate ca definitorii pentru controlul social.

Cei care au adoptat şi transmis mai departe acest curent au fost:

Charles Ellwood: controlul social depinde în principal de valorile şi normele spirituale ale grupului social sau ale societăţii. De aici rezultă rolul important al controlului social în conştiinţa socială, solidaritate şi evoluţie pozitivă a grupului social.

George Mead contribuie în mare măsură la analizarea şi promovarea mijloacelor psihosociologice care conduc la socializarea cu modelul dezirabil al societăţii, ceea ce determină realizarea unui control social de tip pozitiv.

Fondatorul sociologiei *Auguste Comte* este, de asemenea, un promotor al controlului social pozitiv, bazat pe convingere şi nu pe constrângere. De aceea, Comte a respins mijloacele de control social fundamentate pe instrumente coercitive sau de presiune.

Émile Durkheim vede realizarea controlului social de la exterior la interior. Astfel, asupra conştiinţei individului acţionează presiunea socială ca rezultat al comportamentului colectiv. De aici rezultă faptul că reglarea comportamentului indivizilor se realizează nu datorită autoconvingerii, ci convingerii. „Alcătuită din aşa-numitul comportament colectiv, exprimat prin organizaţii şi practici sociale, ca şi din totalitatea de simboluri, valori şi idealuri colective care exercită presiuni şi constrângeri asupra individului, conştiinţa colectivă funcţionează ca o formă fundamentală de control social al comportamentelor individuale, asigurând manifestarea întregii vieţi sociale şi ordinea ei”[170].

George Gurvitch, reprezentant al pluralismului juridic, este de acord atât cu manifestarea controlului social exercitat prin mijloace psihosociale, acţionându-se asupra ideilor, atitudinilor individului, cât şi cu cel exercitat prin presiune şi constrângere socială, prin utilizarea instrumentelor statale şi legislative. Cu alte cuvinte, în vederea realizării ordinii sociale şi normative, el este adeptul tuturor formelor de control social şi al tuturor mijloacelor, metodelor şi instrumentelor de exercitare a acestuia.

[170] *Ibidem*, p. 123.

Harold Garfinkel şi Charles Lemert au avansat ideea conform căreia alăturarea dintre controlul social şi actele comportamentale, care transgresează, resping sau încalcă normele sociale, îi atribuie controlului social rolul de sursă a devianței. Această constatare are la bază o anume *etichetare*. Aşadar, coerciția nu conduce în exclusivitate la conformism, ci şi la deviantă. Adepții *orientării structuralist-funcționaliste* evidențiază două funcții de control social ale dreptului şi legislației:

a) *funcție pasivă de control social* contribuie la alcătuirea sistemului de norme şi valori caracteristice unei societăți;

b) *funcția activă de control social* determină realizarea socializării pozitive.

§3. Clasificarea controlului social

Prin dubla acțiune de impunere şi constrângere, controlul social determina integrarea conştiinței individuale în conştiința socială. Cu această ocazie se constată o apropiere progresivă a conştiinței individului de cea socială.

Pentru atingerea acestui scop, grupurile, colectivitățile de indivizi, nu dovedesc pasivitate, ci, dimpotrivă, acționează astfel încât fiecare unitate, mai mult sau mai puțin organizată, dezvoltă şi promovează propriul sistem de măsuri, metode de constrângere etc.

Pentru a analiza metodele şi mijloacele de acțiune ale controlului social, acesta a fost abordat din patru perspective diferite:

1. *Raportul permisiv-prohibitiv al mijloacelor utilizate* – acesta determină manifestarea controlului social sub formă de:

a) *control social pozitiv*, bazat pe cunoaşterea şi internalizarea valorilor, normelor şi regulilor dezirabile şi caracterizat în principal prin existența motivației interne de a le respecta din convingere, ca şi cum ar reprezenta propria voință a individului.

Mijloacele controlului social pozitiv sunt sugestiile, sancțiunile pozitive (recompensele), şi au ca efect conformitatea la modelul dezirabil;

b) *control social negativ*, bazat pe teama individului că va fi sancționat negativ în cazul nerespectării normelor şi încălcării regulilor.

Mijloacele folosite de controlul social negativ sunt de natură coercitivă, concretizate în: ironizare, critică, marginalizare etc., bazate pe interdicții. În acest caz, convingerea este înlocuită de teamă.

2. *Forma de elaborare a controlului social* presupune o diferențiere a instanțelor de la care acesta emană. Din acest punct de vedere, controlul social poate fi:

a) *organizat* (*instituționalizat*), situația în care intervine societatea, prin agenții ei, factorii sau *instanțele organizate* (*instituționalizate*), care au la bază forța coercitivă a statului și dreptului. În cazul de față, controlul social se va manifesta *direct, precis* și *organizat*, deci *formal*, prin intermediul legilor juridice, morale, administrative etc.;

b) *neorganizat* (*neinstituționalizat*) – control social realizat de către grupuri de apartenență: familie, prieteni etc., deci de *factori* (*agenți*) *neorganizați* (*neinstituționalizați*). Aceasta presupune utilizarea obiceiurilor, a tradițiilor, relațiilor interpersonale etc. și se prezintă în *formă spontană, difuză, indirectă*.

3. *Statutul instanțelor executive* reprezintă un criteriu de clasificare a controlului social, după cum urmează:

a) *statal* – executat de către instanțele instituționalizate specializate și se combină cu forma de elaborare organizată (instituționalizată);

b) *grupal* – aplicat de către grupuri sociale organizate;

c) *individual* – exercitat de anumiți indivizi aflați în statusuri de lider, al căror rol poate fi formal sau informal.

4. *Natura metodelor utilizate*:

a) *penal* – este forma de control social prin care funcționează chiar sancțiunile ce îmbracă formă penală și vizează, logic, actele comportamentale delincvente;

b) *compensator* – presupune un set de mecanisme diferențiate prin care se încearcă atât repararea prejudiciilor și/sau pagubelor produse de individul delincvent, cât și repunerea în limitele normale a relațiilor sociale afectate;

c) *conciliator* – face apel la tehnici de negociere în comunicare, în vederea stabilirii/redresării raportului comunicațional dintre actorii sociali implicați;

d) *terapeutic* – presupune acționarea prin mijloace și tehnici specifice asupra indivizilor tarați psihic și fizic și se concretizează în: metode de tratament medical, psihologic sau psihiatric.

Ansamblul modalităților și instrumentelor de presiune și persuasiune[171], organizate și neorganizate, implicite și explicite, directe

[171] Priceperea de a convinge pe cineva să creadă sau să facă un lucru; DES, Ed. Știința, Chișinău, 2003, p. 302.

şi indirecte, formale şi informale, conştiente şi difuze, menite să influenţeze pe indivizi să adopte conduite dezirabile şi să se conformeze normelor şi prescripţiilor grupului, comunităţii sau societăţii, reprezintă mijloacele de realizare a controlului social.

Acestea diferă în funcţie de instanţe, factori, dar şi sancţiuni, elemente care determină o anumită clasificare a mijloacelor controlului social:

a) *psihosociale* – se urmăreşte realizarea conformităţii prin metode de cercetare psihosociale: se acţionează asupra laturii emoţionale a psihicului uman prin persuasiune; forma de control social este pozitivă, individul ajunge la autoconvingere;

b) *instituţionalizate* – alcătuite din instrumente de presiune socială, proprii organismelor statale;

c) *neinstituţionalizate* – alcătuite din instrumente ca: obiceiuri, tradiţii, uzanţe etc., care în urma unui proces de evoluţie socioculturală se constituie în etaloane de conduită.

Acţiunea controlului social asupra individului nu se realizează doar prin intermediul unei singure categorii de mijloace de control social.

Mecanismele controlului social îmbină în acţiunea lor diferite metode de cercetare şi solicită diferitele instrumente sociale proprii diferitelor categorii de mijloace ale controlului social.

Un anumit tip de control social nu acţionează neapărat singur asupra individului. Acelaşi individ suportă deodată acţiunea unor forme de control social care aparţin unor categorii diferite[172].

Controlul social se manifestă eficient numai în cazul în care: între normele şi valorile internalizate cu ajutorul mijloacelor psihosociale de control pozitiv şi cele prescrise sau impuse cu ajutorul mijloacelor de control instituţionalizate sau neinstituţionalizate există o relaţie de interdependenţă, dublată de o relaţie de „complementaritate reciprocă"[173].

În acţiunea sa, controlul social îndeplineşte o funcţie de evaluare. Acest aspect îi conferă un grad sporit de complexitate.

Urmărind stabilitate, ordine socială şi normativă în orice societate, el se constituie în factor reglator raportat la comportamentul individual sau colectiv. Pentru eficienţă în acest sens, controlul social acţionează prin diferite metode şi mijloace, cum ar fi dreptul şi legis-

[172] De exemplu: un individ care suportă sancţiuni penale poate fi, în acelaşi timp, sancţionat negativ de propria familie sau de către grup.

[173] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 132.

lația, pe baza unor programe sociale menite a conduce la echitate socială, eliminarea discrepanțelor şi ridicarea standardelor de viață. Aceste programe sociale sunt cuprinse în planurile unor politici sociale, economice sau culturale, proprii societăților democratice.

Referitor la tipul de societate în care acționează, controlul social se manifestă diferit.

Astfel, în societățile de tip democratic avem de-a face cu un control social bazat în primul rând pe metode psihosociale, urmărindu-se deci atingerea motivației interne a individului. Libertatea de exprimare, dreptul la replică, protecția civilă a persoanei, libera concurență, eliminarea granițelor teritoriale între mediul urban şi cel rural sunt numai câteva dintre libertățile câştigate de individ şi, totodată, acordate de societate într-un regim democratic. Societatea de tip democratic este o societate deschisă, iar politica unui astfel de regim este centrată pe protecția şi libertatea individului, ceea ce conduce, evident, către o mai mare eficiență a controlului social, chiar dacă se manifestă şi forma de control social negativ. El este necesar, deoarece şi în societățile de tip democratic există devianță.

În societățile de tip comunist (cum a fost şi România înainte de 1989), numite şi societăți închise, unde funcționează regimul politic de tip totalitar, dreptul şi legislația au fost utilizate ca instrumente pentru promovarea obedienței totale față de valorile comuniste. Uniformizarea comportamentului urmărea de fapt o anumită standardizare, ceea ce conducea la afirmarea existenței unei societăți românești lipsite de devianță socială.

Dreptul în societatea socialistă a fost considerat voința poporului. În calitate de lege, dreptul a reprezentat de fapt unicul mijloc de control social din care au derivat şi altele, dar acestea nu s-au desprins niciodată de drept, ci i-au rămas tributare. Acest tip de control social a fost unul negativ, bazat pe forță şi coerciție la adresa libertății umane.

O caracteristică reprezentativă a controlului social de tip comunist o constituie invadarea spațiului privat al individului. De aceea, controlul natalității, prin interzicerea avorturilor, a condus la elaborarea unei politici pronataliste, iar îngreunarea procedurilor de divorț a condus către elaborarea politicilor profamiliste. Aceste politici promovau practici duse dincolo de normal în ceea ce priveşte viața de familie.

O altă trăsătură a controlului social socialist a reprezentat-o eliminarea dreptului de proprietate individuală şi legat de aceasta interzicerea tranzacţionării de bunuri imobile.

Nu mai puţin importantă a fost în România comunistă aplicarea sancţiunilor pe criterii politice. Efectele controlului social de tip socialist se menţin mult timp după schimbarea socială şi trecerea societăţii la o nouă etapă, marcată de viziune democratică.

Reprezentantul şcolii americane Robert Mc. Iver a sistematizat principalele forme de organizare ale instanţelor care aplică control social, instrumentele folosite în această activitate, precum şi categoriile de sancţiuni:

Forme de organizare	Codul	Sancţiuni specifice
I. Asociaţii în sens larg: – Stat; – Biserică; – Organizaţii.	Cod civil, Cod penal, Codul bisericesc, Regulamente etc.	Închisoare, amenzi, daune materiale, expulzare, excomunicare, interzicere de drepturi profesionale.
II. Grupuri primare (Asociaţii *face-to-face*): – Familia; – Clubul; – Banda.	Codul familiei, Statute, reguli şi regulamente, codul lumii interlope etc.	Sancţiuni parentale, decăderea din drepturi, excluderea, pedeapsa cu moartea sau alte forme de violenţă.
III. Comunitatea	Cutume, obiceiuri, uzanţe, tradiţii, practici, moravuri.	Evitare, izolare, marginalizare, persiflare.
IV. Relaţii sociale în general	Codul onoarei, codul moralei, codul bunelor moravuri.	Recunoaşterea faptei şi asumarea vinovăţiei.

Sursa: D. Banciu, *Elemente de sociologie juridică*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2000, p. 135.

Secţiunea 2. Ordine socială versus *ordine normativă*

§1. Fundamentele ordinii sociale

Fiecare societate există şi funcţionează în baza unui sistem normativ. Tot ceea ce derivă din funcţiile normelor sociale în ce priveşte constrângerea, ordinea, dezordinea etc., conduce atât la analiza constantelor şi ordinii sociale, cât şi a variabilelor şi dezordinii sociale.

Referitor la elementele constante, se poate afirma că stabilitatea socială se fundamentează în principal pe:

– efortul de a orienta şi dirija comportamentul indivizilor în sensul realizării ordinii sociale, materializat sub forma unui sistem ierarhizat de norme, reguli sociale etc.;

– realizarea controlului social atât pozitiv, cât şi negativ prin intermediul mijloacelor specifice, constituite ca întreg unitar;

– existența controlului social instituțional care să asigure conformitatea la normele şi valorile dezirabile, precum şi concordanța dintre rolul ideal şi cel real jucat de indivizi.

În lucrarea *„Teorii sociologice în domeniul devianței şi al problemelor sociale"*[174] autorul explică semnificația ordinii sociale sub două forme:

1. *Din perspectiva constantelor* – aceasta presupune depistarea şi studierea regularităților, a ciclicității şi ordonării comportamentului uman şi implicit a vieții cotidiene; tot din această perspectivă este studiată cauzalitatea dezordinii sociale, precum şi raportul ordine-dezordine.

2. *Din perspectivă ideologică* – raportat la natura organizării politice şi în funcție de regimul politic este vizată conformitatea necondiționată la cerințele sistemului politic.

Ordinea socială se caracterizează prin anumite trăsături specifice, aflate în raport de dependență față de cele două semnificații:

a) ordinea socială presupune existența unui areal bine delimitat privind drepturile şi obligațiile indivizilor dintr-o societate în scopul realizării *prevenției față de devianță*;

b) ordinea socială este condiționată de existența unui raport de *cooperare şi dependență între indivizi privind comportamentul individual-colectiv*;

c) ordinea socială implică *raportul status-rol* în vederea realizării concordanței dintre aşteptările individului de la societate (grup) şi invers; această acțiune urmăreşte *predictibilitatea*, esențială în alegerea comportamentului rațional;

d) ordinea socială presupune existența unui raport de *compatibilitate între rolurile ideale şi cele reale jucate de actorii sociali*;

e) ordinea socială face apel la caracterul absolut al adevărului: anumite valori şi norme sociale pe care ea se fundamentează

[174] S.M. Rădulescu, *Teorii sociologice în domeniul devianței şi al problemelor sociale*, Ed. CPS, Bucureşti, 1994.

este necesar a rămâne neschimbate şi valabile în timp şi spaţiu în vederea realizării *continuităţii ordinii sociale* a persistenţei acesteia.

Cum ordinea există şi se manifestă prin dezordine, trebuie menţionat că fiecare dintre trăsăturile descrise mai sus există în raport cu contrariile lor.

Elementele care au stat la baza ordinii sociale au condus la teoretizarea unor idei şi concepţii:

a) *teoria coerciţiei*: ordinea socială apare în urma manifestării acţiunii de constrângere fizică şi morală din partea celor aflaţi la putere în societatea respectivă; de aici apar conflicte, pe de o parte, între dominaţi şi dominatori, pentru cucerirea puterii şi împlinirea dorinţei de stabilitate politică şi normativă, iar, pe de altă parte, între indivizii care deţin puterea din dorinţa de a o schimba; în ambele cazuri factorul coercitiv este elementul care declanşează dezordinea;

b) *teoria interesului*:

– în primul rând este considerată o *teorie contractuală* rezultată din dorinţa comună a indivizilor de a se conforma unor norme şi reguli sociale capabile să le apere interesele şi să le asigure o libertate reciprocă în cadrul societăţii de care aparţin; acest fapt nu poate fi etern, deoarece interesele se schimbă şi se diversifică fiecare în direcţie diferită de celelalte, ceea ce inevitabil conduce la dezordine;

– în al doilea rând este considerată o *teorie a consecinţelor neintenţionate* ale acţiunilor indivizilor, opusă celei dintâi: indivizii îşi urmăresc interesele proprii separat unii de alţii;

c) *teoria consensului*: ordinea socială este fundamentată pe un set de valori, norme şi sancţiuni sociale asupra cărora indivizii au convenit din proprie convingere, beneficiind de identitate culturală comună; aceasta a condus logic şi la acceptarea unui set comun de mijloace de control social, capabil să legitimeze forţa coercitivă; în acest context, dezordinea socială apare din cauza diversificării normelor şi valorilor în direcţii separate şi chiar contrare, ceea ce duce inevitabil la nerespectarea lor în totalitate de anumiţi indivizi; totodată, se poate vorbi şi despre schimbarea socială, în care trecerea la o etapă superioară determină apariţia noilor valori şi norme incompatibile cu cele vechi: neadaptarea la timp a indivizilor la noile cerinţe implică obligatoriu, în orice societate, dezordine;

d) *teoria inerţiei*: prin însăşi existenţa sa, ordinea socială implică necondiţionat stabilitate şi continuitate datorită condiţiilor necesare

pe care le conține; este o concepție centrată pe ideea de automatism, care are şi elemente viabile, dar şi limite.

În concluzie, se poate afirma că ordinea socială poate fi analizată din perspectiva a două paradigme[175]:

a) *paradigma constrângerii*, bazată pe coerciție şi care postulează ideea conform căreia ordinea socială decurge din proprietatea regulilor şi sancțiunilor de a fi învestite cu autoritate de către reprezentanții puterii sociale, aspect care implică inevitabil şi analiza conflictelor ce apar obligatoriu în aceste condiții;

b) *paradigma consensului*, bazată pe caracterul social al individului uman, ceea ce presupune valori şi norme comune care determină conformitatea comportamentelor individuale la nevoile comune ale grupului sau societății, în vederea atingerii unui scop colectiv.

§2. Normele şi sancţiunile juridice

Normele şi regulile juridice apar ca o subcategorie a celor sociale şi reprezintă în acelaşi timp esența fundamentului ordinii juridice dintr-o societate, scopul lor fiind acela de a proteja cele mai importante valori sociale.

Normele juridice se diferențiază de cele nejuridice prin următoarele trăsături specifice[176]:

1. *Modul de elaborare şi aplicare*: normele juridice sunt elaborate şi aplicate de autoritatea publică legitimă pe baza unei acțiuni standardizate, în timp ce normele morale sunt elaborate sub formă neorganizată, sunt spontane şi difuze.

2. *Acțiune în timp şi spațiu*: fiind dependente de autoritatea publică legitimă, normele juridice suportă o delimitare spațio-temporală, în timp ce normele nejuridice nu pot fi delimitate nici spațial, nici temporal, iar schimbarea lor constă într-un proces îndelungat, neexistând un moment anume în care să fie surprinsă.

3. *Formă şi structură*: normele şi regulile nejuridice sunt caracterizate de o mare varietate de forme, fiecare dintre acestea îmbrăcând o structură aparte; normele şi regulile juridice au structură unitară, caracterizată prin existența a trei elemente esențiale:

a) *ipoteza*: face referire la faptele sau condițiile care fac legătura între normă şi consecințe juridice. Coerciția normelor juridice

[175] *Ibidem*, p. 10.

[176] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 105.

se manifestă în momentul producerii unui fapt care încalcă regulile. Drepturile şi obligaţiile indivizilor există în stare latentă, până în momentul lezării lor. De aceea, pentru producerea consecinţelor juridice, trebuie să existe mai întâi prescripţia protejată de norma de drept, apoi fapta care a încălcat-o şi care atrage după sine un anumit tip de sancţiune. Ipoteza poate fi „*nedeterminată* atunci când împrejurările, condiţiile sau circumstanţele sunt precizate la modul general – nedefinit – şi *determinată* atunci când sunt detaliate şi concretizate diferitele situaţii şi împrejurări de care norma leagă anumite consecinţe juridice"[177];

b) *dispoziţia*: este o parte a normei juridice care dictează impunerea, abţinerea sau permisiunea anumitor acţiuni, totul fiind înscris în normă. Prin prisma dispoziţiei, normele juridice pot fi *onerative* (obligativitate în săvârşirea anumitor acţiuni), *prohibitive* (interzicere în ceea ce priveşte săvârşirea unor acţiuni), *permisive* (stabilirea de drepturi pentru indivizi aflaţi în situaţie de conflict) şi *supletive* (suplineşte voinţe actorilor sociali în cazul în care libera lor alegere i-a condus către situaţii conflictuale);

c) *sancţiunea*: este elementul care conţine măsurile şi mijloacele care se manifestă în legătură cu încălcarea prescripţiilor normative. În funcţie de valorile care determină norma, sancţiunile îmbracă o diversitate de forme: *civile* (despăgubiri morale sau materiale), *disciplinare* (retrogradări, penalizări, concedieri), *contravenţionale* sau *penale* (privarea de libertate), *procesuale*, *administrative* etc.

Dependent de intensitatea măsurilor prevăzute, sancţiunile juridice pot fi[178]: *determinate* (instanţele judiciare nu au niciun rol în stabilirea mărimii lor), *relativ determinate* (instanţele judiciare stabilesc mărimea pedepsei, între un minim şi un maxim de pedeapsă), *alternative* (instanţele judiciare aleg pedeapsa din mai multe alternative) şi *cumulative* (instanţa hotărăşte însumarea mai multor pedepse pentru acelaşi delict, în funcţie de gravitatea acestuia).

Durkheim clasifică sancţiunile în două categorii[179]:

– *represive* – constau în mod esenţial într-o durere sau, cel puţin, o scădere aplicată agentului; ele au ca obiect atingerea acestuia în destinul sau în onoarea sa, în viaţa ori în libertatea sa, a-l priva de ceva de care se bucură;

[177] *Ibidem*, p. 112.
[178] *Ibidem*, p. 114.
[179] É. Durkheim, *Diviziunea muncii sociale*, Ed. Albatros, Bucureşti, 2001, p. 85.

– *restitutive* – ele constau într-o repunere a lucrurilor la locul lor, într-o restabilire sub forma lor normală a raporturilor tulburate, fie că actul incriminat este adus cu forța la tipul de la care a deviat, fie că este anulat, adică privat de orice valoare socială.

În funcție de tipul de sancțiuni represive organizate sau numai sancțiuni restitutive pe care le conțin, regulile juridice se împart în două mari categorii: prima cuprinde dreptul penal, iar a doua dreptul civil, dreptul comercial, dreptul de procedură, cel administrativ şi constituțional.

4. *Eficiență şi validitate*: normele juridice acționează la nivelul unei societăți, încălcarea lor atrăgând sancțiuni specifice bazate pe intervenția coercitivă a autorității publice (cele mai coercitive sunt sancțiunile penale); normele nejuridice nu fac apel la sancțiuni organizate, încălcarea lor se soldează cu sancțiuni neorganizate (neinstituționalizate).

5. *Neutralitate*: normele de drept beneficiază de intervenția factorului legislativ şi dobândesc cu această ocazie caracter normativ şi coercitiv, pe când cele nejuridice nu reclamă existența factorului legislativ, deci acționează neorganizat şi direct asupra sistemului de valori sociale.

6. *Universalitate*: normele juridice acționează asupra tuturor indivizilor sau grupurilor dintr-o societate, pe când cele nejuridice acționează numai asupra anumitor indivizi şi grupuri.

Normele şi sancțiunile juridice se constituie ca parte centrală în ansamblul mijloacelor de constrângere şi control social.

Cu cât normele şi sancțiunile juridice se află mai aproape de modelul valoric care le-a suscitat şi cu cât sunt mai corect înțelese de indivizii sau grupurile sociale din societatea în care aceste norme şi sancțiuni ființează, cu atât eficiența lor va fi mai crescută.

Scopul normelor şi sancțiunilor juridice constă în aplanarea surselor de conflict, protejarea libertăților indivizilor, sancționarea actelor ilicite şi ilegale.

§3. Fundamentele ordinii normative

Ordinea socială reprezintă o condiție absolut necesară pentru stabilitatea şi funcționarea unei societăți.

Ea însă nu garantează reciprocitatea acțiunilor indivizilor, în sensul că nu deține mecanismele coercitive sau de constrângere care

să asigure obligativitatea necondiționată a respectării drepturilor și îndatoririlor actorilor sociali.

Aceste mecanisme sunt specifice ordinii juridice. Din acest motiv, în toate societățile umane ordinea socială este necesar a fi dublată de ordinea juridică (ordinea de drept).

Ordinea de drept sau normativă este de fapt o sinteză a ordinii sociale. Ea apare „alcătuită dintr-un sistem ierarhizat de norme, reguli și prescripții, care reglementează acțiunile indivizilor pe baze normative, reguli elaborate de autoritatea legală și legitimă"[180].

Ordinea juridică este definită ca „ordine coercitivă a normelor publice adresate persoanelor raționale, în scopul reglementării comportamentului lor și asigurării cadrului necesar cooperării sociale"[181].

Ordinea juridică normativă este cea care asigură obligativitatea necondiționată a respectării drepturilor și îndatoririlor actorilor sociali pe baza unui sistem ierarhizat de norme și reguli juridice care alcătuiesc dreptul.

Așadar, se poate afirma că dreptul reprezintă însăși fundamentul ordinii juridice dintr-o societate, oricare ar fi aceea.

Dreptul manifestă control social negativ, iar scopul lui este tocmai acela de a asigura protecția celor mai importante valori sociale.

§4. Relația dintre drept și justiția socială

Problematica acestui raport s-a centrat în jurul ideilor de corespondență între reglementările juridice cu nevoile sociale și de echivalență între justiție și dreptatea socială.

Dreptul a fost și este considerat *chintesența* ordinii sociale și normative. Pornind de la această idee și corelat cu faptul că stabilitatea și funcționalitatea societății este dependentă de aspectul legislativ[182], s-a pus în discuție suficiența și insuficiența lor în reali-

[180] *Ibidem*, p. 143.

[181] J. Rawls, *A Theory of Justice*, Ed. Oxford University Press, Londra, 1973, p. 236.

[182] „Prin constituirea unui model legislativ sociologul simulează că *lex ferenda* (legea proiectată) a și intrat în vigoare și se cercetează ce efecte va avea. Modelul legislativ este inevitabil complex, căci el trebuie să cuprindă nu numai efectele de prim rang, ci și efectele în cascadă, contraefectele, efectele încrucișate. Domeniul care urmează să fie reglementat se pretează cu atât mai mult la tehnica modelării, cu cât este mai ușor de cuantificat, ca în cazul dreptului economic sau dreptului fiscal ori chiar al dreptului familiei, în măsura în care este legat de demografie" (S. Popescu, *op. cit.*, p. 121).

zarea acestor deziderate. În acest caz, s-a stabilit că ele constituie doar premise ale realizării justiției sociale.

Un alt aspect care intră în competiție în legătură cu funcționalitatea normativității este cel al modului şi gradului ei de aplicare din partea agenților (instanțelor dreptului).

Unii autori au considerat că legislația, prin însăşi natura, ei este suficientă pentru ca dreptul să fie echivalent cu justiția socială.

Dintre autorii care nu au aderat la această idee, M. Djuvara a evidențiat diferența dintre drept şi justiția socială sub aspectul raționalului: justiția socială se caracterizează prin elemente raționale (egalitate între părțile implicate, ideea de echitate în justiție etc.) şi de fapt (acțiunea de aplicare uniformă a legislației), ceea ce dreptul nu poate realiza.

Analizând criteriile care stau la baza actului justițiar sub aspectul relativității lor raportat la diferite sisteme normative, s-au conturat două modalități de aplicare a justiției sociale:

1. *Justiția distributivă*: norma stabileşte anumite limite între care se manifestă obligațiile şi drepturile indivizilor, stabilite, de asemenea, tot de ea; justiția distributivă garantează realizarea conformității în vederea atingerii scopului final – libertatea indivizilor; aceasta presupune ca fiecare individ să fie apreciat de ceilalți în funcție de prestația sa în cadrul grupului, colectivității sau societății din care face parte.

2. *Justiția reparativă*: aceasta vizează egalitate în ceea ce priveşte obligațiile şi drepturile indivizilor; toți indivizii trebuie să fie egali privitor la ceea ce datorează societății şi la rândul lor să fie recompensați în mod egal, echitabil, în funcție de ceea ce au oferit. Justiția reparativă poate fi:

a) *justiție comutativă*: punctează raportul de echivalență între indivizi atunci când aceştia normează ei înşişi, conştienți şi liberi, raporturile dintre ei, în diferite împrejurări determinate de comportamentul lor reciproc;

b) *justiție judiciară*: face apel la agentul juridic în situațiile de conflict determinate de neconcordanța apărută la nivelul drepturilor şi obligațiilor indivizilor;

c) *justiția legală*: se referă la îndatoriri şi obligații juridice dinspre individ spre stat; în cazul neîndeplinirii acestora, indivizii suportă presiuni din partea autorității legitime urmate de sancțiuni corespunzătoare.

Societatea umană, sub aspectul relațiilor dintre membrii ei, cuprinde atât identitate de interese, cât şi conflict de interese. Aceasta presupune existența anumitor principii pe baza cărora să poată funcționa justiția socială[183]:

a) justiția este o virtute a instituțiilor sociale, după cum adevărul este o virtute a oricărei teorii ştiințifice;

b) orice individ posedă o inviolabilitate bazată pe justiție pe care nu o poate anula nici chiar invocarea protejării binelui societății;

c) justiția nu trebuie să permită niciodată ca sacrificiile unei minorități să fie contrabalansate de avantajele majorității;

d) o nedreptate este tolerabilă numai atunci când este necesar să se evite o nedreptate şi mai mare.

În orice societate trebuie să existe un consens în ceea ce priveşte justiția socială. Aceasta presupune ca fiecare individ să fie sigur că ceilalți cunosc principiile justiției şi sunt de acord cu ele, chiar dacă acestea nu-l satisfac pe deplin.

Totodată, apare siguranța justeții şi corectitudinii asupra instituțiilor de bază, condiție fundamentală pentru respectarea egalității şi echității între indivizi. Prin acest fapt se realizează legalitatea şi legitimitatea actului de justiție.

Legalitatea, legiferarea şi legislația se confundă în anumite situații. Cu toate acestea, legiferarea implică elaborarea legilor şi actelor normative, ceea ce conduce la legislație, chiar instrumentul legalității.

Legalitatea impune respectarea legilor şi a altor acte cu caracter normativ în mod obligatoriu atât pentru indivizi, cât şi pentru grupuri, colectivități, tot ceea ce alcătuieşte la modul formal sau neformal o societate.

De fapt, legalitatea este garantul protecției sociale şi juridice a indivizilor unei societăți față de eventualele abuzuri de orice fel. Este motivul esențial pentru care indivizii acceptă şi recunosc legalitatea în mod automat, realizându-se astfel cel mai înalt grad de conformism la norme şi valori.

Cu toate acestea, funcționalitatea şi eficiența unui sistem juridic „presupune identificarea unor reguli şi consecințe secundare ce decurg din aplicarea regulilor primare la nivelul diferiților indivizi şi grupuri sociale"[184].

[183] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 148.

[184] *Ibidem*, p. 151.

Pentru demonstrarea legalității şi legitimității normelor juridice este necesară existența unui raport specific între cele trei categorii de actori sociali care sunt obligați să-şi îndeplinească rolul ideal cât mai precis, aproape de absolut. Aceştia sunt:

1. *Legislatorul* – reprezintă segmentul celor investiți oficial cu capacitatea de a elabora normele, şi anume sistemul juridic, caracterizat de raționalitate şi suveranitate. Sub aspectul raționalității, acesta:

– utilizează limbajul tehnico-juridic astfel încât codează prescripțiile normative la nivelul de decodare al majorității indivizilor;

– sistemul de valori care determină alcătuirea prescripțiilor juridice trebuie să fie comun tuturor indivizilor, astfel încât cei aflați în situații sociale asemănătoare să poată fi supuşi aceluiaşi tratament social şi juridic, deci sunt evitate discriminările de orice fel;

– legislatorul este obligat să evite situațiile evazive, generatoare de vid legislativ sau lacună juridică.

Sub aspectul suveranității, legislatorul o suportă ca externă (în raport cu alte autorități juridice statale existente în societatea respectivă) şi internă (în raport cu organisme publice sau private ale statului).

2. *Judecătorul* – agenții care execută aplicarea normelor şi controlează respectarea lor; pe de o parte, în condițiile de îndeplinire a rolului asociat statusului său, judecătorul acționează în baza autorității legale cu care a fost învestit în mod oficial şi legal, pe de altă parte, prin exercitarea atribuțiilor ce-i revin, judecătorul acționează cu autoritate fundamentată pe raționalitate.

3. *Actorii sociali* – reprezentați de indivizii asupra cărora acționează normele şi regulile sociale şi juridice, față de care aceştia au o reacție de răspuns: acceptare, suportare, respectare, încălcare, transgresare; aceştia pot fi deci conformişti sau devianți; multitudinea atitudinilor comportamentale față de normele şi regulile sociale şi juridice, se datorează diferențelor existente la nivel educațional.

Diversitatea tipurilor comportamentale față de conformitatea la norme mai are o cauză, şi anume inefectivitatea normelor dreptului, care, la rândul ei, determină efecte sociale secundare negative.

§5. Carenţe ale raportului drept-justiţie

Între dreptul unei societăţi şi justiţia acesteia trebuie să existe o anumită corelaţie manifestă la nivel funcţional.

Între momentul elaborării şi promulgării normelor juridice şi momentul aplicării efective asupra actorilor sociali pot apărea neconcordanţe, ale căror efecte[185] fac referire în principal la:

1. *Absenţa sau retragerea temporală şi spaţială a dreptului* din împrejurări sociale în care ar fi fost normal ca acesta să existe şi să aibă putere deplină de aplicare.

Lipsa dreptului sub forma inefectivităţii sau ineficienţei poartă numele de nondrept. Acesta se manifestă fie ca *autolimitare* a dreptului (în anumite momente sau spaţii dreptul lipseşte sau are o acţiune limitată), fie ca *autoneutralizare* a dreptului (din cauza propriei complexităţi, dreptul se complică pe sine, se anihilează, ceea ce conduce la reducerea drastică a forţei proprii de aplicare).

2. *Carenţe ale raportului dintre modelul normativ şi neconcordanţa apărută între acesta, rolurile şi aşteptările indivizilor.*

După cum bine se ştie, norma este un model, o regulă de ordin prescriptiv. Eficienţa normei este condiţionată de consensul dintre:

– modelul normativ, ca expresie a idealurilor individuale şi de grup;

– apropierea dintre rolurile ideale şi cele reale ale indivizilor, situaţie din care rezultă elementele esenţiale ale predictibilităţii comportamentale, individuale şi de grup, ca şi nevoile reale ale acestora.

Neconcordanţa apărută între modelul normativ, rolurile prescrise şi aşteptările individului conduce la *distorsiunea dreptului.* Dintre cele mai reprezentative situaţii de acest fel, s-au evidenţiat trei modele:

a) situaţia în care, pe de o parte, nevoile culturale reale nu pot fi satisfăcute prin manifestarea rolului real, iar, pe de altă parte, rolurile reale determinate de nevoile reale nu reuşesc să schimbe modelul impus (prescris), cu toate că acest lucru devine absolut necesar;

b) situaţia în care colectivitatea cere autorităţii, care manifestă presiunea şi controlul social, îndeplinirea unui rol care nu este asociat statusului (populaţia cere politicului şi administrativului rezolvarea problemelor sociale –comunitare, nu pentru că aceasta ar fi

[185] *Ibidem*, p. 156.

obligația respectivelor autorități, ci pentru că dinspre ele se exercită presiunea);

c) situația în care din cauza progresului social apare *anomia*[186], care prin ea însăşi determină apariția neconcordanțelor la nivel societal.

3. *Inefectivitatea şi ineficacitatea* (ineficiența dreptului).

Unul dintre subiectele de analiză ale sociologiei juridice l-a constituit transpunerea în viață a normei juridice, cu accent pe efectivitatea şi eficacitatea acesteia.

Efectivitatea normei juridice vizează „gradul de realizare în practica socială a normelor juridice. Atât termenul efectivitate, cât şi opusul lui – inefectivitate – se referă la posibilitatea discrepanței între dreptul în vigoare şi realitatea socială pe care este presupus că o reglementează. Ambele sunt concepte apreciative indicând fie recepționarea ori nerecepționarea normelor juridice de către societate, fie netranspunerea lor în practică"[187].

În ceea ce priveşte efectivitatea, cercetările juridice s-au axat pe două aspecte:

– efectivitatea normelor juridice (în acest sens, au apărut criterii noi de legitimare a normelor juridice, care urmăresc realizarea unui consens între norme juridică şi atitudinea opiniei publice);

– efectivitatea sancțiunilor prevăzute de normele juridice (din cauza constatării inefectivității procesului represiv, atenția s-a îndreptat către nedepistarea încălcării legii, neurmărirea infracțiunilor descoperite, neaplicarea sancțiunii sau aplicarea unei sancțiuni prea blânde)[188].

Eficacitatea „desemnează metoda de apreciere a consecințelor normelor juridice şi a adecvării lor față de scopurile pe care le urmăresc"[189].

Efectivitatea urmăreşte respectarea normelor juridice, iar eficacitatea reprezintă capacitatea acestora de realizare a scopului final.

---

[186] Etimologic, termenul de anomie provine din limba greacă (*a nomos* – fără norme), semnifică lipsa de ordine, dezordinea ca stare. A fost introdus în sociologie de către Émile Durkheim în lucrarea „Diviziunea muncii sociale"(1893), atribuindu-i semnificația de dereglare normativă şi mai ales morală. În concepția lui Durkheim morala era concepută ca factor reglator al acțiunilor şi conduitelor indivizilor.

[187] S. Popescu, *op. cit.*, p. 126.

[188] *Ibidem*, p. 127.

[189] *Ibidem.*

Efectivitatea dreptului este condiția necesară în realizarea scopului propriu, dar pentru definitivarea acestui demers necesită o completare şi aceea poartă numele de eficacitate.

Pentru a fi valabilă, regula de drept presupune funcționarea sub două aspecte:

– pentru a fi îndeplinite condițiile de efectivitate şi eficiență, este necesar ca normele să se înscrie în parametrii tehnici legislativi şi să se adapteze schimbării sociale; o discrepanță în acest sens determină ineficiență şi inefectivitate;

– concordanța dintre construcția juridică a legii şi aşteptările indivizilor asupra cărora se aplică această lege; lipsa unei astfel de corelări determină rezistență şi chiar opoziție din partea opiniei publice față de aplicarea legii.

„Cazurile de ineficiență a normei şi de producere a unor efecte latente sunt explicabile, cel mai adesea, prin deficiențele existente în asigurarea condițiilor de care depinde eficacitatea normei. Aceste deficiențe pot fi imputate factorilor publici sau privați, însărcinați cu pregătirea punerii în aplicare a deciziei legislative"[190].

4. *Acțiunea dreptului nejust*

Pornind de la ideea conform căreia legea reprezintă mijlocul de realizare şi menținere a ordinii sociale, rezultă logic caracterul ei suveran şi obligatoriu.

Principiul respectivei legi vizează toate organizațiile statale şi sociale, agenții controlului social, indivizii.

Când legea contravine principiilor de dreptate şi justiție socială, ea nu mai poate fi suverană şi obligatorie. În acest caz indivizii răspund prin manifestări potrivnice ei, ceea ce conduce la inaplicabilitatea acestei legi.

Manifestările potrivnice se rezumă la rezistență legitimă din partea opiniei publice.

Totodată, se impune adoptarea sistemului de garanții *preventive* (exercitarea controlului) şi *restitutive* (recompense pentru cei lezați).

Legea nedreaptă sau nejustă se bazează pe norme şi reguli care contravin principiului de *justiție legală* şi *distributivă*. Această formă de justiție stă la baza raportului dintre guvernanți şi guvernați.

În condițiile în care se realizează cooperare deplină între egalitatea indivizilor privind libertățile fundamentale, egalitatea de şanse şi compensarea echitabilă pentru cei dezavantajați, se poate afirma

[190] *Ibidem*, p. 132.

că funcționează o justiție distributivă. Perturbări la nivelul unuia sau mai multora dintre cele trei principii conduc la aprecierea dreptului ca fiind *nedrept* sau *injust*.

Secțiunea 3. Responsabilitatea socială și răspunderea juridică

§1. Responsabilitatea ca instituție socială

În abordarea responsabilității sociale ca instituție socială este nevoie să arătăm modul în care activitatea umană are urmări pozitive sau negative asupra celor care o prestează atât inter, cât și intra grupal. Indiferent de caracterul acestor urmări, ele nu sunt altceva decât rezultatele acțiunilor fiecărui individ, pentru care acesta răspunde într-o măsură mai mică sau mai mare, în funcție de educație. Această răspundere este de fapt responsabilitatea socială, care se bazează pe socializarea individului prin educație, pe bagajul axiologic la care se raportează el ca actor social și, nu în ultimul rând, pe opțiunea acestuia de a se angaja să răspundă în fața celorlalți *vis-à-vis* de propriul comportament, fiind conștient că îi afectează pe ceilalți pozitiv sau negativ și, la rândul său, este afectat ca individ.

Din punct de vedere sociologic putem afirma că *responsabilitatea socială* reprezintă atitudinea persoanei de a-și asuma urmările activităților sale sociale față de ceilalți indivizi.

În literatura de specialitate, acestei noțiuni i s-au dat mai multe definiții, fiind considerate reprezentative următoarele[191]:

a) responsabilitatea reprezintă acceptarea și suportarea de către individ a consecințelor morale, sociale, juridice, financiare, disciplinare și materiale ale acțiunilor concepute și realizate de acesta;

b) responsabilitatea reprezintă grija pentru succesul sau riscul, rezultatul și eficiența, consecințele și valoarea activității pe care agentul o desfășoară sau o conduce în beneficiul colectivității din care face parte și care este afectată de rezultatul acestei acțiuni;

c) responsabilitatea reprezintă opțiunea și angajarea individului în procesul de socializare pentru executarea unei acțiuni, unei fapte sau de a avea un anumit comportament social în vederea atingerii

[191] A. Stănoiu, *op. cit.*, 2009, p. 34.

unui scop anume, raportându-se la activitățile întreprinse şi de ceilalți indivizi din educație.

Fundamentul normativ al responsabilității sociale presupune răspundere din partea indivizilor atât pentru reuşita socializării pozitive, cât şi a celei negative, cu toate efectele ce decurg din ambele situații.

§2. Răspunderea ca instituţie normativă

În calitate de instituție morală, răspunderea implică atât responsabilitatea individului față de actele comise, cât şi acceptarea de către acesta a sancțiunilor sociale şi implicit juridice față de eventualul său comportament deviant.

Aici intervine controlul social negativ, acel mecanism care declanşează frica de sancțiune ca urmare a unui act sau mod comportamental capabil să conducă la dereglarea ordinii sociale.

Aşadar, răspunderea implică, deopotrivă, responsabilitate şi frică.

Categoriile reprezentative de persoane care îşi asumă sau nu responsabilitatea actelor lor în practica socio-juridică sunt:

– cea a persoanelor în totalitate conformiste (obediente) care acceptă voluntar responsabilitatea apreciind că normele de comportare sunt legitime (corespunzătoare cu morala) şi legale, fiind convinşi prin intermediul mecanismelor de control social pozitiv intern că această stare de fapt le reprezintă, că exact asta îşi doresc;

– anarhiştii şi revoluționarii, persoane care nu recunosc legitimitatea şi legalitatea regulilor sociale şi juridice, motiv pentru care nu-şi asumă responsabilitatea;

– persoanele care acceptă legalitatea normelor, dar le contestă legitimitatea: acestea încalcă regulile şi nu-şi asumă responsabilitatea actelor proprii considerate deviante de către oricine, mai puțin de către ele, în calitate de comitenți.

Din nevoia de a nu fi confundate, se impune aici o delimitare a responsabilității de răspundere. Pentru aceasta vom face apel la caracteristicile esențiale:

a) răspunderea este o instituție normativă, în timp ce responsabilitatea este o instituție socială;

b) răspunderea se referă exclusiv la normă, în timp ce responsabilitatea vizează valoarea asumată voluntar;

c) răspunderea este impusă individului de către societate în timp ce responsabilitatea este o aşteptare din partea societăţii, fiind lăsată la nivel de liber arbitru al persoanei;

d) responsabilitatea, care se raportează la nivel individual, este voluntar acceptată şi conduce la menţinerea ordinii sociale, pe când răspunderea, care se raportează la nivel societar, apare în momentul încălcării unei norme şi conduce la tulburarea ordinii juridice.

În ceea ce priveşte *răspunderea*, ea se prezintă sub diferite forme, corespunzător naturii regulilor comportamentale încălcate de indivizi, tipului şi formei de control social care acţionează asupra acestor stări deviante: *morală, politică, juridică.*

Dintre aceste forme, *răspunderea juridică* intră sub lupa sociologiei juridice. Ea este o formă de control organizat, instituţionalizat, care se înscrie în categoria controlului social negativ (de frica sancţiunilor). Acest control este realizat de către stat prin agenţii săi instituţionalizaţi şi, în funcţie de domeniul social în care activează normele încălcate de individ, specializaţi.

Răspunderea juridică poate fi definită ca şi *complex de drepturi şi obligaţii care se nasc în urma savârşirii unei fapte ilicite şi care constituie cadrul de realizare a constrângerii de către stat prin aplicarea sancţiunilor juridice faţă de persoana care a savârşit fapta ilicită*[192].

Cum era de aşteptat, răspunderea juridică are un profil aparte. Acesta decurge din caracteristicile care îi conferă specificitate şi care fac apel la norme, reguli şi ordine juridică, pe de o parte, şi natura coercitivă manifestată prin sancţiuni negative formale, organizate şi instituţionalizate, pe de altă parte.

Răspunderea juridică este caracterizată în principal prin natura sa coercitivă.

Referitor la normele de drept ce pot fi încălcate, acestea se diferenţiază după categorii distincte, antrenând, cum este şi firesc, acelaşi tip de categorii de răspundere juridică: *civilă, penală, administrativă.*

Aceste categorii de răspundere juridică sunt clar reglementate în cadrul domeniilor de drept corespunzătoare.

Răspunderea civilă se referă la obligaţia de drept a celui care a produs un prejudiciu unei părţi de a suporta consecinţele legale,

[192] *Ibidem*, 2010, p. 36.

mai exact de a suporta prejudiciul comis, de a repara sub o formă sau alta stricăciunea produsă.

În cazul în care ne aflăm în sfera obligațiilor contractuale şi este încălcată o obligație stabilită prin contract, comitentul suportă paguba față de partea opozantă, păgubită. Aici vorbim despre *răspunderea civilă contractuală.*

În cazul în care prejudiciul implică şi obligații stabilite prin lege, vorbim despre *răspunderea civilă delictuală.*

Răspunderea penală se referă la tipul de răspundere a individului față de încălcarea normelor de comportament proprii sferei penale. Încălcarea acestor norme corespunde comiterii de infracțiuni. Răspunderea penală presupune existența apriorică a *responsabilității penale.*

Responsabilitatea penală presupune obligatoriu ca individul să dispună de capacitatea de înțelegere a actelor şi faptelor sale, precum şi a efectelor acestora şi, totodată, de libertatea de gândire şi acțiune față de actele şi faptele proprii.

Putem afirma că *maturitatea juridică, inteligența, rațiunea* şi *voința* sunt elementele esențiale fără de care responsabilitatea penală nu ar putea acționa la nivel de individ. Aceste elemente conturează profilul individului normal, apt să răspundă penal şi se manifestă ca şi condiții pe care individul, în cazul în care le îndeplineşte şi comite o infracțiune este considerat vinovat şi automat răspunde penal.

Pentru a putea fi pusă în practică, răspunderea penală apare la nivel de lege exact sub forma sancțiunii corespunzătoare faptei care a încălcat norma de drept.

Răspunderea administrativă se situează cu preponderență în sfera publică.

Acest tip de răspundere vizează în mod expres categorii de public, grupuri, mase etc. Indivizii investiți cu răspundere de tip juridic – administrativă sunt ținuți să îndeplinească anumite condiții de pregătire profesională şi mai cu seamă administrativă, deoarece legislația din acest domeniu îmbracă o specificitate aparte şi o complexitate care de multe ori depăşeşte posibilitățile individului de a ține pasul cu ea.

Răspunderea administrativă presupune în mod obligatoriu existența sumativă atât a răspunderii civile, cât şi a celei penale. Este o formă de răspundere care le însumează şi le depăşeşte pe cele

două, de aceea şi legislaţia din domeniu se prezintă într-o formă de o complexitate sporită.

Test de autoevaluare:

1. Ce este controlul social şi cum poate fi caracterizat?
2. Cum poate fi clasificat controlul social şi care sunt modalităţile de acţiune ale mecanismelor specifice lui?
3. Descrieţi care sunt fundamentele ordinii sociale, precum şi trăsăturile sale specifice.
4. Arătaţi în ce constau principalele teorii referitoare la ordinea socială.
5. Prin ce se diferenţiază normele juridice de cele nejuridice?
6. Pe ce elemente se fundamentează ordinea normativă?
7. În ce constă raportul dintre drept şi justiţia socială?
8. Care sunt modalităţile de aplicare a justiţiei sociale?
9. Care sunt principiile pe baza cărora funcţionează justiţia socială?
10. Descrieţi carenţele ce pot apărea în raportul drept-justiţie.
11. Descrieţi conceptul de responsabilitate şi în ce constă calitatea de instituţie socială a acesteia.
12. Descrieţi conceptul de răspundere prin prisma instituţional-normativă.
13. Care sunt şi cum pot fi explicate formele sub care se prezintă răspunderea?

BCU IASI / CENTRUL UNIVERSITAR LIBRARY

Capitolul V. Dimensiunea metodologică a sociologiei juridice

Secţiunea 1. Metodologia ca ştiinţă a demersului cognitiv

§1. Noţiuni introductive

La început, prin metodologie s-a înțeles doar logica cercetării, în timp ce accepția actuală tinde să confere metodologiei statutul de ramură a filosofiei ştiinței, deşi nu se poate vorbi de o metodologie generală, ci doar despre metodologii particulare, cum este şi cea a cercetării sociologice.

Metodologia în general face referire la o ştiință a efectuării activității de cercetare. Ea este considerată ca domeniu al epistemologiei.

Etiologic, denumirea de metodologie provine din limba greacă: *methodos* – drum şi *logos* – ştiință.

Metodologia în sociologie este disciplina care cuprinde ansamblul modalităților şi procedeelor prin care se realizează procesul de cunoaştere ştiințifică a societății.

Sociologul I. Mărginean, în lucrarea „*Proiectarea cercetării sociologice*"[193], arată că metodologia cercetării sociologice cuprinde definirea adecvată a domeniului studiat, o serie de principii şi reguli de desfăşurare a investigațiilor, instrumentarul de lucru pentru culegerea şi analiza datelor, criterii de certificare a calității rezultatelor, strategiile explicației şi construcției teoretice, integrarea teoriilor particulare în teorii mai generale, precum şi trecerea la reflecția filosofică.

În accepția cea mai restrânsă, metodologia trimite doar la tehnicile şi strategiile angajate în manipularea datelor, fără a se pune problemele validității şi ale adecvării cercetării.

Metodologia cercetării sociologice cuprinde[194]:

– definirea adecvată a domeniului studiat;

– un set specific de principii şi reguli de desfăşurare a investigațiilor;

– instrumentarul de lucru pentru culegerea şi analiza datelor;

---

[193] I. MĂRGINEAN, *Proiectarea cercetării sociologice*, Ed. Polirom, Iaşi, 2000.

[194] *Ibidem*, p. 53.

– criterii de certificare a calității rezultatelor;
– strategiile explicației și construcției teoretice;
– integrarea teoriilor particulare în teorii mai generale;
– analiza sub aspect filosofic.

În practica sociologică, este folosit termenul de *metodă* ca mod de a acționa în efectuarea unei cercetări. Totodată, se întâlnește sintagma *metode și tehnici de cercetare*, evitându-se o distincție tranșantă între cele două elemente, între ele existând o legătură indisolubilă. Când sunt folosite separat, denumirile celor două elemente alternează.

Totuși, o distincție între ele se poate realiza, în primul rând făcând apel la ierarhizare, în sensul că metoda este mai complexă decât tehnica. O metodă poate cuprinde mai multe tehnici, dar există și situația când într-o anumită cercetare o metodă este aplicată printr-o singură tehnică.

Modalitatea de realizare a cercetării împreună cu structurile explicative și de interpretare alcătuiesc o paradigmă. Este necesar a se construi adevărate punți de legătură între paradigme, deoarece multitudinea acestora are un impact negativ asupra cumulativității. Așadar, se impune efortul de integrare a diferitelor paradigme, cu condiția de a se respecta obiectivele propuse inițial, pentru cercetarea cărora s-a ajuns la apelarea diferitelor modalități și tehnici.

Aplicarea unei modalități de cercetare sau reducerea la o anumită metodă ține de adecvarea ei la specificul domeniului și la obiectivele urmărite. Acest criteriu se respectă și în cazul tehnicilor de cercetare, al procedeelor de lucru sau formelor de cercetare.

Un alt aspect se referă la utilizarea mai multor metode, tehnici, procedee, instrumente, în studiul aceluiași domeniu. În asemenea situație apare posibilitatea de a se combina ceea ce spun oamenii cu ceea ce fac (principiul triangulării).

Liantul principal al diferitelor activități de cercetare îl constituie *măsurarea*, care se află în strânsă interdependență cu celelalte elemente ale procesului cognitiv, influențându-le și fiind influențată la rândul său de acestea. Măsurarea reprezintă o etapă distinctă a cunoașterii, exprimată fiind de determinările cantitative, dar este în același timp și un subproces al acesteia.

Măsurarea în sociologie se referă la determinările cantitative ale fenomenelor sociale. Cu ajutorul acestui procedeu se stabilesc ordini de mărime: probabilități, frecvențe etc.

Determinările cantitative se realizează printr-un demers ştiinţific unitar, teoretic şi metodologic de cercetare. Între determinările calitative şi cele cantitative este o relaţie de interdependenţă.

Teoria măsurării în sociologie se constituie din modul în care sunt definite elementele sale componente: obiectul de măsurat, etalonul de măsură şi regulile de atribuire a valorilor, fenomenelor şi proceselor sociale în acord cu proprietăţile lor.

O caracteristică specifică a măsurării sociale o constituie raportul dintre măsurarea caracteristicilor cantitative ale diferitelor fenomene şi procese sociale şi operaţiile de evaluare. Între acestea există deosebiri, în funcţie de perspectiva din care este studiat obiectul de cercetare, dar există frecvente situaţii când cei doi termeni sunt utilizaţi interşanjabil.

Aspectul social cercetat, caracterizat de fenomene şi procese sociale (de la nivel *macrosocial* – global, până la nivel *microsocial* –, acţiuni, comportamente, relaţii individuale şi de grup), reprezintă obiectul de măsurat, acesta reclamând o definire riguroasă în vederea adoptării strategiei specifice de măsurare.

În disciplinele socioumane, mai ales în sociologie, termenii de *cantitativ* şi *calitativ* desemnează două mari paradigme.

În lucrarea *„Abordarea calitativă a socioumanului"*[195], Petru Iluţ consideră că din punct de vedere epistemologic, modelul cantitativist presupune o realitate socială exterioară, obiectiv-structurată, profesând descrieri şi explicaţii de tip pozitivist, iar cel calitativ mizează pe subiectivitatea umană, pe socialul construit şi interpretat prin acţiunea simbolurilor, motivaţiilor, aşteptărilor şi reprezentărilor individuale şi grupale, cunoaşterea fiind de tip comprehensiv şi idiografic.

În lucrarea menţionată anterior este demonstrat că din punct de vedere al metodelor folosite, specifice modelului cantitativist, sunt experimentul şi ancheta pe bază de chestionar standardizat, în vreme ce modelul calitativist practică cu precădere observaţia participativă şi interviul intensiv.

În funcţie de obiectul cercetat, acestea alternează, fără însă a se confunda nici ca metode, nici ca tehnici de abordare şi analiză.

Diferenţa majoră dintre strategiile metodologice ale celor două orientări este că prima utilizează metode şi tehnici structurate, iar a doua nestructurate.

---

[195] P. Iluţ, *Abordarea calitativă a socioumanului*, Ed. Polirom, Iaşi, 1997.

Între modelele de cercetare există diferenţieri în funcţie de societate. Astfel, societatea europeană a promovat la începutul apariţiei metodologiei sociologice sociologia generală şi sistematică.

În aceste condiţii, cercetarea empirică a rămas pe locul secund, cu toate că M. Weber a început cercetarea sociologică sub formă empirică, dar a abandonat această cale, reorientându-se spre cercetarea ştiinţifică.

Un alt cercetător care a pornit la acest drum a fost Ferdinand Tönnies. El a efectuat în primul rând cercetări empirice asupra unor aspecte economice, sociale şi culturale ale populaţiei germane, dar a ajuns la concluzia că aceste cercetări nu sunt suficiente în demersul cognoscibil pe care pornise şi ca atare le-a găsit un loc marginal în sociologie, mai precis în sociografie, considerată ca fiind legată de statistică.

Pe continentul american însă, cercetarea empirică a ocupat de la început un loc de frunte. Între cele două războaie mondiale cercetarea empirică s-a intensificat, iar studiile despre metodele şi scopurile acesteia s-au înmulţit.

Modelul sociologiei americane bazat pe cercetarea empirică a dobândit prioritate după cel de-al doilea război mondial.

Cercetarea empirică s-a manifestat după 1950 şi în domeniul sociologiei dreptului. Această manifestare nu a avut de la început şi nu are nici astăzi un caracter uniform şi regulat, ci diferă de la o ţară la alta.

Cu toate acestea, cercetarea în sociologia juridică sub o formă preponderent empirică a reuşit să cucerească teren şi rezultate viabile, ceea ce a contribuit la conturarea sociologiei dreptului ca disciplină autonomă.

Deci, cercetarea empirică din sociologia juridică, efectuată asupra dreptului, foloseşte în special ca metode şi tehnici utilizate în cercetarea sociologică.

§2. Stabilirea temei de cercetare

Pentru a stabili tema activităţii de cercetare este necesar a fi evidenţiat scopul ce urmează a fi atins, după care se trece în revistă tot bagajul informaţional deja existent.

Se delimitează arealul conflictual, apoi se stabileşte deficitul informaţional, operaţiuni ce conduc spre conturarea şi delimitarea

clară a temei de cercetare, care are ca scop încadrarea activităților specifice şi orientarea lor către obiectivele ce urmează a fi stabilite.

§3. Fixarea obiectivelor cercetării

Specificitatea obiectului de studiu conduce, în ceea ce priveşte cercetarea sociologică, la desprinderea unor obiective cu caracteristici particulare: descrierea fenomenului studiat, căutarea şi prezentarea unor explicații privind relațiile acestuia cu alte fenomene. De asemenea, se impune un studiu prospectiv cât de sumar referitor la evoluția fenomenului, urmând ca el să fie aprofundat pe parcursul investigației, cât şi stabilirea strategiilor de acțiune.

Secţiunea 2. Metode şi tehnici principale utilizate în cercetarea socio-juridică

§1. Documentarea

„Metoda documentară de interpretare nu este o metodă de cercetare propriu-zisă. Este mai degrabă o procedură naturală de interpretare pe care o folosim de fiecare dată când trebuie să înțelegem şi să interpretăm schimburi verbale sau situații sociale în general"[196].

Documentarea în cercetarea socio-juridică se realizează, pe de o parte, prin studierea documentelor juridice, iar, pe de altă parte, a celor nejuridice.

A. *Documente juridice*. Aceste documente pot fi diferențiate la rândul lor în două categorii: unele prevăzute de lege, asupra cărora se pot face aprecieri legale (legi, hotărâri judecătoreşti, acte notariale), şi altele care conțin în exclusivitate elemente de drept (statistici judiciare, rapoarte juridice, lucrări cu conținut doctrinar etc.).

Documentele juridice sunt analizate de sociologul dreptului sub aspectul normei de drept pozitiv, dar mai ales din perspectiva cadrului social în care acționează fenomenul juridic în speță.

„Pentru sociologii dreptului, spre deosebire de juriştii obişnuiți, ceea ce prezintă interes este cunoaşterea originii sociale, a forma-

[196] A. Mucchielli, *Dicționar al metodelor calitative în ştiințele umane şi sociale*, Ed. Polirom, Iaşi, 2002, p. 102.

țiunii culturale şi ideologice, a poziției politice a magistratului, motivele psihologice, economice şi sociale ale părților din proces care le determină să introducă acțiunea, să continue procesul sau să pună capăt litigiului"[197].

Observația de tip sistematic (ştiințific) se poate realiza sub două forme: *observația structurată* (cantitativă) şi *observația nestructurată* (calitativă).

Observația cantitativă „presupune o grilă de categorii comportamentale dinainte stabilită, actul observațional constând în clasarea în respectivele categorii a materialului empiric vizat. În formule mai pretențioase, observația de tip cantitativ lucrează cu scheme de variabile, urmărind testarea acestora în condiții de viață reală şi nu de laborator, ca fenomen provocat. Observația participativă, de tip calitativ, înseamnă studierea din interior a unei comunități, prin participarea pe o perioadă mai lungă de timp la activitățile ei fără a avea o schemă prestabilită de categorii sau ipoteze specifice, aceasta urmând a fi elaborată pe parcursul cercetării sau la sfârşitul acesteia, țintind spre descrieri şi explicații cât mai complexe şi integrale"[198].

Metoda calitativă se deosebeşte de cea „tradițională, cantitativă (...), aceasta în esență este fundamental naturalistică, se desfăşoară în context natural, vizează actorii sociali, care în mod natural participă în interacțiuni, şi urmează cursul vieții de zi cu zi"[199].

Analiza sociologică a documentelor juridice antrenează în acțiune două metode:

– *metoda clasică* (*calitativă*) „este aceea care prin analiza internă a documentului urmăreşte să identifice elementele esențiale şi elementele secundare ale conținutului său, iar prin analiza lui externă urmăreşte să-i verifice autenticitatea şi să evalueze repercusiunile sociale ale acestui document"[200];

– *metoda cantitativă* se bazează pe analiza de conținut prin care se încearcă modificări şi îmbunătățiri ale metodei clasice.

„Termenul generic desemnează un ansamblu de metode de analiză a documentelor, cel mai adesea textuale, ansamblu ce permite explicarea sensului sau sensurilor acestora şi/sau felul în care ajung

[197] S. Popescu, *op. cit.*, p. 70.

[198] P. Iluț, *op. cit.*, p. 77.

[199] S. Chelcea, *Metodologia cercetării sociologice*, Ed. Economică, Bucureşti, 2004, p. 360.

[200] S. Popescu, *op. cit.*, p. 71.

să se constituie ca sensuri. Se disting în principal două mari genuri de analiză de conținut: analizele cantitative și analizele calitative"[201].

Tehnicile pe care se bazează metodele analizei de conținut sunt: eșantionarea, descompunerea, codarea, numărarea, corelarea, compararea, punerea în relație, analiza matematică și statistică etc.

„Analiza de conținut se servește de tehnica descompunerii documentului în elementele lui constitutive și anume: cuvinte, fraze, paragrafe, simboluri și cuvinte cheie, elemente care urmează să fie apoi clasificate în categorii prestabilite și calculate din punct de vedere numeric și al intensității. Textul este decupat și studiat în funcție de ideile sau cuvintele pe care le conține, acestea fiind alese și examinate în legătură cu obiectul cercetării"[202].

Pentru a-și putea atinge scopul propus și necesar, analiza de conținut trebuie să facă dovada unor capacități:

1. *Obiectivă*: este una dintre caracteristicile esențiale ale abordării pozitiviste. „Această paradigmă consideră că faptele care decurg exclusiv din observație și din experiment pot fi analizate în mod neutru și obiectiv și că nici o cunoaștere nu este validă decât dacă se întemeiază pe observarea sistematică și obiectivă a faptului"[203].

Analiza de conținut trebuie să asigure condițiile necesare, astfel încât demersul cognitiv să fie înscris în sistemul de reguli, să se încadreze într-un anumit sistem lingvistic pentru ca mesajul să poată fi decodat cu precizie de către toți cercetătorii care studiază un fenomen comun.

2. *Sistematică*: orice conținut este absolut necesar a fi abordat într-o ordine specifică, ținându-se cont de anumite categorii alese spre cercetare și urmărindu-se continuu scopul propus a fi realizat.

Abordarea sistemică este condiționată de corelarea a cinci concepte[204] care interacționează pe parcursul desfășurării ei:

a) *conceptul de interacțiune* – fenomene izolate nu există, ele trebuie considerate ca fiind în interacțiune cu alte fenomene;

b) *conceptul de cadrare* care delimitează o totalitate sau sistem (un fenomen nu este comprehensibil[205] decât dacă este repus într-un ansamblu care trebuie delimitat);

---

[201] A. Mucchielli, *op. cit.*, p. 83.

[202] S. Popescu, *op. cit.*, p. 71.

[203] A. Mucchielli, *op. cit.*, p. 268.

[204] *Ibidem*, p. 373.

[205] „Abordarea comprehensivă este o atitudine intelectuală (luare a unei poziții epistemologice) care postulează eterogenitatea radicală între faptele umane sau sociale și cele ale științelor naturale și fizice, faptele umane sau sociale fiind purtătoare

c) *conceptul de cauzalitate circulară* (fiecare fenomen este prins într-un joc complex de implicații reciproce de acțiuni şi retroacțiuni);

d) *conceptul de funcționare homeostatică* în calitate de joc reglat al sistemului delimitat (fiecare sistem de interacțiuni îşi are propriile reguli de funcționare care constituie o forță proprie a reproducției);

e) *conceptul de paradox* (fiecare fenomen este în acelaşi timp autonom şi constrâns, organizat şi organizator, informator şi informat).

3. *Cantitativă*: numărarea elementelor semnificative, calcularea frecvenței acestora.

Analiza de conținut a apărut din necesitate ca răspuns la nevoia socială de sistematizare, determinată de multiplicarea şi diversificarea informațională.

Totodată, trebuie menționat că analiza de conținut tinde să cuantifice.

Etapele[206] analizei de conținut sunt:

a) stabilirea obiectivului, idee în jurul căreia se vor aduna informațiile necesare deja existente;

b) stabilirea categoriilor care vor constitui baza de clasificare şi cuantificare a conținutului documentelor; este liantul dintre obiectul cercetării şi rezultatele obținute.

Analiza de conținut este considerată valabilă în cazul în care realizează o raportare fidelă la realitate, adică se constată acel corespondent între realitate şi descrierea faptelor conținute în documente.

B. *Documente nonjuridice*. Acestea sunt documentele literare, istorice, economice, culturale, care transmit mesaje juridice.

Mesajul juridic conținut în documentele nonjuridice poate fi confuz sau precis, distribuit pe tot parcursul documentului respectiv, minimal sau semnificativ. Operele literare constituie un izvor de mesaje juridice găzduite de documente nonjuridice. Acestea sunt

---

de semnificații vehiculate de către actori (oameni, grupuri, instituții), participanți la o situație interumană. Abordarea comprehensivă mai postulează posibilitatea oricărui om de a pătrunde în ce a trăit şi ce a simțit o altă persoană (principiul intercomprehensiunii umane). Abordarea comprehensivă cuprinde întotdeauna unul sau mai multe momente de pricepere intuitivă, plecând de la un efort de empatie a semnificațiilor pe care le poartă toate faptele umane şi sociale studiate. Acest efort duce, prin sinteze progresive, la formularea unei sinteze finale, plauzibilă din punct de vedere social, care dă o interpretare prin comprehensiune a ansamblului studiat (adică pune în interrelație sistemică într-o schematizare, în ansambluri semnificante mai generale, ansamblul semnificațiilor nivelului fenomenal)" (A. Mucchielli, *op. cit.*, p. 67).

[206] S. Popescu, *op. cit.*, p. 72.

studiate de specialiştii juriști, folosindu-se de metodele clasice cu care operează critica istorică şi cea literară, pe care le adaptează specificului muncii de jurist.

Când materialul de studiu este conținut în mijloacele media este studiat cantitativ prin analiza de conținut.

Un alt tip de document nonjuridic este documentul iconografic, care fiind supus cercetării socio-juridice oferă informații privind reprezentarea justiției în picturi (scene din procese etc.).

Chiar şi producțiile cinematografice care prezintă imaginea justiției, a judecătorilor, a actului justițiar, se constituie ca documente nonjuridice. Acestea au fost, nu odată, supuse analizei de conținut şi au oferit informații interesante şi utile.

§2. Ancheta

O altă metodă de cercetare sociologică, utilizată în investigarea socio-juridică, este *ancheta*, care se desfăşoară prin aplicarea *tehnicii chestionarului* sau a *interviului*.

Ancheta sociologică poate fi de tip *demografic*, *socio-economic*, *de marketing*, *sondajul de opinie publică*, *ancheta de audiență* şi are în vedere culegerea de informații pe calea convorbirii cu subiecții, la baza ei stând observația.

Eugen Ehrlich este primul cercetător care a realizat ancheta de sociologie juridică.

Referitor la anchetele desfăşurate în cercetarea socio-juridică, există anumite aspecte care le caracterizează şi care nu pot rămâne neobservate:

– un prim aspect se referă la *raportul anchetei cu experimentul*: ancheta se bazează pe reconstituirea proceselor care au avut loc înaintea momentului investigării, în timp ce experimentul se axează în principal pe analiza stimulatorilor experimentali specifici, care acționează asupra individului; deci experimentul surprinde comportamentul subiectelor studiate în condiții de laborator, determinate intenționat, pe când ancheta surprinde şi studiază comportamentul real al subiectului în condiții normale, neimpuse, nedeterminate;

– un alt aspect face referire la *raportul anchetei sociologice cu ancheta jurnalistică*: diferența dintre ele este sensibilă, dat fiind faptul că ziaristica socială se apropie progresiv de categoriile, conceptele, tehnicile de investigare a sociologiei.

Pentru a stabili cauzalitatea fenomenului studiat, sociologii au diferențiat anumite tipuri de anchetă[207] în funcție de obiectivele studiate şi de tehnicile şi instrumentele utilizate pentru aceasta.

Anchetele pot fi: *cantitative* – atunci când se urmăreşte dimensiunea numerică a fenomenului studiat; pentru aceasta se culeg date şi informații referitoare la elementele implicate direct sau indirect în manifestarea fenomenului; *calitative* – care fac referire la caracteristicile fenomenului studiat, analizându-l sub acest aspect; ancheta calitativă se desfăşoară ca *acțiune de analiză intensivă* (monografie, studiu de caz, autobiografie etc.).

O altă clasificare a anchetei s-a stabilit în funcție de necesitatea de a include în studiu contextul social în cadrul căruia există şi se manifestă fenomenul vizat. Acestea poartă numele de *anchete de teren* şi pot fi: *exploratorii* (urmăresc descrierea prin intermediul instrumentelor specifice a fenomenului social), *diagnostice* (urmăresc elaborarea de soluții practice în cazul problemelor sociale) şi *experimentale* (sunt cele prin intermediul cărora se realizează verificarea anumitor ipoteze).

În situația în care cercetătorul nu reuşeşte formularea ipotezelor de cercetare pe baza informațiilor existente se recurge la o anumită exploatare de teren care poartă numele de *preanchetă.*

Un tip de anchetă care se diferențiază mult de ancheta de teren este *ancheta de opinie* sau *sondajul de opinie.* Scopul urmărit de acest tip de anchetă este de a afla atitudinea publicului, părerea acestuia în legătură cu un anumit subiect. „Anchetele prin sondaj sunt denumite, de asemenea, anchete parțial reprezentative, în opoziție cu statistica, pentru că, în formarea lor obişnuită, ele sunt realizate cu privire la o parte a populației"[208].

Instrumentul principal utilizat în anchetele prin sondaj este *chestionarul,* care oferă informații standardizate.

Anchetele prin sondaj se împart în două categorii: *ancheta prin sondaj atomic* care „permite construirea variabilelor individuale care caracterizează individul, detaşat de mediul său social, de exemplu, sondajul electoral şi *ancheta prin sondaj contextual* care permite construcția variabilelor care caracterizează mediul căruia îi aparține individul, de exemplu, sondajul asupra unei circumscripții electorale"[209].

[207] *Ibidem*, p. 76.
[208] *Ibidem.*
[209] *Ibidem.*

În funcție de momentul în care au fost descoperite informații referitoare la obiectul studiat, anchetele mai pot fi: *directe*, când unitatea de analiză este studiată în exclusivitate în cursul respectivei anchete, şi *indirecte*, când unitatea de analiză a fost studiată şi înaintea anchetei, iar informațiile obținute astfel sunt luate în calcul, indiferent care au fost cauzele demersului cognitiv anterior anchetei.

Un tip de anchetă, deseori utilizat în cercetările socio-juridice, este ancheta de opinie, care, în condiții de cercetare a dreptului, poartă numele de *sondaj de opinie legislativ*. Acest sondaj poate fi inițiat de către legiuitor şi oferă următoarele avantaje:

– poate aduce în prim-plan o multitudine de opinii, comparativ cu referendumul legislativ;

– legiuitorul este pus față în față cu un număr impresionant de soluții la problema studiată;

– față de referendum, care oferă o singură soluție rigidă, în condițiile efectuării sondajului de opinie legislativă, legiuitorul poate depăşi opinia majoritară;

– sondajul de opinie legislativă este capabil să transfere tehnicienilor dreptului *vox populi*.

Ca inconveniente ale sondajului de opinie legislativă, cele mai însemnate sunt:

– neconcordanța constatată uneori între opinia reală şi cea exprimată de indivizii supuşi anchetei;

– lipsa de raționalitate a deducerii dreptului din date sociologice;

– valoarea opiniei simplului cetățean nu coincide cu valoarea legiuitorului.

Pentru dovedirea obiectivității rezultatelor obținute în urma sondajului de opinie legislativă, s-a recurs la ancheta contradictorie. Aceasta este alcătuită din două acțiuni, una fiind ancheta propriu-zisă, iar cealaltă o contraanchetă. Fiecare dintre ele este condusă de către o echipă de cercetători care preiau modelul părților implicate în proces, iar la final sunt confruntate rezultatele. Dacă acestea coincid, rezultă că s-a ajuns la demonstrarea obiectivității lor.

Primul pas al anchetei se rezumă la *conceptualizarea unității de analiză*, adică la stabilirea ariei de cercetare, la delimitarea fenomenelor ce urmează a fi studiate. Acest pas este urmat îndeaproape de *formularea ipotezelor* şi apoi de *verificarea lor*.

Conceptualizarea unității de analiză presupune stabilirea ariei de cuprindere a fenomenelor ce intră în legătură cu obiectul anchetei. Din acest areal va fi stabilit un segment mai redus cantitativ, care

va fi furnizorul informațional. El poartă numele de *eşantion* şi necesită o anumită mărime (fizică, numerică etc.) pentru a putea oferi date suficiente, deci a fi reprezentativ, ceea ce îi conferă calitatea de model la scară redusă a universului cercetării.

Rezultatele obținute în urma cercetării eşantionului urmează a fi extinse la nivelul întregului univers supus analizei, luându-se în calcul anumite limite specifice de variație, corelate cu date probabilistice.

Eşantionarea urmăreşte „realizarea unei cercetări reprezentative prin studierea numai a unei părți din universul cercetării, care alcătuieşte o colecție statistică de unități (elemente). În domeniul social, eşantionarea intervine în cercetări realizate prin anchetă de tipul sondajelor de opinie publică, de marketing, audiență, consum, dar şi în studiul documentelor sociale (...)"[210].

Există două teorii care stau la baza eşantionării: *legea numerelor mari* (determină stabilirea mărimii eşantionului) şi *calculul probabilităților* (determină activitatea de selectare a subiecților care vor alcătui eşantionul).

Reprezentativitatea unui eşantion se află în raport invers proporțional cu erorile de eşantionare.

Eşantionarea probabilistă îmbracă şi ea la rându-i două forme[211]:

– *simplu-aleatorie*: universul cercetării este tratat ca un tot nediferențiat; selecția unităților statistice se efectuează direct din ansamblul universului cercetării, iar probabilitatea unei unități statistice de a fi aleasă în eşantion este egală cu fracția de eşantionare;

– *probabilist-stratificată*: se realizează o diviziune a universului cercetării în secțiuni semnificative determinate de numărul valorilor variabilelor folosite drept criteriu de clasificare.

În cadrul anchetei socio-juridice datele sunt culese pe baza unei metode şi anume *observația*. Înainte de stabilirea tipului de observație a fost necesară studierea unor condiții prealabile observării. Astfel, până la începerea cercetării pe teren, ca un preambul al observației de tip descriptiv, cel ce face observația trebuie să se familiarizeze cu specificul mediului, dar şi cu obiectivele cercetării.

După *documentarea livrescă* intră în acțiune *observația descriptivă, externă*.

[210] I. MĂRGINEAN, *op. cit.*, p. 141.
[211] *Ibidem*, p. 153.

Observația nestructurată de tip calitativist constituie primul pas în cercetarea propriu-zisă, ea bazându-se pe teorie pentru a i se recunoaşte caracterul ştiinţific. Aici pot apărea aspecte neaşteptate, în măsură să inițieze o nouă teorie, dar ele trebuie atent selectate, pentru a nu se ajunge la o colecție de excentricități. Merton este cel ce a introdus în sociologie în 1945 termenul de serendipitate, denumire la care se reduce aspectul menționat.

Observația structurată urmează celei nestructurate când intră în rol planurile pentru selecția, înregistrarea şi codificarea datelor, urmărindu-se astfel anumite etape prestabilite. Ea este în acelaşi timp o *observație cantitativă* ce presupune o grilă de categorii comportamentale dinainte stabilită, operând cu scheme de variabile, în condiții reale, naturale, nu provocate.

Observația structurată de tip calitativist este aceea în care cercetătorul se poziționează ca observator complet (aceasta referitor la gradul de implicare a lui în raportul observație-participare); ea conduce la construcția de teorii întemeiate, ce leagă conceptele şi teoriile într-un întreg, cu rol definitiv în redactarea raportului de cercetare.

O altă caracteristică a observației care se desfăşoară pe tot parcursul investigației este cea *externă*. Acest tip de observație (externă) este cea în cadrul căreia cercetătorul observă fenomenul studiat din afara lui. Este o observație *neparticipativă* care poate fi *deschisă* (asistența la diferitele faze ale procesului judiciar) sau *secretă*[212].

Prin urmare, este necesară atât observația descriptivă de ordin calitativist, cât şi cea cantitativă care permite analizarea statistică.

Ca tehnici de culegere a datelor în cadrul anchetelor, cele mai des întâlnite sunt interviul şi chestionarul.

§3. Interviul

De la bun început, scopul explorator al *interviului*, după funcția pe care o îndeplineşte în cadrul cercetării – care în primă fază se

[212] „În 1954, discuțiile care au avut loc între cinci judecători ai Curții Federale din Kansas şi deliberarea lor au fost înregistrate, folosindu-se un microfon ascuns în sala de Consiliu, cu permisiunea judecătorilor şi a avocaților, fără însă ca jurații să fie informați. Înregistrarea a fost modificată astfel încât să nu poată fi identificate vocile judecătorilor şi ale juraților. Acest fapt a provocat vii discuții în presă şi a format obiectul unei anchete a Senatului. După încheierea anchetei a fost adoptată o lege federală care a instituit sancțiuni penale pentru orice tentativă de ascultare sau înregistrare a deliberării curților cu juri" (*apud* S. Popescu, *op. cit.*, p. 80).

aplică *nestructurat*, sub formă de ghid, pentru ca după aceea să se treacă la interviul de *tip structurat*, în funcție de aspectele urmărite –, conduce către formularea unor ipoteze. În continuare, pentru testarea ipotezelor, tot interviul rămâne instrumentul principal de recoltare a informațiilor.

Interviul se va aplica pe eşantioane de grup – *clustere* – unitatea statistică finală fiind un grup care se studiază în totalitate.

Apoi, în funcție de criterii, se va proceda la eşantionare *bistadială*, când se vor selecta subiecții în funcție de indicatorii sintetici de caracterizare.

Interviul de grup, având la bază conversația, invocă, pe de o parte, existența operatorului de interviu, iar, pe de altă parte, cea a subiectului intervievat. Termenii de operator şi intervievat nu sunt interşanjabili în situația de față. Relația dintre cele două părți depinde de status-ul fiecăreia, de exemplu, operatorul va fi caracterizat de pregătirea de specialitate, experiență, vârstă, sex, pe când grupul intervievat va fi caracterizat de indicatori ca: sex, vârstă, pregătire intelectuală, grad de periculozitate al faptei criminale săvârşite etc. Întrebările, care reprezintă fiecare un item în structura interviului, vor fi formulate ținându-se cont de universalitatea înțelegerii termenilor, deoarece, cu predilecție în cazul intervievării populației delincvente, caracterizate în general de subcultură, se manifestă lipsa de înțelegere a sensului cuvintelor şi se poate ajunge la autoînşelare cu bună-credință sau se face greşit distincția între eu-uri (eu-ul privat este apărat în defavoarea eu-ului public), dându-se naştere la *biasuri*[213].

O altă problemă majoră în aplicarea interviului unui grup de infractori o constituie consistența relației dintre vorbă şi faptă, cunoscută fiind mai ales în acest mediu necesitatea mascării faptelor prin cuvinte. Avem de-a face cu aşa-numita *personalitate machiavelică*. Pentru învingerea reacției de fațadă se poate utiliza *tehnica placebo*, specifică chestionarului, dar aplicabilă şi la nivel de interviu.

Un mare avantaj în utilizarea interviului îl constituie flexibilitatea, ceea ce înseamnă posibilitatea de a obține răspunsuri specifice la fiecare întrebare, precum şi o rată mai ridicată a răspunsurilor, obținerea răspunsurilor de la persoanele care nu ştiu să citească şi să scrie, ca şi de la persoanele care preferă să vorbească decât să scrie. În acelaşi timp, se poate observa comportamentul nonverbal,

[213] Tendință de îndepărtare de valoarea medie, deformare a anchetelor.

care conduce la sporirea cantității și calității informațiilor, asigurarea controlului asupra succesiunii întrebărilor, precum și colectarea unor răspunsuri spontane, știut fiind că primele reacții sunt mai semnificative decât cele realizate sub control normativ.

De asemenea, se urmărește obținerea de răspunsuri personale, fără intervenție de la terți, asigurarea răspunsului la toate întrebările, fapt ce conduce la furnizarea informațiilor pentru testarea tuturor ipotezelor cercetării, dar nu în ultimul rând studierea unor probleme mai complexe prin aplicarea de chestionare sau ghiduri de interviu mai amănunțite, cu un conținut mai mare de întrebări sau cu întrebări mai diversificate.

De menționat aici este faptul că în ceea ce privește obținerea de răspunsuri colective la o chestionare verbală procedeul interogării în grup se recomandă în faza de prospectare când se pot obține de la persoanele selectate informații utile pentru adâncirea problematicii de studiu.

Nu trebuie neglijat nici aspectul negativ în utilizarea interviului în cadrul anchetei. Acest aspect vizează, printre altele, un cost ridicat, un timp îndelungat pentru stabilirea eșantioanelor, efectul de operator, starea dispozițională pro sau contra a celui intervievat.

Interviul de grup, chiar în versiunea lui structurată, cu întrebări specifice dinainte formulate, este o metodă calitativă, presupunând interacțiunea participanților, schimbul de replici, de opinii și idei pe marginea întrebărilor deschise.

Evaluarea interviului presupune considerarea erorilor generate de efectul de operator, de aceea, până la acest stadiu, este necesar a se ține cont de faptul că sarcina intervievatorului este deosebit de complexă în discutarea colectivă a unei probleme din viața grupului. Operatorul trebuie să realizeze ceea ce se numește nedirijare asupra fondului și dirijarea formei.

Oricât de profesional s-a procedat la pregătirea psihologică a grupului prin discuții preparatorii, pentru acceptarea intervievatorului de către grup (este bine ca acesta să fie prezentat grupului de către terțe persoane de încredere, cu influență deja dovedită asupra grupului – apropierea indirectă) este necesar un efort deosebit în a fi urmărită forma interviului.

Interviul de grup structurat, concretizat sub denumirea de *focus-group*, desemnează interviul de grup focalizat pe studierea unui aspect comun tuturor celor intervievați. Important în lucrul cu asemenea grup este numărul redus de întrebări, care vor fi foarte bine

alese şi formulate, pentru a putea fi acoperită cât mai bine aria unei teme propuse cu întrebări cât mai puține dar clare. Aceasta presupune desfăşurarea în prealabil a unui interviu de grup nestructurat în vederea realizării optime a unuia structurat.

Pe parcurs apare necesitatea unor întrebări care nu au existat inițial, pentru a se obține răspunsuri cât mai elocvente. Operatorul, care va fi un specialist cu experiență (interviul cu un *focus-group* nu poate fi realizat de persoane mai slab inițiate), va trebui să dea dovadă de ingeniozitate, putând astfel preîntâmpina bulversarea interviului.

Față de interviul de grup clasic apare o diferență remarcabilă, în sensul că grupul focus se constituie după o caracteristică ce apare comună tuturor subiecților. De exemplu, se poate constitui un grup focus dintre deținuții minori de sex masculin, vârsta şi sexul fiind latura comună, iar temele abordate vor fi diferite în funcție de obiectivele fiecărei etape de cercetare. În rest, ei nu se vor asemăna în ceea ce priveşte nivelul de şcolarizare, starea familială, mediul de proveniență, antecedente penale etc.

Interviul de grup se prezintă în general *semistructurat*, deci între total structurat şi total nestructurat, în sensul că temele stabilite au rol de ghidaj, iar în ceea ce priveşte întrebările, uneori sunt necesare, cum am mai precizat, întrebări suplimentare, alteori, din cauza subiecților, nu va fi urmărită ordinea inițială, dar se va urmări atât utilizarea tuturor întrebărilor, cât şi primirea de răspunsuri.

Pe tot parcursul cercetării se va aplica un *interviu intensiv* pentru a fi surprinse dimensiunile cele mai profunde ale fenomenului studiat.

O altă tehnică de cercetare aplicabilă în cercetarea socio-juridică este *interviul centrat* (ghidat sau focalizat – *guided or focused*). Acest tip de interviu este *semistructurat*, deoarece abordează teme şi ipoteze dinainte stabilite (caracteristică a interviurilor structurate), dar întrebările şi succesiunea lor nu sunt prestabilite (caracteristică a interviurilor nestructurate). Reprezentativ în acest sens este următorul exemplu:

Pornind de la ideea de familie, s-a procedat la intervievarea deținuților selectați din regimul semi-deschis. Experiența comună de partener de cuplu înainte şi după condamnare a fost exploatată pe bază de întrebări aleatoare, iar răspunsurile au constituit elementele semnificative şi de pornire în structura ce trebuie aplicată în continuare, existând un *punct terminus* al caracterului comun al acestei

experienţe: din momentul depunerii în penitenciar, relaţia de cuplu a suferit stări de şoc psihic, diferite de la un cuplu la altul. Aşadar, mai departe s-a putut elabora, pe baza celor constatate un *ghid de interviu* în care au fost fixate chestiunile ce urmează a fi abordate în convorbirea focalizată pe experienţa subiectivă a celor implicaţi în situaţia analizată. S-a procedat la eşantionarea din clusterul definit prin regimul de detenţie a deţinuţilor cu copii şi fără. Cele două eşantioane au fost supuse unui *interviu structurat, unic* (deci nu s-a mai revenit asupra întrebărilor şi răspunsurilor), în care au fost cuprinse atât întrebări deschise, cât şi închise. S-a constatat că cei care au copii se simt mult mai frustraţi, considerându-se mai puternic victimizaţi (într-un fel sau altul, orice deţinut se consideră victimă: a sistemului, a anturajului, a alcoolului, a propriei prostii) decât cei fără copii, care sunt mai optimişti şi mai libertini în gândire. Cei care au copii nu sunt îngrijoraţi de soarta acestora, cât de faptul că la ieşirea din penitenciar va fi nevoie să muncească pentru a-i întreţine. Cei ce nu au copii doresc eliberarea mai mult decât cei dintâi, considerând că la ieşirea din penitenciar vor fi destul de liberi să-şi trăiască viaţa independent de partenerul de cuplu (în marea majoritate, cuplurile aflate în astfel de situaţii se destramă, deci obligaţiile conjugale afective şi materiale încetează să mai fiinţeze).

Este de la sine înţeles că, investigând din punct de vedere sociologic populaţia penitenciară, orice tip de interviu ia forma *face-to-face*.

§4. Chestionarul

Una dintre tehnicile cele mai frecvent utilizate, de fapt principala tehnică de investigare în sociologia românească şi, deopotrivă, în cercetarea socio-juridică, o constituie *chestionarul*. S-a dovedit că anchetele pe bază de chestionar sunt de o maximă eficienţă.

„Aşadar, chestionarul de cercetare reprezintă o tehnică şi, corespunzător, un instrument de investigare constând dintr-un ansamblu de întrebări scrise şi eventual imagini grafice, ordonate logic şi psihologic, care, prin administrarea de către operatorii de anchetă sau prin autoadministrare, determină din partea persoanelor anchetate răspunsuri ce urmează a fi înregistrate în scris"[214].

Având în vedere conţinutul informaţiilor şi calitatea acestora, se utilizează chestionare în care alternează întrebările *factuale de identificare* cu cele de *cunoştinţe*.

[214] S. Chelcea, *op. cit.*, 2001, p. 177.

Chestionarele de opinie se referă la date neobservabile direct; cu ajutorul lor se studiază atitudinile, motivația și interesele, dispozițiile și înclinațiile. De menționat, ca și în alte rânduri, faptul că între opiniile declarate și comportamentul efectiv nu există întotdeauna o relație consistentă. Se poate spune că informația obținută cu ajutorul întrebărilor de opinie este incertă, mai ales dacă acțiunea se reduce la o singură întrebare. Prin urmare, trebuie prevăzut un sistem de întrebări care să conducă la informații viabile. De exemplu, un deținut nu va fi întrebat pur și simplu: „*Ai nemulțumiri față de personalul de la pază?*", ci va fi întrebat dacă a avut discuții amicale, apoi dacă a avut schimb de păreri contrare, dacă i se pare că nu i se respectă vreun drept în regimul de pază, dacă are gardieni cu care preferă să discute și ce anume, dacă există personal de pază care este mai distant, și abia pe urmă dacă a avut în vreun fel neplăceri cu gardienii, cu care și de ce? Toate acestea, deoarece în cazul cercetării opiniei informația suferă deviații fie în sensul de apărare a intereselor materiale ale individului sau ale colectivității, fie de justificare și întărire a pasiunilor comune sau a pasiunilor grupului.

„Uneori este necesară *disimularea scopului cercetării*, alteori este indicat să se pună aceeași întrebare în forme diferite de mai multe ori și să se analizeze concordanța răspunsurilor. Posibilitatea celor investigați de a ascunde adevărul și de a explica rațional comportamentul lor trebuie să rămână în atenția cercetătorului"[215].

Din punct de vedere al cantității informației, cele mai des întâlnite sunt *chestionarele omnibus (*cu mai multe teme). Odată stabilit un eșantion, se pot urmări mai multe teme, aplicându-se un singur chestionar, în loc de mai multe speciale. Astfel, se reduc simțitor și costurile.

Întrebările pot fi *închise – precodificate – alternative* sau *selective*, dar de o mai mare valoare se dovedesc a fi cele *deschise – libere, postcodificate* – care lasă persoanelor anchetate libertate de exprimare individualizată a răspunsurilor. Întrebările deschise îngreunează codificarea, dar aduc un plus în cunoașterea particularităților populației respective. Celor ce nu-și pot activa memoria la parametrii necesari pentru a face față unui chestionar cu întrebări deschise li se pot aplica întrebări *închise precodificate multiplu*, de recunoaștere.

Dintr-o altă perspectivă, anume aceea a modului de aplicare a unui chestionar, în mediul penitenciar se operează cu *chestiona-*

[215] *Ibidem*, p. 185.

re administrate de către operatorul de anchetă. Astfel, se rezolvă anumite dificultăți inerente ambientului menționat, în sensul că este nevoie să fie lămurit înțelesul întrebărilor şi, de asemenea, se face apel la flexibilitatea şi experiența operatorului.

Folosirea întrebărilor dinainte stabilite în chestionar conduc la situația în care sunt necesare modificări, adaosuri, întrebări suplimentare, pentru a se ajunge la răspunsuri clare şi complete.

Pentru a putea fi redate cât mai exact răspunsurile primite în urma aplicării chestionarului, operatorul trebuie să noteze pe marginea fiecărui răspuns înregistrat, de altfel cât mai fidel cu putință, orice greşeală gramaticală a subiectului, comentariile făcute pe marginea răspunsului etc. O posibilitate de a înregistra cât mai fidel răspunsurile subiectului se constituie în mijloacele de înregistrare mecanică: benzi de magnetofon, camere de luat vederi etc., dar reacția oamenilor la aceste mijloace este negativă, astfel se face din nou apel la o bună pregătire a operatorilor, eventual la stenodactilografiere[216].

O mare importanță o au pauzele de vorbire. „În relațiile verbale, inactivitatea are un rol la fel de important ca şi activitatea"[217].

În general, nu se aplică chestionare cu întrebări strict închise sau deschise. De regulă, răspunsul este încadrat într-unul codificat.

Un aspect de cea mai mare importanță îl reprezintă tipologia întrebărilor, precum şi raporturile dintre întrebări în componența unui chestionar.

Să ne imaginăm următoarea situație: un operator aflat în fața unui grup de deținuți. Tema propusă spre cercetare: *Importanța muncii în societate.* Pentru a se realiza un climat de încredere, se va porni de la întrebări închise, introductive, de contact, de genul:

– *„Credeți că ar fi mai bine dacă tinerețea ar dura mai mult de jumătate din viață?"* sau

– *„Credeți că dacă am dispune de mai mult timp liber ne-am ocupa mai mult de sănătatea noastră?"*

---

[216] Niciun deținut nu ar accepta participarea la interviu sau chestionar ştiind că este filmat sau înregistrat. Cu atât mai rău ar fi să nu ştie de la început şi să descopere pe parcurs. Zvonistica în penitenciar ar funcționa la parametri maximi şi atunci întreaga acțiune de investigare ar fi un mare eşec şi nu numai, căci ar avea repercusiuni şi în viitor, în ceea ce priveşte aspecte de acest gen. Deținuții se tem de multe ori şi să scrie, pentru că ei ştiu foarte bine cum poate incrimina vorba scrisă şi semnată. Lungul drum penal până în penitenciar îi învață înainte de toate să nu aibă încredere şi *să nu lase urme.*

[217] W. Reschka, *Das Interview als ein verbales Interacktionsprozess*, în *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Ed. Springer, 1971, p. 51.

Aceste întrebări se referă la probleme care ne trec frecvent prin minte, fără ca ele să beneficieze vreodată de o importanță aparte, cu atât mai puțin nu vizează esența chestionarului de față, pe care îl începem cu astfel de întrebări pentru destindere, încredere şi apoi pentru a trezi curiozitatea în ceea ce priveşte următoarele întrebări.

Nu este recomandat a se începe cu întrebări de identificare.

Vor urma obligatoriu *întrebări de trecere – tampon –*, ce vor stabili cadrul de referință, care preced apariția unei noi grupe de întrebări.

Într-un chestionar nu avem de-a face cu o succesiune de stimuli izolați, ci cu o înlănțuire de stimuli intercondiționați. Acțiunea unuia dintre aceşti stimuli este pregătită de acțiunea stimulului anterior. Această pregătire o realizează întrebările de trecere.

În situația creată spre exemplificare putem avea: *„Ce înseamnă munca pentru dumneavoastră: necesitate, plăcere, obligație sau pedeapsă?"*

În continuare pot urma întrebări referitoare la semnificația fiecărui termen enumerat mai sus, apoi despre alte activități ce ar putea întruni sufragiile de mai sus:

1. *„Considerați munca o necesitate?"*
da nu nedecis

2. *„Considerați munca o plăcere?"*
da nu nedecis

3. *„Considerați munca o obligație?"*
da nu nedecis

4. *„Considerați munca o pedeapsă?"*
da nu nedecis

apoi:

5. *„Ce alte activități vă mai sunt necesare?"*
materiale spirituale mixte

6. *„Ce alte acțiuni în afară de muncă mai întreprindeți din plăcere?"*

a) înainte de condamnare:
umanitare motivate material motivate spiritual

b) după depunerea în penitenciar:
motivate spiritual motivate material

7.„*Ce activități prestați din obligație?*"
a) înainte de condamnare:
casnice motivate financiar din alte motive

b) după depunerea în penitenciar:
regulamentare din alte motive

8. „*Ce fel de activități ați suportat ca pedeapsă?*"
fizice morale imorale

După caz, în momentul de față ar putea urma *întrebări filtru*, care vizează numai opiniile unei anumite categorii din subiecții chestionați, sau *întrebări bifurcate* pentru separarea sensurilor *pro* și *contra* din răspunsurile subiecților.

În funcție de diferitele opinii exprimate, pot fi necesare explicații. Întrebarea „*De ce?*", cu toată imprecizia ce o caracterizează, este prezentă în mai toate chestionarele. De exemplu: „*De ce considerați că munca nu poate fi o plăcere?*" – „Pentru că nu-mi place să muncesc".

În lucrul cu delincvenții deținuți de o mare importanță este controlul pe toate planurile. În cazul prezentat, se impune o tentativă de control atât asupra atenției subiecților în ceea ce privește activitatea momentană, cât și asupra înțelegerii sensului întrebărilor. Prin urmare, chestionarul va cuprinde *întrebări de control*:

„*Credeți că munca doar îl solicită fizic pe om sau îl și formează?*"
da nu nu știu

Dacă răspunsul este „da", urmează:
„*În ce măsură munca poate contribui la formarea personalității?*"
totală foarte mare mare mică nu știu

După cum am precizat anterior, este recomandat ca un chestionar să înceapă cu întrebări introductive, de contact sau de spart gheața. Așadar, la început se vor evita întrebările de identificare-factuale (clasificare), pentru ca acestea să încheie chestionarul. Ele se referă la: sex, vârstă, nivel de școlarizare etc.

Deoarece întrebările în cadrul unui chestionar nu se prezintă ca stimuli izolați, ci, așa cum s-a mai subliniat, ele se află într-o continuă corelare, se raportează unele la altele, se presupun sau se

influențează reciproc, s-a ajuns la stabilirea unor tehnici de structurare a chestionarelor.

Astfel, când se trece de la aspectul general la cel particular se utilizează *tehnica pâlniei* (*funnelling*):

„Sunteți de acord sau nu cu faptul că libertatea este o condiție esențială pentru realizarea unui om în viață?"

„Dvs. sunteți sigur că libertatea vă va aduce forța de a realiza ceea ce v-ați dorit în viață?"

În lucrul cu grupul de deținuți, va fi nevoie însă de aplicarea unui set de întrebări structurat după *tehnica pâlniei răsturnate* (*reversed funnelling*).

Această tehnică se foloseşte în cazul în care nivelul de şcolarizare a subiectului anchetat este scăzut, deci este aplicabilă şi în cazul grupului de deținuți, care vor fi ajutați să dea răspuns la întrebări care vizează generalul, pornind de la particular:

„Cât de importantă este libertatea pentru dvs.?"

„Care credeți că este locul libertății în viața unui om?"

În cazul aplicării unui *chestionar omnibuz*, succesiunea temelor poate influența răspunsurile. Se produce aşa-numitul *efect de poziție*.

„La începutul chestionarului, întrebările vor fi cât se poate de interesante pentru subiect, dar mai puțin importante pentru cercetător. La sfârşitul chestionarului, dimpotrivă, întrebările interesante pentru cercetător sunt total lipsite de atracție pentru subiect: întrebările de identificare. Între extreme, la mijlocul chestionarului, vor fi plasate, păstrându-se echilibrul psihologic, atât întrebări interesante, cât şi neinteresante pentru subiect"[218].

Un aspect aparte, poate mai puțin subliniat, se referă la designul chestionarelor. Un formular tipărit pe o hârtie de calitate, folosirea anumitor caractere de litere, chenarul, toate coroborate cu numărul de întrebări şi aranjarea în pagină a întrebărilor şi soluțiilor, nu sunt indiferente nici pentru cercetător, dar nici pentru subiect. În funcție de ceea ce va vedea, subiectul îşi va forma o impresie despre seriozitatea cercetării.

Gradul de abstractizare al întrebărilor trebuie coordonat cu caracterul eterogen al focus-grupului de subiecți cuprinşi în anche-

[218] S. Chelcea, *op. cit.*, 2001, p. 230.

tă. Când se încearcă stabilirea unor comparații între eşantioanele pe care s-a aplicat investigația, chestionarul trebuie să fie adecvat subiecților cu cel mai scăzut nivel intelectual. Pe cât posibil, se va renunța la formulări pretențioase, abstracte.

§5. Scalele

Alături de celelalte tehnici de colectare a informațiilor se situează *scalele*.

Regulile de construire şi aplicare a chestionarului şi a interviului se regăsesc şi în utilizarea scalelor în cercetarea socioumană. Scalele îmbracă forma concretă a instrumentului de investigație: *scalele propriu-zise*.

Scala, ca instrument de măsurare, „se compune dintr-un set de propoziții, expresii simple sau simboluri, ce alcătuiesc un spațiu liniar unidimensional gradat (un continuum) de-a lungul căruia se distribuie elementele sale componente, în funcție de intensitatea pe care o exprimă"[219]. În culegerea datelor de cercetare, scala se prezintă sub formă de chestionar standardizat cu ajutorul căruia se poate arăta grafic sau numeric poziția relativă a unei entități sociale pe un continuum, de la un maximum pozitiv la un zero sau la un minimum negativ.

„Sociologia dreptului se foloseşte pentru culegerea datelor, altele decât cele statistice, care sunt fie publicate, fie culese direct, de băncile de date specializate la care are acces prin utilizarea noilor tehnici de informare. Ea are la dispoziție o rețea de transmitere care permite culegerea acestor date, un terminal care poate fi conectat la o anumită linie şi care îndeplineşte cerințele rețelei de care trebuie să fie legat"[220].

Din cauza dificultăților întâlnite de sociolog în obținerea datelor care beneficiază de regim special, este necesar ca acesta să conceapă un anumit model sub formă de program. Aceasta este modalitatea cu ajutorul căreia cercetătorii din toate domeniile pot accesa date inaccesibile publicului larg şi nu numai acestuia.

O notă aparte o constituie *scalele sociometrice* (*arbitrare*) ce desemnează instrumente de măsurare a variabilelor sociale, construite *ad-hoc*:

[219] I. Mărginean, *op. cit.*, p. 212.
[220] S. Popescu, *op. cit.*, p. 85.

♦ *Scala distanței sociale* este cea mai veche scală de atitudine promovată de Emory S. Bogardus, (1882-1973). Ea se referă la gradul de înțelegere și afecțiune pe care persoanele îl simt unele față de celelalte.

Chelcea a realizat o adaptare[221] după scala lui Bogardus referitor la atitudinea românilor față de principalele grupuri etnice din România.

Mai jos vom prezenta o încercare de adaptare, după S. Chelcea, a scalei distanței sociale la mediul penitenciar (vezi aplicația).

Aplicarea va fi extrem de dificilă, deoarece este necesară abordarea fiecărui subiect în parte, deci va fi o abordare individuală, nu în grup, mai ales având în vedere nivelul de școlarizare scăzut. Chiar atunci când se selectează un eșantion pentru cercetare, trebuie să se țină cont că în mediul carceral avem de-a face cu indivizi, în marea lor majoritate analfabeți, și modul de lucru capătă un aspect special. De fapt, acest lucru este valabil pentru orice grup caracterizat prin deviantă socială, desigur cu mici diferențe.

Așadar, este vorba de grupul selectat, dar atenția va fi orientată către fiecare subiect în parte, care ori nu înțelege întrebarea, ori nu știe să citească sau să scrie, ori nu vrea, dar vrea să participe la investigație.

Sigur că utilizarea unui asemenea instrument de scalare ar solicita un cost ridicat atât în ceea ce privește cantitatea și calitatea muncii depuse de operator, cât și în ceea ce privește timpul necesar, dar se pot obține informații importante, care, în concordanță cu altele deja existente sau viitoare, pot contribui la ridicarea nivelului calitativ al investigației și pot conduce la rezultate extrem de interesante.

Aplicație:

Ne propunem să aflăm cum se raportează unele la celelalte, deținutele din penitenciarele românești.

Pentru aceasta *vă rugăm* să răspundeți la întrebările ce urmează.

A se nota la fiecare întrebare *prima reacție*.

Operați gândindu-vă la grup ca *grup de deținute*, nu la cele cu care ați avut divergențe în penitenciar (obiectivitate).

Marcați prin X enunțurile cu care sunteți de acord.

[221] S. Chelcea, *op. cit.*, 2001, p. 330.

Luați în considerație *toate* categoriile de infracțiuni ce vă vor fi prezentate în materialul de față.

Răspunsurile dumneavoastră *nu au influență* în afara cercetării pe care noi o efectuăm.

Dacă vi se pare ceva neclar, *vă rugăm* să cereți explicații.

Tipuri de Infracțiuni	Să fie tovarăș	Să fie în aceeași cameră	Să fie în aceeași secție	Să participe la programe cult., ed. și sportive	Să fie în aceeași echipă de munci	Să rămâneți în relație după eliberare	Să execute pedeapsa în același penitenciar	Să execute pedeapsa în alt penitenciar	Să suporte la rândul ei fapta pt. care a fost condamnată
Tâlhărie									
Înșelăciune									
Omor prin imprudență									
Omor Calificat									
Pruncucidere									
Prostituție									
Incest									
Infracțiuni economice									
Trafic de carne vie									

Pentru a putea grupa răspunsurile, *vă rugăm* să menționați unele date despre dumneavoastră.

Vârsta (în ani împliniți):

_____

Sexul (încercuiți cifra):
masculin 1 feminin 2

Ultima școală absolvită:

_____

Etnia dumneavoastră:

_____

ROMANIAN CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Starea civilă:
_____
Condamnarea:_____
Infracțiunea săvârșită:
_____
Regimul de executare a pedepsei actuale:
_____
Starea de recidivă:
_____
Opțiuni sexuale:
_____
Vă mulțumim pentru colaborare.

Limitele pentru care este criticat acest tip de scală se rezumă la:

– încalcă principiul intervalelor egale sau aparent egale pe scală: intensitățile atitudinii exprimate de itemii folosiți în construcția scalei nu sunt egale;

– semnificația itemilor care sunt utilizați în alcătuirea scalei poate oscila în funcție de individ.

♦ *Scalele de tip Thurstone* utilizează de regulă 11 itemi, deci 11 intervale egale. Itemii reprezintă fiecare o anumită intensitate a unei atitudini pe o scară de la extrem favorabil la extrem defavorabil. Acest tip de scală necesită parcurgerea anumitor paşi. În continuare se aplică scala, rezultatul constând în stabilirea poziției eşantionului investigat pe scală.

♦ *Scalele de tip Likert* sunt alcătuite din itemi sau întrebări, de obicei de la 1 la 5, care determină stabilirea unor judecăți de valoare. Ca şi scalele anterioare, construirea celor de tip Likert presupun parcurgerea unor etape specifice:

a) selectarea unui număr de itemi în funcție de scală, aceştia având rol de exprimare a opiniilor, care, desigur, pot fi atât favorabile, cât şi defavorabile;

b) însoțirea răspunsurilor prestabilite de către numere: dezacord total – 1; dezacord – 2; indecis (nici acord, nici dezacord) – 3; acord – 4; acord total – 5;

BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

c) alegerea unui anumit eşantion, reprezentativ pentru scala în funcţiune, alcătuit din subiecţi care obligatoriu vor exprima atitudinea faţă de fiecare item al scalei;

d) analiza scalei se realizează calculând: scorul fiecărui item în parte, scorul fiecărui subiect în parte, scorul întregului eşantion, deci poziţia pe scală a acestuia.

§6. Experimentul

În încercarea de a defini experimentul ca metodă de cercetare în ştiinţele socioumane, Ernest Greenwood a arătat că acesta, îndeplinind concomitent şi calitatea de instrument, se referă la „verificarea unei ipoteze încercând de a pune doi factori în relaţie cauzală prin cercetarea situaţiilor contrastante, în care sunt controlaţi toţi factorii în afara celui ce interesează, acesta din urmă fiind cauza ipotetică sau efectul ipotetic"[222].

Acelaşi autor evidenţiază două caracteristici principale ale experimentului:

a) experimentul posedă capacitatea de a verifica ipotezele cauzale;

b) experimentul oferă condiţiile necesare controlului complet al acţiunii experimentale pe tot parcursul desfăşurării ei.

Prin controlul acţiunii experimentale se face referire la „asigurarea condiţiilor de repetabilitate a rezultatelor, ori de câte ori se reia cercetarea"[223].

În ştiinţele socioumane experimentul constă în „analiza efectelor unor variabile independente asupra variabilelor dependente într-o situaţie controlată, cu scopul verificării ipotezelor cauzale"[224].

Variabilele experimentale au fost clasificate în patru categorii:[225]

1. *Variabilele*: *explanatorii independente* (natură, societate etc., care sunt supuse schimbării) şi *dependente* (care iau naştere din cauza influenţei asupra lor a variabilelor independente); proprietatea variabilelor de a fi dependente sau independente se determină faţă de acţiunea experimentală care le conţine, ca sistem de re-

---

[222] E. Greenwood, *Experimental Sociology*, Ed. King's Crown Press, New York, 1945, p. 28.

[223] S. Wigand, *Die Logik des Experiments in den Sozialwissenschaften*, Ed. Duncker & Humblot, Berlin, 1965, p. 66.

[224] S. Chelcea, *op. cit.*, 2001, p. 399.

[225] *Ibidem*, p. 404.

ferință. Ele mai pot fi *cantitative* şi *calitative*, *exterioare controlate* şi *exterioare necontrolate*, *continue* şi *discrete*, *fizice* şi *nonfizice*.

2. *Grupul de control* sau *experimental*: reprezintă „ansamblul persoanelor asupra cărora acționează variabila independentă introdusă de cercetător (...), grupul de control serveşte pentru compararea efectelor introducerii variabilei independente la grupul experimental; este un grup martor, asupra căruia nu acționează variabila independentă".

3. *Momentul experimental*: este caracterizat prin două momente: *momentul* t_1 (momentul în care se măsoară variabilele dependente înainte de introducerea variabilei independente) şi *momentul* t_2 (momentul în care se măsoară variabilele dependente după introducerea variabilelor independente). Un alt moment important este *momentul* t_h (perioada de timp în care grupul experimental este pregătit pentru a i se introduce variabila independentă).

4. *Situația experimentală*: reprezintă totalitatea factorilor care-şi dau concursul la desfăşurarea experimentului şi care contribuie, alături de cercetător, la desfăşurarea experimentului fie în stare naturală, fie de laborator.

Ca valoare ştiințifică, experimentul prezintă capacitatea de a verifica ipotezele cauzale, cele care exprimă natura relației dintre două variabile implicate în demersul cognitiv, ceea ce îl situează pe o treaptă superioară observației, care are numai rol constatator.

În încercarea de a surprinde relația cauzală dintre două variabile, s-au impus în timp trei metode:

1. *Metoda prezenței* – când sunt prezente ambele variante poate exista o relație de dependență cauzală; limita acestei metode constă în aceea că: dependența poate să nu vizeze cele două variabile menționate, fiecare să fie efectul unor variabile din afară; dacă există relația amintită nu se poate stabili care variabilă este *cauză* (*independentă*) şi care este *efect* (*dependentă*) dintre cele două.

2. *Metoda absenței* – când lipsesc ambele variabile s-ar putea să lipsească oricare din cauza celeilalte, dar limitele metodei sunt identice cu cele de la metoda prezenței.

3. *Metoda variațiilor concomitente* – în condițiile în care modificându-se o variabilă se produc modificări şi la cealaltă, se poate lua în considerație existența unei relații cauzale între cele două variabile, prima fiind numită cauză, iar cea de-a doua efect. Variabila asupra căreia se acționează în direcția modificării ei poartă numele

de *variabilă independentă*, iar variabila care se modifică în urma acestei acțiuni poartă numele de *variabilă dependentă*.

Particularitățile specifice experimentului în științele socio-umane sunt:

1. Natura obiectului de studiu: societatea prin indivizii umani, care, conștientizând situația experimentală, devin subiectivi și astfel se poate ajunge la erori.

2. Controlul asupra variabilelor poate fi suficient de slab din cauza complexității naturii domeniului studiat, astfel încât să nu poată fi izolată suficient variabila dependentă, supusă acțiunii, ceea ce conduce din nou la erori.

3. Gradul ridicat de variabilitate a vieții sociale permite la scară redusă generalizarea și deci teoretizarea unui experiment.

4. Orice experiment în științele socioumane este limitat drastic de considerente de ordin etic, deontologic, științific, umanist etc.

Ca tipuri de experimente[226], cele mai utilizate sunt:

1. *Experimentul natural sau necontrolat* constă în observarea și analiza comparativă de către cercetător a unei situații existente înainte și după producerea unui eveniment natural sau social. Astfel, diferențele constatate între cele două situații pot fi considerate ca efectul evenimentului produs, al factorilor naturali sau sociali care au intervenit.

2. *Experimentul de laborator* constă în crearea unei situații oarecum artificiale, în care cercetătorul manipulează anumiți factori (variabile independente) și măsoară efectul acestei manipulări asupra altor factori (variabile dependente), precum și schimbările produse la nivelul acestora, încercându-se menținerea relativ constantă a celorlalți factori. Acest tip de experiment se poate realiza fie utilizând un grup experimental și unul de control, fie doar un grup experimental. În primul caz este necesar ca între cele două grupuri (experimental și de control) să fie cât mai puține deosebiri.

Experimentul este uneori asociat abordării analitice, comparative, de exemplu, cu observația, care este centrată pe descrierea fenomenului studiat.

În sociologia dreptului este utilizat mai rar și „constă în a produce, în mod artificial, un fenomen și a provoca observarea rezultatului, care nu poate fi stabilit cu anticipație"[227].

[226] S. Chelcea, *op. cit.*, 2004, p. 232.

[227] S. Popescu, *op. cit.*, p. 82.

Experimentele legislative au ca trăsătură specifică faptul că „transpun în viață, pentru o perioadă de probă, măsuri legislative care, în perioada ulterioară, urmează să intre în mod definitiv în vigoare (...). Experimentale legislative (...) nu pot fi efectuate prin procedee pur ştiinţifice, fiind întotdeauna legate de activitatea organelor de stat"[228].

§7. Metoda monografică

Primele cercetări asupra familiei au folosit o metodologie de tip monografic. Inițiatorul acestui tip de cercetare a fost Frédéric Le Play. El a abordat la modul exhaustiv investigarea unității sociale, mai precis a familiilor muncitoreşti, utilizând o serie variată de metode şi tehnici de cercetare socială.

În România, prima monografie socială este cuprinsă în lucrarea „*Descriptio Moldaviae*"[229] a lui Dimitrie Cantemir. Ea cuprinde o analiză a situației economice a Moldovei, implică descrierea şi rolul tradițiilor, obiceiurilor şi cutumelor arealului cercetat.

În 1925, sociologul român D. Gusti, întemeietorul Şcolii Monografice de la Bucureşti, publică o monografie a comunei Goicea Mare, studiu bazat pe un model explicativ al realității sociale şi pe un cadru metodologic adecvat, derivat din acest model. Cercetările monografice ale Şcolii Sociologice de la Bucureşti (cercetări de teren) au un caracter specific, rezultat din interdisciplinaritatea lor.

Gusti a format echipe complexe pentru a putea fi corelată teoria cu acțiunea socială.

Cercetări de teren s-au efectuat la Plasa Dâmbovnicului, Țara Făgăraşului, Ținutul Nerejului şi în alte zone, până la începutul celui de-al doilea război mondial. După această perioadă s-au rărit semnificativ, în prezent aproape lipsind, unul dintre motive fiind reprezentat de costuri.

[228] *Ibidem*, p. 83.

[229] D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, scrisă, în limba latină, la cererea Academiei din Berlin, 1716.

§8. Analiza de conţinut şi cea calitativă a documentelor, ca metodă de intersecţie

În vederea finalizării operațiunii de investigație care a făcut obiectul activității analizate, intră în scenă *analiza de conținut* şi *cea calitativă a documentelor*, ca *metodă de intersecție*.

De fapt, este vorba despre un proces ce se desfăşoară de la începutul cercetării, parcurge mai multe etape (au fost menționate în lucrarea de față) şi se încheie odată cu evaluarea cercetării, analiza datelor, discutarea lor şi redactarea raportului de cercetare.

Pentru a se ajunge la rezultate cât mai elocvente, şcoala sociologică românească optează pentru o suprapunere cât mai întinsă a cantitativismului înțelept cu genul de calitativism riguros.

Implicit sau explicit, specialiştii în explorarea socioumanului recunosc că adoptarea unei perspective sau a alteia, prin combinarea metodelor şi tehnicilor, depinde de scopul şi mijloacele cercetării.

§9. Analiza sistemică în sociologia juridică

Referitor la sistem, în cadrul sociologiei juridice acesta îmbracă următoarele conotații[230]:

a) colecția organizată de norme juridice, susceptibile de o reprezentare de tip sistemic în măsura în care se caracterizează prin unitatea sa fundamentală;

b) ansamblul de norme, instituții şi/sau de comportamente colective caracterizate prin interdependențe reciproce, privite prin prisma inserției lor în sistemul social global şi/sau sistemul politic;

c) cadru de studiere a interrelațiilor care există între elementele şi actorii dreptului, pe de o parte, şi între drept şi alte sisteme, pe de altă parte.

Specialiştii extremişti ai dreptului au exagerat autonomia sistemelor juridice față de sistemul social şi subsistemele acestuia.

Considerat la început un subsistem al sistemului social global, dreptul a ajuns să fie considerat ca având autonomie completă. În acest sens:

– dreptul este considerat a fi sistem închis atât din punct de vedere normativ, cât şi cognitiv, fără posibilitate şi nevoie de comunicare cu alte sisteme;

[230] S. Popescu, *op. cit.*, p. 87.

– îşi este suficient sieşi prin *autopoiesis*, având, totodată, capacitate de adaptare la exterior;

– cercetarea sistemului juridic se realizează metafizic;

– sistemul de drept nu suportă influenţa niciunei mărimi de intrare, dar oferă societăţii posibilităţi de adaptare la imprevizibil.

Sociologii abordează analiza dreptului exagerând calitatea acestuia de subsistem al sistemului social global, deci pun accentul pe abordarea dialectică în detrimentul specificităţii lui, în timp ce specialiştii dreptului (juriştii) pun accentul îndeosebi pe abordarea metafizică, analiza dreptului rezumându-se la studierea relaţiilor din interiorul sistemului de drept.

Neconcordanţa dintre sociologii dreptului şi jurişti poate fi sintetizată la modul următor: „în timp ce sociologul dreptului scoate în evidenţă relaţiile pe care sistemul juridic le întreţine cu alte subsisteme ale sistemului social, aceste relaţii sunt puternic contestate de juriştii care consideră dreptul ca un sistem închis"[231].

Test de autoevaluare:

1. Arătaţi şi descrieţi etapele cercetării în sociologia juridică.
2. Care sunt cele două tipuri de cercetare în domeniul social şi prin ce se caracterizează?
3. În ce constă metoda documentării?
4. Care sunt caracteristicile anchetei în sociologia juridică?
5. În ce constă interviul ca metodă de cercetare şi care este specificul acestei metode în sociologia juridică?
6. Descrieţi chestionarul atât ca metodă, cât şi ca tehnică de cercetare.
7. Care sunt tipurile de chestionar utilizate în cercetarea socio-juridică?
8. Descrieţi scalele sociometrice. Care este caracteristica principală a scalei distanţei sociale?
9. Descrieţi principalele tipuri de scale în sociometrie şi exemplificaţi cum pot fi utilizate în cercetarea socio-juridică.
10. Descrieţi tipurile de experiment şi arătaţi cum pot fi utilizate fiecare în cercetarea socio-juridică.
11. Care este specificul experimentelor legislative?
12. Care este specificul şi importanţa metodelor de intersecţie?

[231] *Ibidem*, p. 88.

Capitolul VI. Cadrul problematic al sociologiei juridice

Secţiunea 1. Schimbarea socială

§1. Noţiuni introductive

Schimbarea socială reprezintă cadrul general al problematicii sociologiei juridice şi nu numai. Soluționarea problemelor sociale presupune măsuri normative, obligatorii şi universale, care să poată răspunde nevoii sociale şi care să ofere, totodată, un cadru general de adaptare în timp a comportamentului social la modelul dezirabil.

Încercarea de a analiza şi explica noțiunea de schimbare socială a condus la abordarea sociologiei moderne sub aspectul genezei.

„Durkheim a considerat schimbarea socială ca fiind cauză principală a generalizării anomiei în societate, iar Weber a apreciat schimbarea socială ca proces care, generalizând raționalizarea socială, însoţeşte inevitabil naşterea capitalismului ca sistem"[232].

Schimbarea socială se desfăşoară ca proces permanent şi presupune evoluția societăților de la cele tradiționale la cele moderne. Această evoluție cuprinde schimbarea ordinii sociale, a stilurilor de viață, a modului de organizare a societății. Fiind perioadă de tranziție apar obligatoriu noi probleme sociale în ceea ce priveşte organizarea şi structura socială, cultura şi comportamentul.

Noțiunea de schimbare socială îmbracă anumite caracteristici:

– procente diferite în ceea ce priveşte modificarea în fiecare domeniu al vieții sociale;

– transformare a elementelor esențiale;

– evoluție progresivă;

– schimbare bruscă sau violentă (revoluții).

Abordată „în cadrul sociologiei problemelor sociale, schimbarea socială permite explicația unei anumite stări sociale care produce, prin ea însăşi, o serie de perturbații sistemului social şi membrilor societății"[233].

---

[232] S.M. Rădulescu, *Devianță, criminalitate şi patologie socială*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 1995, p. 167.

[233] *Ibidem*, p. 168.

§2. Modernizarea socială

Conceptul de modernizare socială face referire la un proces complex şi continuu în cadrul căruia societatea suportă schimbări predictibile în domeniul social.

În primă fază au intrat în discuţie schimbările legate de industrializare, urbanizare şi tehnologizare, pentru ca apoi abordarea să fie extinsă şi reorientată către schimbările structurale, culturale şi ecologice, rezultate în urma evoluţiei sociale.

„Noţiunea de modernizare se referă la procesul prin care caracteristicile sociale şi ecologice ale societăţii se schimbă în moduri predictibile"[234].

Modernizarea socială presupune progres, ceea ce nu înseamnă rezultate exclusiv pozitive la nivel societal. Progresul societăţii determină amplificarea problemelor societale, implicit transformări şi schimbări totale sau parţiale la nivel structural, organizaţional şi comportamental.

O altă caracteristică a modernizării sociale constă în faptul că viaţa socială ajunge să se desfăşoare între doi poli: sărăcie şi bogăţie. Aşadar, este vorba de o amplificare a stratificării sociale. „Există stratificare din momentul în care există diferenţiere, integrare, ierarhizare, inegalitate sau conflict între elementele constitutive ale unui grup"[235].

Ca trăsături[236] specifice şi, totodată, generale ale procesului de modernizare socială, avem:

– diversificarea culturală şi implicit afirmarea subculturilor;
– accentuarea şi formalizarea relaţiilor sociale;
– extinderea procesului de birocratizare;
– slăbirea formelor tradiţionale de autoritate;
– creşterea inegalităţii sociale;
– accentuarea fenomenelor de exploatare şi discriminare;
– amplificarea mobilităţii sociale etc.

În prezent, modernizarea socială a ajuns la stadiul societăţii postindustriale, pe care Alvin Toffler o descrie ca fiind al treilea val

---

[234] *Ibidem.*

[235] M. Cherkaoui, *Stratificarea*, în R. Boudon (coord.), *Tratat de sociologie*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 111.

[236] S.M. Rădulescu, *op. cit.*, 1995, p. 168.

al schimbării sociale în istoria omenirii. O viziune mondială a acestei societăți este descrisă de autor în lucrarea „*Al treilea val*"[237]:

– *relații*: ne considerăm conectați şi avem nevoie să cooperăm;

– *autoritate*: începem să ne îndoim de autoritatea externă şi să recucerim poziția de autoritate personală, să luăm înapoi puterea;

– *valori*: se manifestă o preocupare crescândă față de echilibru şi puterea de întreținere;

– *securitate*: baza materială contestată;

– *mod de cercetare*: încorporează intuiția şi procesele nonraționale;

– *luarea deciziilor*: devenim conştienți de intenționalitate şi de nevoia acțiunii intenționate.

§3. Decalajul cultural

În cadrul procesului de schimbare socială s-a putut observa, de-a lungul timpului, o diferență între viteza de dezvoltare a segmentului material al vieții sociale şi cea a segmentului non-material.

„Noțiunea de decalaj cultural (*cultural lag*) desemnează schimbările sociale produse de geneza societății industriale moderne, în cadrul cărora, prin progresele ştiinței şi tehnologiei, cultura materială (civilizația care include diverse artefacte, obiecte, instrumente, tehnici sau standarde utilizate pentru manipularea acestor artefacte) se dezvoltă mult mai rapid decât cultura non-materială (instituțiile şi mentalitățile)"[238].

Rezultă că între elementele aceleiaşi culturi apar decalaje în ceea ce priveşte schimbarea, deoarece unele se schimbă mai rapid decât altele. Decalajul cultural face referire la schimbările care afectează echilibrul şi integrarea unei culturi. De exemplu, schimbările caracteristice unor instituții în ceea ce priveşte educația, religia etc. sunt mai lente decât schimbările tehnologice şi ca atare nu reuşesc să se mențină la acelaşi nivel. Este momentul culminant care determină decalajul la nivelul întregii culturi.

În condițiile în care anumite instituții şi mentalități rămân tributare unei ordini sociale depăşite avem de-a face cu o sursă de anomie, din care izvorăsc probleme sociale.

[237] A. Toffler, *Al treilea val*, Ed. Antet, Bucureşti, 1995, p. 49.

[238] S.M. Rădulescu, *op. cit.*, 1995, p. 169.

Secţiunea 2. Conflictul social

§1. Noţiuni introductive

În orice societate autoritatea care se bazează pe argumentul forţei devine sursă de conflict social. Fiecare societate umană se caracterizează prin stratificare socială, acea ierarhizare determinată de diferenţele existente între grupurile de indivizi sau indivizii înşişi. Monopolizarea puterii sociale şi în special a celei politice, prin mijloace economice sau de altă natură, conduce la conflicte de interese. Acestea la rândul lor sunt generatoare de probleme sociale.

Adepţii paradigmei consensului susţin ideea conform căreia conflictul social constă în perturbarea ordinii sociale, a consensului, deci ei reclamă o abordare din interiorul ordinii sociale: aceasta există, iar indivizii o perturbă.

Adepţii paradigmei conflictului acceptă că nu există societate caracterizată în exclusivitate prin consens privitor la viaţa socială în ansamblul ei. Conflictul social rezultă din conflictul de interese care se naşte între indivizii situaţi la poli sociali opuşi. În acest sens avem de-a face cu perturbarea ordinii sociale ca soluţie a problemelor sociale determinate de inegalitatea socială. Aceste probleme sociale îmbracă forma sărăciei, a şomajului, a devianţei sociale.

§2. Devianţa socială

Devianţa socială este un concept care reprezintă ansamblul tuturor actelor şi faptelor neconforme cu normele sociale.

„O asemenea nonconformitate vizează atât actele de încălcare flagrantă a legilor şi regulilor de convieţuire socială sau acţiunile care tind să le schimbe şi să le înlocuiască cu altele, cât şi tipurile de comportamente care se abat de la conduita permisibilă social, medie sau normală"[239].

Devianţa socială constituie un fenomen obişnuit în toate societăţile, de la cele mai vechi şi mai simple forme organizate de viaţă socială până la cele contemporane.

---

[239] D. Banciu, S.M. Rădulescu, V. Teodorescu, *Tendinţe actuale ale crimei şi criminalităţii în România*, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2002, p. 13.

Fiecare societate judecă comportamentul membrilor săi din punct de vedere al conformării acestuia la normele şi valorile unanim recunoscute, de unde rezultă că devianța socială face referire la un comportament opus celui convențional sau conformist. Aceasta cuprinde orice abatere de la regulile de conviețuire ale unei colectivități. Prin urmare, devianța comportă anumite caracteristici:

1. Sub aspectul *relativității*, devianța socială constă în:

a) *relativism* (ceea ce este considerat deviant într-o anumită societate sau într-o anumită perioadă istorică, în altă societate sau în altă perioadă istorică este calificat drept normal): mişcările sociale, criticile presei la adresa puterii, sunt acte considerate deviante în societatea totalitară de tip comunist, dar sunt acceptate ca normale într-o societate democratică;

b) *absolutism* (există fapte care indiferent de spațiu şi timp sunt considerate deviante): nerespectarea rolurilor asociate statusurilor în cadrul unui grup (de exemplu, familia) au fost considerate în toate timpurile acte deviante.

2. După formă devianța socială apare ca:

a) *negativă*: vizează încălcarea ordinii sociale în condițiile în care acțiunile indivizilor depăşesc limitele acceptate de societate ca delimitând normalitatea;

b) *pozitivă*: se referă la schimbarea socială şi include acțiunile indivizilor şi grupurilor care contestă ordinea socială existentă şi determină instaurarea unor noi forme de ordine socială.

Devianța socială nu se manifestă numai în sens *distructiv*, ci şi *constructiv*.

În studierea şi explicarea devianței sociale un rol fundamental îl are norma, conformitatea şi devianța în general.

1. *Norma* se prezintă ca model, regulă sau prescripție şi are rolul reglator asupra comportamentului indivizilor sau colectivităților.

2. *Conformitatea* reprezintă o metodă de adaptare comportamentală la norme sau, altfel spus, îndeplinirea rolurilor asociate statusurilor.

3. *Devianța* ilustrează ceea ce numim neconformitatea cu normele sociale dezirabile.

§3. Delincvența ca formă de devianță penală

În sens larg, noțiunea de devianță se referă în general la totalitatea actelor şi faptelor neconforme cu normele sociale.

Delincvența sau, altfel spus, criminalitatea, în calitate de caz particular al devianței sociale, face referire la ansamblul actelor care încalcă normele stabilite şi violează codurile ei scrise (legea) sau nescrise (prescripțiile cutumei, aşteptările opiniei publice etc.). Ea se manifestă sub formă de ilicit sau de transgresare a normelor dezirabile ale societății.

Criminalitatea sau infracționalitatea reprezintă o formă particulară a devianței sociale, ea violând şi afectând relațiile interumane, cu efect negativ asupra ordinii publice şi a grupurilor de indivizi, valorilor sociale caracteristice unei societăți şi nu numai, prin periculozitatea ce o caracterizează.

În unele țări noțiunea de delincvență ca şi fenomen se referă la totalitatea încălcărilor normelor juridice penale. Raportat la legislația penală, există țări care fac o diferență între crimă (aceasta intră sub incidența dreptului penal) şi delincvență (totalitatea delictelor civile sau penale). În România, noțiunea de infracționalitate sau de fenomen infracțional este interşanjabilă cu cea de criminalitate sau fenomen criminal.

„Orice societate se confruntă cu aspecte de crimă şi criminalitate, deoarece noțiunea de delincvență îşi are rădăcinile în însăşi ideea de societate. Întrucât nu poate exista o societate în care indivizii să nu se abată mai mult sau mai puțin de la tipul colectiv, este inevitabil ca printre aceste abateri să fie unele care prezintă caracter criminal"[240].

Crima este văzută în unanimitate ca o boală socială, ca o stare patologică imposibil de remediat, deoarece ea face parte din normalitatea unei societăți, indiferent de timp şi spațiu.

„Crima nu se găseşte în majoritatea societăților dintr-o specie sau alta, ci în toate societățile de toate tipurile. Nu este nici una în care să nu existe criminalitate. Ea îşi schimbă forma, actele care sunt numite astfel nu sunt pretutindeni aceleaşi; însă, pretutindeni şi totdeauna, au existat oameni care s-au purtat în aşa fel încât să atragă asupra lor represiunea penală"[241].

După cum arată Durkheim, fiind legată de condițiile fundamentale ale oricărei perioade istorice a vieții sociale, delincvența include acele abateri şi încălcări ale normelor de conduită care prejudicia-

[240] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 178.
[241] É. Durkheim, *Regulile metodei sociologice*, Ed. Polirom, Iaşi, 2002, p. 103.

ză unele sentimente colective, necesitând adoptarea unor măsuri de apărare socială şi de reprimare a conduitelor periculoase.

Sociologii români D. Banciu, S.M. Rădulescu şi V. Teodorescu demonstrează că actul delincvent ca atare „reprezintă expresia unui şir de acţiuni şi conduite care contrastează puternic cu normele de convieţuire existente în cadrul familiei, instituţiilor şi societăţii. Deşi sancţionarea şi recunoaşterea diferitelor delicte reprezintă o universalitate culturală, există diferenţe sensibile, din punct de vedere cultural, în definirea anumitor acte ca periculoase şi în discernerea intensităţii şi gravităţii acestora. Gradul până la care un comportament antisocial sau imoral devine periculos pentru ordinea socială depinde, în mare măsură, de caracterul coercitiv sau, dimpotrivă, permisiv al normelor sociale"[242].

Trebuie menţionat faptul că legea penală nu vizează eliminarea totală a delictelor sau crimelor dintr-o societate. Ea reprezintă un factor reglator prin încercarea de a menţine criminalitatea la un „nivel tolerabil". Când se trece peste acest nivel apar tensiunile sociale care ilustrează o neputinţă a instituţiilor sociale ale societăţii în cauză.

„Delincvenţa reprezintă o problemă socială, întrucât ea include o discrepanţă semnificativă între sistemele de referinţă valorice şi normative ale societăţii şi aşteptările indivizilor. Generând consecinţe negative directe sau indirecte asupra structurii şi stabilităţii grupurilor sociale, delincvenţa conduce la creşterea tensiunilor sociale şi a nesiguranţei între indivizi (...). Imaginea este completată de faptul că o parte importantă a celor implicaţi în asemenea acte antisociale nu-şi percep propria situaţie, nu-i interesează opinia celorlalţi, retrăgându-se într-o *subcultură* specifică"[243].

§4. Criminalitatea

Delincvenţa (criminalitatea) reprezintă ansamblul manifestărilor antisociale ce încalcă prevederile înscrise în norma de drept, atrăgând după sine intervenţia forţei coercitive a statului.

În lucrarea „*Elemente de sociologie juridică*", D. Banciu descrie trăsăturile specifice ale criminalităţii[244]. Astfel:

[242] D. Banciu, S.M. Rădulescu, V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 14.
[243] D. Banciu, *op. cit.*, 2000, p. 179.
[244] *Ibidem*, p. 174.

– criminalitatea este un fenomen social, obiectiv şi material, dar în acelaşi timp antisocial şi deosebit de periculos atât prin consecinţele negative şi distructive ce privesc ordinea socială şi normativă, integritatea şi siguranţa indivizilor şi grupurilor sociale, cât şi prin reacţia socială ce o provoacă şi prin sancţiunile represiv-coercitive adoptate;

– criminalitatea include acele acte şi fapte care, violând regulile de drept cu caracter penal, impun adoptarea unor sancţiuni organizate, de cele mai multe ori represive, care sunt aplicate prin intermediul agenţilor specializaţi ai controlului social (poliţie, justiţie, tribunale);

– criminalitatea include ansamblul actelor antisociale care intră în conflict cu legea penală, acte comise de diverşi indivizi într-o anumită perioadă de timp şi într-o anumită societate; întrucât trăsăturile generale şi specifice ale delictelor şi crimelor sunt definite şi sancţionate de legislaţia penală, există diferenţe de la un sistem juridic la altul, ce ţin de natura sistemului politic, de tradiţiile istorice şi culturale, de moravurile şi spiritualitatea fiecărei societăţi;

– criminalitatea este un fenomen multidimensional şi multicultural ce include aspecte şi dimensiuni de natură statistică, juridică, sociologică, psihologică şi psihiatrică şi fiind generată de cauze şi condiţii obiective şi subiective, generale şi particulare, sociale şi individuale, ceea ce conduce la analiza şi explicarea lui din diverse perspective teoretice şi practice (criminologică, penală, sociologică, psihologică, medico-legală etc.).

Trăsăturile comportamentului delincvent se prezintă sub diverse forme, dintre care cele mei reprezentative sunt:

– acţiune (inacţiune) ilicită, imorală, ilegitimă şi ilegală, prin intermediul căreia sunt aduse prejudicii valorilor şi relaţiilor sociale;

– autorul acţiunii acţionează deliberat, conştient şi responsabil;

– fapta comisă este incriminată şi sancţionată de legea penală.

§5. Crima

„Reprezentând o instituţie de bază a dreptului penal, delictul este o faptă antisocială, ilicită care lezează o serie de valori şi relaţii sociale, faptă imputabilă anumitor persoane şi constitutivă de efecte juridice, adică de răspundere penală"[245].

[245] *Ibidem*, p. 176.

Aşadar, pentru a exista delictul (crima), trebuie să existe, în primul rând, o faptă antisocială.

O altă condiție a existenței delictului este că fapta mai sus amintită este necesar a fi săvârşită de o persoană care a împlinit vârsta majoratului penal, admisă legal de sistemul juridic la care ne raportăm, fiind astfel reclamate responsabilitatea penală a autorului faptei, sănătatea mentală a acestuia, precum şi caracterul deliberat al acțiunii în speță.

În al treilea rând, fapta antisocială la care se face referire trebuie să încalce legea penală aparținătoare sistemului juridic existent la momentul şi locul analizei.

Inexistența uneia sau a mai multora dintre aceste trăsături conduce la inexistența delictului sau crimei ca atare.

„Definirea şi circumscrierea delictului prin cele trei trăsături menționate are o importanță atât teoretică-generală, cât şi una practică, deoarece permite:

– includerea în categoria delictelor şi crimelor numai a acelor acțiuni şi fapte care întrunesc cumulativ cele trei trăsături: ilicitate, vinovăție, incriminare;

– delimitarea delictelor şi crimelor de alte abateri sau încălcări ale normelor de drept care nu afectează grav ordinea socială şi normativă şi nu periclitează viața şi securitatea indivizilor, grupurilor, instituțiilor"[246].

În vederea analizării fenomenului infracțional este necesar a fi considerate dimensiunile acestuia. Sociologul D. Banciu analizează criminalitatea după cum urmează:

– *delincvența* (*criminalitatea*) *reală* reprezintă totalitatea actelor şi faptelor antisociale cu caracter penal, săvârşite în realitate, ținându-se cont de condițiile existenței delictului, indiferent dacă ele au fost descoperite şi înregistrate de organele penale (organul care face constatarea şi înregistrarea este poliția); această dimensiune a criminalității reprezintă adevărata dimensiune a ilicitului penal, dar redarea ei în cifre, cu exactitate, este imposibilă din cauza faptului că nu toate faptele antisociale ajung să fie reclamate, din diferite motive;

– *delincvența* (*criminalitatea*) *descoperită* este acel segment al criminalității care a fost descoperit de către organele de control social; aici se poate vorbi despre date statistice exacte; cifra crimina-

[246] *Ibidem*, p. 177.

lității descoperite este totdeauna mai mică decât cea a criminalității reale, deoarece, așa cum am menționat, aceasta este parte din criminalitatea reală;

– *delincvența* (*criminalitatea*) *judecată*, cantitativ diminuată față de criminalitatea descoperită, reprezintă o parte din aceasta, care este judecată și urmează a fi sancționată de instanțele penale;

– *cifra neagră a criminalității*, considerată de către unii sociologi a fi chiar criminalitatea reală, o reprezintă diferența dintre criminalitatea reală și criminalitatea descoperită, desemnând acele fapte penale care rămân necunoscute, din diferite motive (lipsa plângerii, abilitatea infractorului), sistemului judiciar.

După cum am menționat, dimensiunile fenomenului infracțional suportă modificări de la o etapă la alta fie din cauza infractorilor, fie din cauza carențelor existente în sistemul juridic, dar, dacă luăm în considerare numai diferența dintre dimensiunea judecată a criminalității și cea descoperită, nu putem să facem abstracție de corupție, un fenomen infracțional care a ajuns să guverneze societatea la toate nivelurile sale. Cel mai mare pericol apare la nivelul criminalității așa-zise judecate, unde unele infracțiuni sunt de asemenea manieră judecate încât nu mai apare sancțiunea.

„Sociologia delincvenței (sau criminalității) studiază ansamblul manifestărilor și actelor de delincvență săvârșite în realitate în raport cu multiplele aspecte de inadaptare, dezorganizare, anomie și marginalitate existente în cadrul societății"[247].

Instituțiile sociale, relațiile interpersonale din cadrul acestora și fenomenele sociale sunt factori determinanți ai criminalității, pe care sociologia delincvenței îi analizează, în funcție de sistemul juridic al societății respective, urmărind combaterea criminalității prin aplicarea politicilor de prevenție. Aceste politici îmbracă forme diferite în spațiu și timp, deosebindu-se și în funcție de caracteristicile fiecărei societăți.

Test de autoevaluare:

1. În ce constă schimbarea socială și care sunt caracteristicile acesteia?
2. Descrieți viziunea lui Alvin Toffler cu privire la modernizarea socială.

[247] *Ibidem*, p. 187.

3. Care este raportul dintre decalajul cultural şi cultura socială?
4. Care sunt ideile de bază ale paradigmelor sociologice care stau la baza conflictului social?
5. Explicați conceptul de devianță socială.
6. Care sunt criteriile după care este abordată devianța socială?
7. Explicați formele de manifestare ale devianței sociale.
8. Care este raportul dintre devianță socială şi delincvență?
9. Menționați şi descrieți trăsăturile specifice ale criminalității.
10. Care sunt principalele trăsături ale comportamentului delincvent?
11. Ce este crima din punct de vedere sociologic?
12. Descrieți criminalitatea sub aspectul trăsăturilor ei generale.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Bibliografie

1. *Andrei P.*, Opere sociologice, Ed. Academiei, Bucureşti, 1973;
2. *Arnaud A.J.*, Critique de la raison juridique. Où va la sociologie du droit?, Ed. L.G.D.J., Paris, 1981;
3. *Banciu D.*, Control social şi sancţiuni sociale, Ed. Victor, Bucureşti, 1999;
4. *Banciu D.*, Elemente de sociologie juridică, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2000;
5. *Banciu D.*, Sociologie juridică, Ed. Hyperion XXI, Bucureşti, 1995;
6. *Banciu D.*, Sociologie juridică, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2007;
7. *Baran N.*, Introducere în teoria generală a dreptului, disponibilă la http://www.svedu.ro/curs/tgd/;
8. *Bobbio N.*, Dalla struttura alla funzione. Nuovi studi di teoria del diritto, Milano, 1977;
9. *Bonciu C.*, Instrumente manageriale psihosociologice, Ed. All Beck, Bucureşti, 2000;
10. *Boudon R. şi colab.*, Dicţionar de Sociologie Larousse, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996;
11. *Boudon R.*, Tratat de sociologie, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1997;
12. *Bria I.*, Dicţionar de teologie ortodoxă, Ed. I.B.M. al B.O.R., Bucureşti, 1994;
13. *Carbonnier J.*, Effectivité et ineffectivité de la règle de droit (L'Année sociologique), 1958;
14. *Carbonnier J.*, Sociologie juridique, Ed. P.U.F., Paris, 1978;
15. *Cazacu A., Bădescu I.*, Metode şi tehnici de cercetare sociologică, Ed. Universităţii, Bucureşti, 1981;
16. *Chelcea S.*, Metodologia cercetării sociologice, Ed. Economică, Bucureşti, 2001;
17. *Chelcea S.*, Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative şi calitative, Ed. Economică, Bucureşti, 2004;
18. *Chelcea S., Mărginean I., Cauc I.*, Cercetarea sociologică. Metode şi tehnici, Ed. Destin, Deva, 1998;

19. *Cotterrell R.*, The Sociology of Law. An Introduction, ed. a 2-a, Ed. Butterworth, Londra, Dublin, Edinburgh, 1992;

20. *Culea H.*, Cunoaşterea sociologică: consideraţii gnoseologice-epistemologice, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1976;

21. *Gusti D.*, Bazele ştiinţifice ale Serviciului social, în Sociologie românească nr. 1-3, 1939;

22. *Gusti D.*, Consideraţii asupra Legii serviciului social, Ed. Tipografia Universitară, Columbia, 1939;

23. *Gusti D.*, Pagini alese, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1965;

24. *Gusti D.*, Sociologie juridică. Culegere de texte, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1997;

25. *Dahrendorf R.*, Essays in the Theory of Society, Stanford University Press, Stanford, 1968;

26. *Djuvara M.*, Teoria generală a dreptului, Ed. Actami, Bucureşti, 1930;

27. *Dragomir O., Miroiu M.*, Lexicon feminist, Ed. Polirom, Iaşi, 2000;

28. *Drăghicescu D.*, Raporturile dintre drept şi sociologie, Bucureşti, 1904;

29. *Durkheim É.*, Diviziunea muncii sociale, Ed. Albatros, Bucureşti, 2001;

30. *Durkheim É.*, Regulile metodei sociologice, Ed. Polirom, Iaşi, 2002;

31. *Etzioni A.*, Societatea monocromă, Ed. Polirom, Iaşi, 2002;

32. *Ferrari V.*, Lineamenti di sociologia del diritto, Ed. Laterza, Roma, 1997;

33. *Ferrari V.*, Funzioni del diritto. Saggio critico-riconstructtivo, Ed. Laterza, Roma-Bari, 1987;

34. *Greenwood E.*, Experimental Sociology, Ed. King's Crown Press, New York, 1945;

35. *Herseni T.*, Prolegomene la teoria sociologică, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1969;

36. *Iluţ P.*, Abordarea calitativă a socioumanului, Ed. Polirom, Iaşi, 1997;

37. *Llewellyn K.N.*, The Normative, the Legal and the Law-Jobs: The Problem of Juristic Method, în The Yale Law Journal nr. 8, vol. 49, 1940;

38. *Manolescu M.I.*, Teoria şi practica dreptului, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1946;

39. *Mărginean I.*, Proiectarea cercetării sociologice, Ed. Polirom, Iaşi, 2000;

40. *Merton R.K.*, Social Theory and Social Structure, New York: Free Press, 1949;

41. *Mihăilă A.*, Sociologia dreptului, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, 2003;

42. *Mucchielli A.*, Dicţionar al metodelor calitative în ştiinţele umane şi sociale, Ed. Polirom, Iaşi, 2002;

43. *Nilă Stratone M.C.*, Sociologie, Ed. Paralela 45, Piteşti, 2006;

44. *Nilă Stratone M.C.*, Sociologie generală, Ed. Pro Universitaria, Bucureşti, 2012;

45. *Nilă Stratone M.C.*, Sociologie juridică, Ed. Paralela 45, Piteşti, 2006;

46. *Nilă Stratone M.C.*, Politologie, Ed. Paralela 45, Piteşti, 2006;

47. *Nilă Stratone M.C.*, Elemente de structură şi funcţionalitate în politologie, Ed. Universităţii din Piteşti, 2005;

48. *Pinto R., Grawitz M.*, Méthodes des sciences sociales, Ed. Dalloz, Paris, 1967;

49. *Popa N., Mihăilescu I., Eremia M.*, Sociologie juridică, Ed. Universităţii din Bucureşti, 1997;

50. *Popa N.*, Prelegeri de sociologie juridică, Ed. Tipografia Universităţii, Bucureşti, 1983;

51. *Popescu S.*, Sociologie juridică, Ed. Lumina Lex, Bucureşti, 2001;

52. *Rawls J.*, A Theory of Justice, Ed. Oxford University Press, Londra, 1973;

53. *Rădulescu S.M.*, Teorii sociologice în domeniul devianţei şi al problemelor sociale, Ed. CPS, Bucureşti, 1994;

54. *Rădulescu S.M.*, Sociologia devianţei, Ed. Victor, Bucureşti, 1998;

55. *Ross A.*, On Law and Justice, Stevens, Londra, 1958;

56. *Rotariu T., Iluţ P.*, Ancheta sociologică şi sondajul de opinie, Ed. Polirom, Iaşi, 1997;

57. *Schifirneţ C.*, Sociologie, Ed. Economică, Bucureşti, 1989;

58. *Speranţia E.*, Introducere în sociologie, Ed. Actami, Bucureşti, 1944;

59. *Stahl H.H.*, Teoria şi practica investigaţiilor sociale, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1974;

60. *Stănoiu A.*, Sociologie juridică, Ed. Cartea Studențească, Bucureşti, 2009;

61. *Stănoiu A.*, Sociologie juridică. Ghid pentru ID, Ed. Universității „Nicolae Titulescu", Bucureşti, 2010;

62. *Szczepanski J.*, Noțiuni elementare de sociologie, Ed. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1972;

63. *Terré F.*, Intoduction général du droit, Ed. Dalloz, Paris, 1994;

64. *Treves R.*, Sociologia del diritto, Ed. Giulio Einaudi, Torino, 1987;

65. *Vlăduț I.*, Introducere în sociologia juridică, Ed. Ministerului de Interne, Bucureşti, 1994;

66. *Voinea M.*, Sociologia dreptului, Ed. Actami, Bucureşti, 1994;

67. *Weber M.*, Sociologie du droit, Ed. P.U.F., Paris, 1986;

68. *Wigand S.*, Die Logik des Experiments in den Sozialwissenschaften, Ed. Duncker & Humblot, Berlin, 1965;

69. *W. Reschka*, Das Interview als ein verbales Interacktionsprozess, în Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Ed. Springer, 1971;

70. *Zamfir C.*, *Vlăsceanu L.* (coord.), Dicționar de sociologie, Ed. Babel, Bucureşti, 1993;

71. ***DES, Ed. Știința, Chişinău, 2003;

72. ***Dicționar de sociologie, Ed. Universul Enciclopedic, Bucureşti, 1996.

BCU IAŞI / CENTRU UNIVERSITAR LIBRARY

Biblioteca hamangiu

Online citești mai simplu

Cea mai mare bibliotecă juridică digitală din România

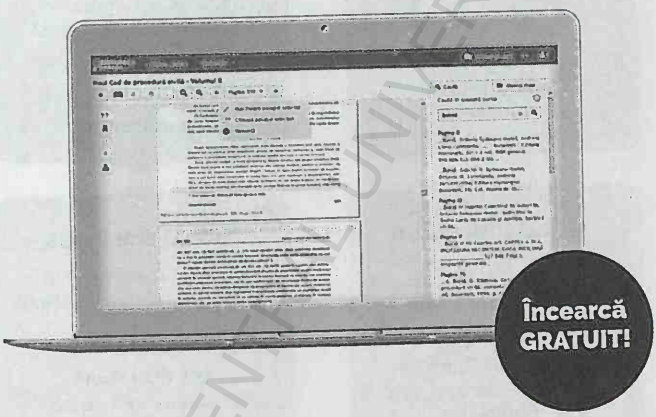

Încearcă GRATUIT!

www.bibliotecahamangiu.ro

ai acces la peste 300.000 de pagini
cauți rapid în toate cărțile
faci adnotări, semne de carte și exporți text

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Noua ofertă de abonare

până la 1 ianuarie 2014

Biblioteca amangiu

Raft de 5 locuri

până la 5 cărți premium/lună + peste 120 de cărți gratuite print inclus: 50 pagini/ lună

10 EUR/lună
1 utilizator

Raft de 15 locuri

până la 15 cărți premium/lună + peste 120 de cărți gratuite print inclus: 75 pagini/ lună

20 EUR/lună
1 utilizator

GOLD Individual

acces la toate cărțile print inclus: 150 pagini/ lună

50 EUR/lună
(cu abonament pe 1 an)
1 utilizator

GOLD Business

acces la toate cărțile print inclus: 450 pagini/ lună

100 EUR/lună
(cu abonament pe 1 an)
3 utilizatori

Prețurile nu conțin TVA

Comenzi: 031.805.80.20 / 0741.244.033

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

SOCIOLOGIE JURIDICĂ. ELEMENTE DE BAZĂ

Dimensiunea juridică a sociologiei surprinde atât abordarea genezei fenomenului juridic, cât și prognozarea efectelor neadaptării normei juridice la nevoia socială. Trecerea în revistă a cercetărilor din domeniul specific acestei ramuri contribuie la formarea unei imagini cât mai complete a încercărilor *timpului* de a stabili locul unei discipline controversate, precum sociologia juridică. Cunoașterea, înțelegerea și, desigur, cercetarea obiectului său oferă posibilitatea unei viitoare abordări holistice a fenomenului juridic, ceea ce conduce la depășirea limitelor acestuia.

Prezentarea contribuțiilor străine și românești la constituirea acestei științe interdisciplinare oferă acces către un cadru analitic amplu și complex cu privire la drumul parcurs de actul social, de la stadiul de nevoie socială până la cel de reglementare juridică.

Cartea de față se adresează în special cercetătorilor din domeniul sociologiei și dreptului, dar poate fi utilă atât studenților, cât și masteranzilor care urmează specializări în științe sociale și juridice.

Autoarea

BCU IAȘI CENTRU VECHI LIBRARY

Preț: 19 lei

ISBN 978-606-678-883-0

reduceri de până la 30%
pentru comenzi on line
www.hamangiu.ro